

ภูมิศาสตร์ ในขณะที่ชุมชนคลองขาวเองก็ต้องการมะพร้าวและอาหารทะเล เช่น ปลาทุ ปลาเค็มจากชุมชนเครือข่ายเช่นเดียว ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนคลองขาวกับชุมชนเครือข่าย จึงเป็นไปในลักษณะที่พึ่งพาความพอเพียงซึ่งกันและกันระหว่างชุมชนซึ่งมีเครือข่ายความสัมพันธ์ด้วยระบบเครือญาติที่มีมาแต่เดิม

“เอาม่น้ำแม่กลองเป็นเกณฑ์ ก็ตั้งแต่ท่ามะกา มาท่าม่วง ท่าเรือ ท่าทั้งนั้นแหละ ไปออกโน้น ปากน้ำสมุทรสงครามโน้น ฉะนั้นญาติผมจะเยอะเลยตรงปากน้ำ บางกระเจ้า ดอนหอยหลอด คือ ไปหาที่ทำกินกัน พายเรือไปหากินตามยถากรรม ขึ้นเรือที่ไหนก็ไปทำกินที่นั่น เขาทำสวน แล้วก็บางกลุ่มก็อยู่ชายทะเลก็ทำประมง พอถึงปีก็เอามะพร้าวใส่เรือมาหมากบ้าง เมื่อก่อนคนกินหมากทุกบ้าน น้ำตาลมะพร้าวบ้าง แล้วก็ปลาเค็ม ปลาทะเล ก็เอามาขึ้นที่วัดชัยชุมพล ... ตรงนั้นก็เป็นที่พักจอดเรือ พี่น้องก็ส่งข่าวมาบอกทางบ้านผมให้เอาเกวียนไปรับของที่เรือ ก็เอาของใส่เกวียนมา ก็เอาของนั้นแลกข้าว เอาไปกินที่สมุทรสงคราม ...”

ลักษณะการแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนคลองขาวกับชุมชนเครือข่าย ยังคงเป็นการแลกเปลี่ยนระหว่างผลผลิตกับผลผลิต แต่ผู้แลกเปลี่ยนกันไม่ได้เป็นครัวเรือนต่อครัวเรือนเช่นการแลกเปลี่ยนกับชุมชนเครือข่าย แต่เป็นการแลกเปลี่ยนผ่านชาวบ้านซึ่งเป็นคนกลางที่เป็นญาติพี่น้องกับผู้หล่อเรือนำผลผลิตจากชุมชนเครือข่ายมาแลกเปลี่ยน ชาวบ้านซึ่งเป็นคนกลางนี้จะนำเกวียนไปบรรทุกผลผลิตตามวันเวลาและสถานที่ที่นัดหมาย คือบริเวณที่เป็นชุมชนท่าเรือที่ชาวบ้านจากชุมชนเครือข่ายนำผลผลิตมาขึ้นฝั่ง หลังจากนั้น ชาวบ้านจากชุมชนคลองขาวซึ่งเป็นคนกลางเหล่านี้ จะนำผลผลิตกลับมาแลกเปลี่ยนกับข้าวเปลือกของชาวบ้านในชุมชนคลองขาว โดยมีหลักเกณฑ์ในการแลกเปลี่ยน คือ การคำนวณมูลค่าของผลผลิตเป็นเงินก่อนที่จะนำมาแลกเปลี่ยนกัน ก่อนที่หลักเกณฑ์ในการแลกเปลี่ยนจะเปลี่ยนแปลงไปเป็นการแลกเปลี่ยนผ่านเงินตราเป็นสื่อกลาง

นอกจากนี้ ยังมีการแลกเปลี่ยนอีกลักษณะหนึ่งเป็น การแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนกับชุมชนตลาด ซึ่งตัวอยู่ในตัวอำเภอซึ่งอยู่ห่างออกไปราว 11 กิโลเมตร และชุมชนตลาดในตัวจังหวัดซึ่งอยู่ห่างออกไปราว 9 กิโลเมตร ในภาวะปกติชาวบ้านจะนำข้าวจากทุ่งมาตำด้วยครกไม้ขนาดใหญ่หรือสีด้วยสีมือ แล้วจะคัดข้าวสารที่เม็ดหักไว้กินเอง ส่วนข้าวสารดีเม็ดเต็มนั้นก็หอบไปขายยังชุมชนตลาด ซึ่งเท่ากับเป็นการเพิ่มมูลค่าของผลผลิตก่อนที่จะนำไปแลกเปลี่ยนกับร้านค้าที่ตั้งอยู่ในชุมชนตลาด ในภาวะวิกฤตที่ผลผลิตข้าวของครัวเรือน

ไม่ได้ผลหรือไม่เพียงพอ ชาวบ้านจะไปแลกข้าวเปลือกจากวัดที่มีชาวบ้านนำมาทำบุญในพิธี “ห้อยพระราชา” ซึ่งวัดจะขายให้กับครัวเรือนที่ขาดแคลนในราคาถูกเพื่อนำไปบริโภคเองและสื เป็นข้าวสารแล้วหาบไปขายยังร้านค้าในชุมชนตลาด

ร้านค้านี้จะรับซื้อข้าวสารจากชุมชนและจำหน่ายสินค้าต่าง ๆ ด้วย สิ่งของที่ ชุมชนต้องการจากร้านค้าในชุมชนตลาด เป็นสินค้าจากโรงงานอุตสาหกรรมและเป็นสินค้าที่ ไม่สามารถแลกเปลี่ยนกับชุมชนใกล้เคียงและชุมชนเครือข่ายได้ เช่น น้ำมันหมู ได้ เสื้อผ้า สำหรับใส่ไปทำบุญหรืองานประเพณี เส้นด้ายสำเร็จรูปเพื่อนำมาทอผ้า เป็นต้น โดยชุมชน จะแลกข้าวสารกับสิ่งของดังกล่าวและ/หรือแลกเปลี่ยนเป็นเงินก็ได้ และทักษะในการค้าขายแลกเปลี่ยนนี้เป็นทักษะที่สำคัญของชุมชนคลองขาวจนถึงปัจจุบัน

การดำรงอยู่ของชุมชนในอดีต นอกจากวิถีชีวิตหลักทางเศรษฐกิจคือการทำนาแล้ว ชุมชนยังต้องสร้างความพอเพียงจากการผลิตที่หลากหลาย รวมทั้งการได้รับความพอ เพียงจากการพึ่งพิงธรรมชาติซึ่งเป็นต้นทุนที่ชุมชนไม่ต้องลงทุน นอกจากนี้ความพอเพียงอีก ด้านหนึ่งยังมาจากระบบความสัมพันธ์ภายในชุมชน ทั้งในลักษณะของการช่วยเหลือแบ่งปัน และแลกเปลี่ยนระหว่างครัวเรือนในชุมชนรวมทั้งการรับจ้างแรงงาน หรือแม้แต่การกู้ยืมจาก นายทุนท้องถิ่นในภาวะวิกฤต หรือแม้แต่การเข้าไปสัมพันธ์กับภายนอกในมิติของการแลกเปลี่ยน แต่ระดับการบริโภคก็ยังจำกัดอยู่แค่การมีปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีพ ดังนั้น ความพอเพียงของชุมชนในอดีต ยังเกิดจากที่แต่ละครัวเรือนต้องจำกัดระดับการบริโภคของตนเอง ให้เท่ากับระดับความสามารถในการผลิต “เมื่อก่อนสุขกว่า ปลาแป้นตัวกินหัวแกง เลี้ยงลูกมา อดอดยาก ขนมนิไม่ได้กิน กินแต่ข้าวอย่างเดียว สมัยนี้อะไรมา แดงโม ละมุด น้อยหน้า เมื่อก่อน อดอดยาก ใช้เงินอย่างกะ 5 บาท ใช้ได้ 2 วัน”

ทุนชุมชนกับการดำรงอยู่ของชุมชนก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย

อย่างไรก็ตาม ผลผลิตข้าวก็ยังเป็นตัวกำหนดระดับความพอเพียงของชุมชน ใน ภาวะที่การปลูกข้าวได้ผลดี ชาวนาจะแบ่งสรรผลผลิตข้าวออกเป็น 4 ส่วน คือ

ส่วนแรก คือส่วนที่จะต้องเก็บไว้บริโภคให้พอเพียงตลอดปี รวมทั้งการสำรองไว้เพื่อ สร้างหลักประกันของความมั่นคงด้านอาหารจนกว่าจะได้ข้าวจากฤดูกาลใหม่ ทั้งนี้เพราะ ผลผลิตข้าวในอดีตมักไม่แน่นอน ซึ่งแต่ละครัวเรือนนอกจากจะต้องสำรองข้าวเอาไว้สำหรับครัวเรือนของตนเองแล้วยังต้องสำรองไว้เผื่อครัวเรือนของเครือญาติอีกด้วย

ส่วนที่สอง คือส่วนที่จะเก็บไว้เป็นพันธุ์ข้าวสำหรับการเพาะปลูกในฤดูกาลต่อไป

ส่วนที่สาม คือ ส่วนที่นำไปทำบุญในประเพณี “ห้อยพรรษา” หลังฤดูเก็บเกี่ยว ชาวบ้านจะนำข้าวเปลือกไปทำบุญที่วัดด้วยความศรัทธา เพื่อให้วัดมีทุนที่จะนำไปสร้างและบูรณะศาสนสถาน ซึ่งในท้ายที่สุดแล้วก็จะประโยชน์ต่อวัดและชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คราวเรือนที่ประสบกับภาวะวิกฤตจากการปลูกข้าวที่ไม่ได้ผล ก็จะมาขอยืมหรือซื้อข้าวเปลือกจากวัด ซึ่งวัดจะขายให้ในราคาถูก คราวเรือนดังกล่าวจะนำข้าวไปซ้อมหรือสีด้วยมือเป็นข้าวสาร ข้าวสารเม็ดหักจะเก็บไว้บริโภคเอง ส่วนข้าวสารเม็ดสอยจะนำไปขายที่ชุมชนใกล้เคียงหรือชุมชนตลาด เพื่อแลกเปลี่ยนเป็นเงินหรือแลกเปลี่ยนกับปัจจัยในการดำรงชีพอื่น ๆ

ส่วนที่สี่ คือ ส่วนที่นำไปแลกเปลี่ยนกับปัจจัยในการยังชีพอื่น ๆ โดยชาวบ้านจะต้องนำข้าวเปลือกไปแลกกับสิ่งของเพื่อมาทำเป็นอาหารหรือขนมสำหรับใส่บาตรพระในตอนเช้าของวันศุกร์ ซึ่งชุมชนเรียกว่า “การตักบาตรข้าวใหม่” เสียก่อน จึงจะสามารถนำไปแลกเปลี่ยนได้ ตามความเชื่อของชุมชน

อย่างไรก็ตาม การปลูกข้าวของชุมชนคลองขาวในอดีตมักไม่ได้ผลและประสบกับภาวะขาดแคลนอยู่เสมอ ทำให้ชุมชนต้องแสวงหาความพอเพียงด้วยแนวทางที่หลากหลายทางออกของชุมชนต่อปัญหาความไม่พอเพียงหรือภาวะวิกฤติ อันเนื่องมาจากข้อกำหนดทางธรรมชาติและข้อจำกัดในการผลิต เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นได้เป็นอย่างดีถึงทุนที่มีอยู่ในชุมชนหมู่บ้านในอดีต ซึ่งแต่ละชุมชนอาจมีแนวทางในการแสวงหาความพอเพียงที่แตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับทุนที่มีอยู่ในชุมชนนั้น ๆ

ที่ดิน ซึ่งเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญของชุมชนเกษตรกรรม ในระยะเวลาเมื่อราว 60 ปีที่แล้ว ชุมชนยังสามารถบุกเบิกที่ดินทำกินได้ ทำให้ไม่มีปัญหาหรือแรงกดดันอันเนื่องมาจากความหนาแน่นของประชากร หรือความไม่เหมาะสมระหว่างสัดส่วนของประชากรต่อพื้นที่ทำกิน แม้ว่าชุมชนคลองขาวจะเป็นชุมชนขนาดใหญ่มาตั้งแต่ในอดีต ในขณะที่เดียวกัน การบุกเบิกที่ดินก็เป็นแนวทางในการผ่อนคลายข้อจำกัดในระบบการผลิตของชุมชนที่ต้องขึ้นอยู่กับภาวะทางธรรมชาติลงได้บ้าง เพราะหากครัวเรือนใดมีพื้นที่เพาะปลูกที่ไม่สามารถสร้างความพอเพียงได้ ไม่ว่าจะเป็นขนาดของพื้นที่หรือลักษณะของพื้นที่ไม่สอดคล้องกับเงื่อนไขของธรรมชาติก็จะบุกเบิกที่ดินออกไป ซึ่งการบุกเบิกที่ดินในช่วงเวลานี้ เป็นไปเพียงเพื่อให้ได้ผลผลิตข้าวที่พอเพียงและเพื่อเป็นการหาแหล่งทำกินไว้ให้กับลูกหลานเท่านั้น นอกจากนี้ **ความอุดมสมบูรณ์ของที่ดิน** ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่ง ซึ่งเป็นต้นทุนทางธรรมชาติที่เอื้อต่อการ

ผลิตของชุมชน และเป็นต้นทุนในการผลิตที่ได้มาโดยไม่ต้องลงทุนซื้อหามาด้วยเงินตรา การทำนาในอดีตไม่ต้องใส่ปุ๋ยไม่ต้องใช้สารเคมีใด ๆ แต่ใช้กระบวนการ วิธีการ และหลักการทางธรรมชาติ นอกจากนี้ **ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ** ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของชุมชนในอดีต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ป่าไม้ ซึ่งเป็นทั้งแหล่งอาหาร เป็นแหล่งวัตถุดิบที่นำมาทำเป็นเครื่องมือในการผลิตนานาชนิดดังที่ได้กล่าวถึงแล้วข้างต้น รวมทั้งเป็นแหล่งผลผลิตที่สามารถนำมาขายเพื่อชดเชยความไม่พอเพียงเนื่องจากการทำนาซึ่งมักไม่ประสบกับภาวะแห้งแล้งอยู่เสมอ

นอกจากนี้ ความพอเพียงอีกด้านหนึ่งยังมาจาก **ฐานความรู้ในการผลิตที่หลากหลาย** ที่สั่งสมและสืบทอดกันมา ฐานความรู้ในการผลิตของชุมชนได้ให้ทั้งผลผลิตที่จำเป็นแก่การดำรงชีพและที่สามารถนำไปแลกเปลี่ยนเพื่อให้เกิดความพอเพียงอื่น ๆ จากกรณีดังกล่าว ยังสะท้อนให้เห็นว่าความพอเพียงชุมชนคลองขาวในอดีต ยังเกิดจากการเข้าไป **สัมพันธ์ในมิติการแลกเปลี่ยนกับภายนอกมาตั้งแต่ยุคก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย** ในขณะที่ **ระบบความสัมพันธ์ภายในชุมชน** ก็เป็นอีกกลไกหนึ่งที่ทำให้มีการเกื้อกูล ช่วยเหลือและแบ่งปันกัน ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นเงื่อนไขและปัจจัยที่ทำให้ชุมชนดำรงอยู่ได้ทั้งในภาวะปกติหรือแม้ในภาวะขาดแคลนและภาวะวิกฤต

บทที่ 3

การเปลี่ยนแปลงของชุมชน ภายใต้กระบวนการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย

แม้ว่ารัฐจะลงทุนอย่างมหาศาลในด้านโครงสร้างพื้นฐาน แต่การพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยไม่อาจเกิดขึ้นได้เลย หากโครงสร้างทางค่านิยม ความเชื่อ และแบบแผนพฤติกรรมของชุมชนและพลเมืองยังไม่เปลี่ยนแปลงไปในลักษณะที่สอดคล้องกับเป้าหมายของการพัฒนาที่มุ่งเน้นการสร้างส่วนเกิน(surplus) ความต้องการงบประมาณจำนวนมากเพื่อการปฏิรูปโครงสร้างทางเศรษฐกิจของประเทศจากเกษตรกรรมเป็นอุตสาหกรรม ภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ได้นำมาสู่การลงทุนทางด้านโครงสร้างพื้นฐานเพื่อการผลิตภาคเกษตรกรรม และกลไกต่าง ๆ ที่รัฐจูงใจให้ชุมชนเข้าร่วมในกระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย โดยมีเป้าหมายอยู่ที่การเพิ่มขนาดส่วนเกินของภาคเกษตรกรรม

การพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยกับการเปลี่ยนแปลงเป้าหมายในการผลิตของชุมชน

แนวคิดการพัฒนาดังกล่าว ได้นำการเปลี่ยนแปลงมาสู่ชุมชนคลองขาวเมื่อ 30 ปีที่ผ่านมาหรือราวพ.ศ.2512 การเปลี่ยนแปลงในระยะแรกเกิดขึ้นเมื่อรัฐได้จัดสรรงบประมาณเพื่อขุดคลองส่งน้ำและสูบน้ำจากคลองในพื้นที่ตำบลใกล้เคียงมาให้ชุมชนคลองขาวได้เพาะปลูก ซึ่งในระยะนี้ชุมชนยังคงทำนาได้เพียงปีละครั้งเท่านั้น ในขณะที่ชุมชนในพื้นที่ใกล้เคียงซึ่งมีระบบคลองส่งน้ำชลประทานสามารถปลูกข้าวได้ถึง 2 ครั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชุมชนหมู่บ้านใกล้เคียงในเขตพื้นที่จังหวัดสุพรรณบุรี อย่างไรก็ตาม ในช่วงเวลานี้การปลูกข้าวของชุมชนได้ผลผลิตดีขึ้น และชุมชนมีความพอเพียงมากขึ้น แต่ด้วยข้อจำกัดในเรื่องน้ำเพื่อการเพาะปลูก ทำให้เป้าหมายในการผลิตของชุมชนคลองขาวในช่วงเวลานี้ ถูกจำกัดไว้เพียงการผลิตเพื่อเพิ่มความพอเพียงเท่านั้น ในขณะที่แบบแผนการผลิตและวิธีการผลิตซึ่งยังคงเป็นการทำงานธรรมชาติ และความสัมพันธ์ในการผลิตที่ยังคงมีการช่วยเหลือแรงงานและการจ้างแรงงานที่มีอัตราที่เพิ่มขึ้นแต่เบาบางกว่าปัจจุบัน รวมทั้งยังคงมีการผลิตเพื่อการพึ่งตนเอง เช่น การทอผ้า และการทำน้ำตาล เป็นต้น แต่สิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปคือระบบการแลกเปลี่ยนซึ่งนอกจากจะมีนายทุนท้องถิ่นทำหน้าที่เป็นคนกลางในการซื้อข้าวจากชุมชนอย่างแข็งขันแล้ว

ยังมีพ่อค้าและเจ้าของโรงสีจากภายนอกเข้ามาซื้อข้าวในชุมชน เนื่องจากมีการพัฒนาเส้นทางคมนาคมจากเดิมซึ่งเป็นทางเกวียนมาเป็นทางลูกรัง ชุมชนไม่จำเป็นต้องหาบข้าวไปขายให้กับชุมชนเครือข่ายและชุมชนตลาดเช่นในอดีต

การเข้ามาซื้อข้าวของพ่อค้าจากภายนอก มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในด้านการแลกเปลี่ยนที่เงินตรามีความสำคัญในฐานะสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนมากขึ้น ทั้งนี้เพราะพ่อค้าจากภายนอกนั้นเป็นพ่อค้าอาชีพและไม่ได้มีผลผลิตที่เป็นที่ต้องการของชุมชน ส่วนการแลกเปลี่ยนระหว่างพ่อค้า/นายทุนท้องถิ่นยังคงเป็นการแลกเปลี่ยนระหว่างกับผลผลิตและสิ่งของที่ชุมชนต้องการจากร้านขายสินค้าอุปโภคบริโภคซึ่งเป็นร้านค้าของพ่อค้า/นายทุนท้องถิ่น แต่เนื่องจากข้าวมีราคาสูงขึ้น ทำให้ชุมชนต้องการแลกเปลี่ยนข้าวกับเงินตรามากขึ้น ในขณะที่เดียวกันการได้มาซึ่งปัจจัยในการดำรงชีพก็ต้องใช้เงินมากขึ้น เพราะการลดลงของการแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนกับชุมชนเครือข่ายเพราะต่างฝ่ายต่างมุ่งเน้นการผลิตเพื่อขาย ทำให้ชุมชนต้องพึ่งพิงปัจจัยในการดำรงชีพจากตลาดมากขึ้น ส่งผลให้ชุมชนให้ความสำคัญต่อการปลูกข้าวด้วยการปรับเปลี่ยนแบบแผนในการผลิต ในระยะต่อมา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อมีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของภาคเกษตรกรรมในระยะต่อมา ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงเป้าหมายทางเศรษฐกิจของชุมชน

ปี พ.ศ. 2517 เมื่อมีการสร้างคลองชลประทานผ่านพื้นที่นาทางด้านทิศตะวันออกของชุมชน หรือที่ชุมชนเรียกว่า “นาทุ่ง” ซึ่งเป็นพื้นที่เพาะปลูกส่วนใหญ่ของชุมชน ทำให้ชุมชนสามารถทำนาได้ปีละ 2 ครั้ง ส่วนพื้นที่เพาะปลูกทางด้านทิศตะวันตก ซึ่งชุมชนเรียกว่า “นาป่า” นั้นจะเป็นพื้นที่ที่อยู่นอกเขตชลประทาน จึงทำนาได้เพียงปีละครั้งเท่านั้น อย่างไรก็ตาม ในช่วงระยะเวลา 29 ปีที่ผ่านมา วิถีชีวิตและระบบการผลิตหลักของชุมชนได้ค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไป และในที่สุดก็เปลี่ยนจากการทำนาธรรมชาติไปสู่การทำนาแบบสำเร็จรูปที่ดำรงอยู่ในปัจจุบัน

เงื่อนไข ปัจจัย ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของแบบแผนจากการทำนาธรรมชาติไปสู่การทำนาแบบสำเร็จรูป และนัยที่มีต่อชุมชน

หลังการเข้ามาของคลองชลประทาน เป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงในระบบการผลิตหลักของชุมชน คือ การทำนา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเปลี่ยนแปลงของเป้าหมายในการผลิต แม้วก่อนหน้านั้น ชุมชนจะมีความต้องการที่จะปลูกข้าวให้ได้มากขึ้นเช่นเดียวกับชุมชนหมู่บ้านที่อยู่ในพื้นที่ใกล้เคียง แต่ถูกจำกัดด้วยข้อจำกัดในเรื่องน้ำเพื่อการเพาะปลูก การ

เข้ามาของคลองชลประทานทำให้ชุมชนสามารถผลิตเพื่อเพิ่มขนาดส่วนเกิน (surplus) ของตนเองได้ด้วยการเพิ่มจำนวนฤดูกาลผลิต (crop) จากการทำนาปีละ 1 ครั้งเป็น 2 ครั้ง รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการผลิตและวิธีการผลิตเช่นเดียวกับแนวทางของชุมชนหมู่บ้านทั่วไปในช่วงเวลานั้นในการสร้างส่วนเกินทางเศรษฐกิจของครัวเรือน

เงื่อนไขที่ทำให้ชุมชนเข้าร่วมกับกระบวนการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย ด้วยการเพิ่มฤดูกาลการผลิตและการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการผลิตและวิธีการผลิต นอกจากจะเกิดจากความต้องการในการเพิ่มระดับความพอเพียงของครัวเรือน เพราะผลผลิตข้าวยังคงเป็นตัวกำหนดระดับความพอเพียงของครัวเรือนแล้ว ยังเกิดจากการที่ขนาดการถือครองที่ดินต่อครัวเรือนลดลงด้วย วัฒนธรรมการแบ่งมรดกและการสูญเสียที่ดิน รวมทั้งการถูกจำกัดความพอเพียงอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศ จากการบุกเบิกที่ดินและเช่าที่ดินจากชาวนาของนายทุนเพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของพื้นที่นี้ คือ อ้อย การที่คนในชุมชนให้นายทุนเช่าพื้นที่ส่วนหนึ่งที่สภาพพื้นที่เดิมไม่เหมาะแก่การทำนาเพราะมีเนินดินและป่าละเมาะอยู่ตามหัวไร่ปลายนา เพราะชุมชนมีข้อจำกัดในเรื่องทุนและเครื่องมือไม่สามารถปรับพื้นที่ได้ ดังนั้น การให้นายทุนเช่าที่ดินโดยนายทุนจะเป็นผู้ลงทุนในการปรับพื้นที่เพื่อปลูกอ้อยเป็นเวลา 3 ปีเท่านั้น เนื่องจากอ้อยเป็นพืชที่ต้องการธาตุอาหารจากดินสูง การปลูกต่อเนื่องในพื้นที่เดิมเป็นเวลานานจะทำให้ต้นทุนด้านปัจจัยการผลิตสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปุ๋ย ดังนั้น นายทุนจึงเลือกที่จะเปลี่ยนพื้นที่เพาะปลูกไปเรื่อย ๆ เพราะต้นทุนในการบุกเบิกที่ดินหรือการเช่าที่ดินจะต่ำกว่าการลงทุนในด้านปัจจัยการผลิตและคุณภาพของผลผลิตก็ดีกว่า ทั้งนี้เงื่อนไขที่ทำให้ในระยเวลานั้นนายทุนสามารถเลือกแนวทางดังกล่าวได้เนื่องจากยังมีพื้นที่ว่างเปล่าที่สามารถจับจองได้หรือมีพื้นที่ที่ต้องการให้เช่าเช่นกรณีชุมชนคลองขาวในอดีตที่ต้องพึ่งพิงการบุกเบิกหรือปรับพื้นที่จากนายทุน เพราะหลังจากนั้นนายทุนก็จะคืนที่ดินให้กับชาวบ้านได้ทำนาต่อไป อย่างไรก็ตาม การบุกเบิกที่ดินเพื่อปลูกอ้อยทำให้ป่าและป่าละเมาะตามหัวไร่ปลายนาหมดไป ชุมชนจึงไม่สามารถพึ่งพิงอาหารจากธรรมชาติได้เช่นในอดีต ในขณะที่ผืนป่าที่อยู่ไกลออกไปซึ่งในอดีตชุมชนได้พึ่งพิงด้วยการตัดไม้และเผาถ่านเพื่อนำไปขายรวมทั้งการเข้าไปหาของป่า เช่น เห็ดโคนซึ่งมีราคาแพง พื้นที่ป่าดังกล่าวก็ถูกประกาศให้เป็นพื้นที่ของทหาร เป็นต้น ทำให้ชุมชนถูกจำกัดแนวทางในการสร้างความพอเพียงลงจากในอดีต ในขณะที่นัยของความพอเพียงในช่วงเวลานี้ก็เปลี่ยนไปจากอดีต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แบบแผนในการดำเนินชีวิตที่ระดับการบริโภคสูงกว่าการยังชีพ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การศึกษาของลูก โดยหวังว่าการศึกษาในระบบโรงเรียนจะทำให้เกิดการเลื่อนชั้นทางสังคมของคนรุ่นลูกซึ่งเป็นแนวทางในการลงทุนทางสังคมของครัวเรือนโดยทั่วไปในชุมชนคลองขาว ในขณะที่

ขนาดของที่ดินที่จะแบ่งสรรเป็นมรดกให้แก่คนรุ่นลูกก็ลดลงจนไม่สามารถสร้างความพอเพียงได้เช่นคนรุ่นพ่อแม่

“ติดกับสมัยก่อนเยอะ ... แต่ก่อนลูกก็ไม่ต้องเรียนหนังสือ เดี่ยวนี้ต้องเรียน พออนุบาลก็ต้องเรียนแล้ว ก็เหมือนกับตัวเรา ความลำบากถึงได้เจ็บใจ มีลูกต้องให้เรียน ต้องให้เรียนตลอด ถึงได้ยอมให้ลูกไป... แต่ก่อนตัวเองก็อยากเรียน แต่พ่อแม่ไม่ส่งเสริม พ่อแม่ก็จ้องเมื่อไหร่จะจบ จะได้เลี้ยงควาย จบแค่ ป.4 ก็เลี้ยงวัวเลี้ยงควายกับไถนาช่วยเขา”

(ประเสริฐ บุญลือ)

ดังนั้น ด้วยเงื่อนไขทั้งทางด้านขนาดการถือครองที่ดินต่อครัวเรือนลดลง รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศ ทำให้ชุมชนถูกจำกัดการความพอเพียงลงจากในอดีตที่ได้มาด้วยการพึ่งพิงธรรมชาติทั้งในด้านการบริโภคและการแลกเปลี่ยน รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงไปของนัยของความพอเพียงในช่วงเวลานี้ที่สูงกว่าการยังชีพที่ต้องแลกเปลี่ยนมาด้วยเงินตรา เช่น น้ำจากระบบประปาหมู่บ้าน ที่เข้ามาราว พ.ศ. เนื่องจากภาวะความแห้งแล้งและไม่มีแหล่งน้ำผิวดินดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ทำให้น้ำประปาเป็นสาธารณูปโภคที่สำคัญ เพราะแม้ว่าจะมีน้ำชลประทาน แต่ก็มีเพียงในฤดูกาลผลิตเท่านั้น นอกจากนี้ เส้นทางของคลองชลประทานที่อยู่นอกชุมชน ทำให้ชุมชนไม่สามารถพึ่งพิงน้ำจากคลองชลประทานได้แม้แต่เพื่อใช้เลี้ยงสัตว์ ดังนั้น น้ำจากคลองชลประทานจึงใช้ประโยชน์ที่จำกัดเฉพาะเพื่อการเพาะปลูกเท่านั้น นอกจากนี้ไฟฟ้ายังเป็นปัจจัยในการดำรงชีพที่เพิ่มขึ้นมาในระยะเวลาี้ ระบบไฟฟ้าของชุมชนในระยะแรกเป็นไฟฟ้าที่เกิดจากเครื่องกำเนิดไฟฟ้า ครัวเรือนที่เป็นสมาชิกจะได้รับอนุญาตให้ใช้ดวงไฟส่องสว่างเพียง 2 ดวงเท่านั้น ระยะเวลาให้บริการ ตั้งแต่เวลา 17 นาฬิกา ถึงเวลา 23 นาฬิกา นาฬิกา โดยจะต้องจ่ายค่าไฟฟ้าในอัตราที่กำหนด ครัวเรือนที่จะมีไฟฟ้าใช้ต้องเป็นครัวเรือนที่มีฐานะดี และครัวเรือนเหล่านี้ได้กลายเป็นสถานบันเทิงขนาดย่อมสำหรับเพื่อนบ้านในละแวกใกล้เคียงที่จะมาร่วมชมรายการโทรทัศน์ในตอนเย็น ก่อนที่ทุกครัวเรือนจะมีไฟฟ้าใช้ในปี พ.ศ. จากการขยายเขตพื้นที่ไฟฟ้าของการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค การเข้ามาของไฟฟ้าได้นำมาของความทันสมัยมาสู่ชุมชนและเปิดมิติการรับรู้ของชุมชนที่มีต่อโลกภายนอกมากขึ้น ความต้องการปัจจัยในการดำรงชีพที่ต้องแลกเปลี่ยนมาด้วยเงินตราเหล่านี้ เป็นเงื่อนไขและปัจจัยผลักดันให้ชุมชนเข้าร่วมในกระบวนการปลูกข้าวเพื่อขาย ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงในระบบการผลิตหลักของชุมชน นอกเหนือจากความต้องการที่จะหลุดพ้นจากภาวะที่ขาดแคลนและแร้นแค้น

การเปลี่ยนแปลงแบบแผนการผลิต ความสัมพันธ์ในการผลิต และทุน เพื่อการผลิต

การทำนา 2 ครั้งในระยะแรก ชาวบ้านยังคงเพาะปลูกด้วยการปักดำเช่นในอดีต ซึ่งต้องใช้เวลาในการเพาะปลูกมาก เริ่มตั้งแต่การเพาะต้นกล้า การเตรียมพื้นที่นา การปักดำ ซึ่งในระยะนี้ผลิตด้วยแรงงานคนเป็นสำคัญ การเพาะปลูกที่ล่าช้าจะทำให้การเก็บเกี่ยวล่าช้าออกไปด้วย ในขณะที่ในฤดูกาลผลิตระหว่างนาปีและนาปรังจะมีช่วงว่างเพียง 1 เดือนเท่านั้น ดังนั้น หากเพาะปลูกล่าช้าก็จะผลิตในฤดูกาลที่สองหรือนาปรังไม่ทันกับน้ำซึ่งจะปล่อยมาตามกำหนด ไม่ได้มีน้ำเพื่อเพาะปลูกได้ตลอดปี เพราะแม้ว่าจะมีน้ำจากคลองชลประทาน แต่ชุมชนก็ไม่ได้มีอำนาจในการควบคุมน้ำ/อำนาจในการตัดสินใจในการใช้น้ำ เพราะน้ำเป็นทรัพย์สินสาธารณะ (public property) ที่รัฐเป็นผู้มีอำนาจในการพิจารณาจัดสรรการใช้น้ำแก่พื้นที่เพาะปลูกของชุมชนทั่วภาคกลาง รวมทั้งพื้นที่อุตสาหกรรมและเขตเมือง

“จังหวัดกาญจนบุรีเป็นแหล่งน้ำก็จริง แต่เป็นจังหวัดที่ไม่ให้ใช้น้ำ หน้าแล้งปิดเลยนะครับ ตั้งแต่มีนาไปเนี่ยต้องปิด กุมภาดต้องปิด ปิดตั้งแต่ปลายธันวาคม ปลาย ๆ ธันวาคมปิด 2-3 เดือน เหนียวไปให้ทางอื่น จริง ๆ ถ้าเขาไม่ปิดนะชาวบ้านจะวางแผนได้เลย มีน้ำ เขาอาจจะเปลี่ยนจากอาชีพทำนาเป็นอาชีพอื่นได้ ...”

(พิสิษฐ์ คำอินทร์)

การทำนาโดยใช้น้ำจากคลองชลประทาน ทำให้ชุมชนเริ่มมีต้นทุนในการผลิตที่เพิ่มขึ้นจากในอดีตที่ชุมชนสามารถผันน้ำเข้านาได้เองในฤดูน้ำหลาก ซึ่งน้ำจากชุมชนหรือพื้นที่ที่สูงกว่าจะไหลบ่าลงมาและเข้าไปทั่วทุ่งนา แต่ในการสร้างคลองชลประทานซึ่งมีการสร้างคันดินขนาดใหญ่ขึ้นสองฝั่งของคลองชลประทาน เพื่อเป็นคันกั้นน้ำและใช้เป็นเส้นทางคมนาคมไปในเวลาเดียวกันนั้น ได้กั้นน้ำจากคลองชลประทานที่จะไหลบ่าเข้าที่นา ดังนั้น ชาวนาจึงต้องลงทุนและมีต้นทุนในการผลิตที่เพิ่มขึ้นในการซื้อเครื่องสูบน้ำและน้ำมันเชื้อเพลิง ในขณะที่ครัวเรือนที่ไม่มีเงินทุนพอที่จะซื้อเครื่องสูบน้ำก็จะใช้การจ้างเพื่อนบ้านที่มีเครื่องสูบน้ำให้สูบน้ำเข้านาของตนเอง

นอกจากนี้ การลงทุนในระยะต่อมาคือการลงทุนในการปรับที่นา ในอดีตหากครัวเรือนใดมีที่นาเป็นนาหลุ่มหรือนาหนองก็จะได้ผลผลิตดี แต่เมื่อมีคลองชลประทานกลับกลายเป็นสิ่งตรงกันข้าม ครัวเรือนที่มีนาหนองจะมีปัญหาในการผลิตทั้งในเรื่องปริมาณน้ำที่ไม่

เหมาะสมและปัญหาศัตรูของข้าว ซึ่งชาวนาจะแก้ไขปัญหาด้วยการซื้อดินมาถมให้สูงขึ้น เพราะฉะนั้น การปลูกข้าวจะไม่ได้ผล

ป่ากรอง : เหมือนกับนาที่ลุ่ม เขาก็ได้ข้าวมาก แต่ถ้าน้ำไม่ดีขาดทุนนะ ที่ดอนน้ำมันก็ไหลแห้งไป เดียวนี้ต้องซื้อดินถม ใครมีฝีมือมีเมียให้นาหนองไม่ยากได้นะ ต้องซื้อดินถม “มีงมีเมียเอานาหนองนะ” ลูกคนสุดท้ายต้องได้นาหนอง นี่เขาก็ได้นาหนอง น้ำท่วมหมด หอยเชอรี่มันกินหมด ตาย หอยมากอันตราย นาเงินเขาก็หว่าน นาลุ่มไม่รู้จะดูน้ำไปไหน...”

พิสิษฐ์ : ขณะนี้ต้องซื้อดินมาถม ถมมาหลาย ๆ ปี สมาชิกที่มากู้เงินนะ เพราะไม่เงินทำไม่ได้ หอยเชอรี่ น้ำมานี้พอมีดยอดข้าวก็กินหมด ดำนาปุ๊บ หันหลังให้หอยขึ้นเลย ... ช่วงนาปีมีปัญหาเยอะ เพราะไหนจะน้ำในคลองเยอะแล้วฝนก็ยังตกมา จมเป็นร้อย ๆ ไร่เลย จมไปเลย”

การที่ชุมชนไม่มีอำนาจในการควบคุมระบบการจัดสรรน้ำจากคลองชลประทาน ทำให้แต่ละครัวเรือนต้องแก้ไขปัญหาด้วยการปรับที่นาของตนเองให้สอดคล้องกับเงื่อนไขการผลิต รวมทั้งการวางแผนในการเพาะปลูกให้สอดคล้องกับระบบการจัดสรรน้ำของรัฐ เพราะฉะนั้น การเพาะปลูกของชุมชนอาจเสียหายจากการที่ไม่มีน้ำเพียงพอแก่การเพาะปลูกหรือความเสียหายจากการที่ต้นข้าวจมน้ำเพราะปริมาณน้ำที่มากเกินไป เนื่องจากการเพาะปลูกที่ไม่สอดคล้องกับกำหนดการของการผลิต ดังนั้น ทางออกของครัวเรือนส่วนหนึ่งที่มีเงินทุน และสามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุน คือ การซื้อรถไถนาแบบเดินตาม ซึ่งนอกจากจะทำให้ปลูกข้าวได้มากขึ้นแล้วยังช่วยผ่อนแรงในการผลิตและลดระยะเวลาในการเพาะปลูกให้สั้นลง รวมทั้งสามารถวางแผนในการผลิตได้สอดคล้องกับเงื่อนไขในการผลิตคือระบบการจัดสรรน้ำของรัฐอีกด้วย

นอกจากนี้ แต่ละครัวเรือนยังต้องวางแผนการเพาะปลูกให้สอดคล้องหรือเป็นไปตามกำหนดการเพาะปลูกของชุมชนอีกด้วย เช่น การเพาะปลูกที่จะต้องทำในช่วงเวลาเดียวกัน ทั้งนี้เนื่องจากการจัดรูปของแปลงนาที่ไม่มีเส้นทางการคมนาคมเชื่อมต่อจากถนนสายกลางไปยังแปลงนาของแต่ละครัวเรือน การผ่านเข้าออกแปลงนาจึงต้องผ่านแปลงนาของเพื่อนบ้าน ซึ่งในอดีตไม่มีปัญหาเพราะใช้วัวควายไถนาซึ่งสามารถไล่เลาะไปตามคันนาได้ แต่เมื่อครัวเรือนส่วนหนึ่งเปลี่ยนมาใช้รถไถนาแบบเดินตาม ทำให้ระยะเวลาในการเพาะปลูกสั้นลง และเก็บ

เกี่ยวได้เร็วขึ้น ในขณะที่ครัวเรือนอีกส่วนหนึ่งยังใช้แรงงานสัตว์ ซึ่งต้องใช้ระยะเวลาในการเพาะปลูกนานกว่าและเก็บเกี่ยวได้ช้ากว่า เพราะฉะนั้น ก็จะนำมาสู่ความขัดแย้งในเรื่องของเงื่อนไขของเวลาในการผลิต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การผ่านเข้าออกแปลงนาซึ่งจะต้องเดินผ่านแปลงนาของเพื่อนบ้านนั้นจะทำได้ในช่วงที่เพ็งหว่านและต้นข้าวยังไม่งอกเท่านั้น หรือหากการเพาะปลูกล่าช้าก็จะเก็บเกี่ยวได้ช้ากว่าเพื่อนบ้าน ในขณะที่ครัวเรือนดังกล่าวยังอยู่ในระหว่างการเก็บเกี่ยว แต่ครัวเรือนอื่น ๆ ที่มีแปลงนาอยู่ติดกันจะรีบเผาตอซังข้าวเพื่อเตรียมปลูกข้าวนาปรังซึ่งมีช่วงว่างเพียง 1 เดือนเท่านั้น ดังนั้น หากการเพาะปลูกของครัวเรือนไม่เป็นไปตามกำหนดการเพาะปลูกของชุมชน ก็จะเกิดความขัดแย้งกันในเรื่องเงื่อนไขของระยะเวลาในการผลิต นอกจากนี้ หากครัวเรือนใดเพาะปลูกล่าช้าก็จะประสบปัญหาและความสูญเสียอันเนื่องมาจากสัตว์ที่จะมาทำลายหรือกัดกินต้นข้าวและรวงข้าวอีกด้วย

- ป้ามาลัย : เปลี่ยนเยอะ มาสมัยนี้เปลี่ยนเยอะ เกียวรถ พอจะไปเกี่ยวมือ มึงเสร็จแล้วกูยังไม่เสร็จ อ้าว ! เอารถไปอีกแล้ว
- ป้ากรอง : เกียวเองก็ไม่ได้ พอเรามัดแต่เกี่ยวไซ้ใหม่ เขาเก็บซังแล้ว
- วรรณ : ถ้าเราทำไม่ทันเขา เหลือเราจำวเดียว เดียวนมั้ง หนูมั้ง กินหมด เราก็เกี่ยวรถเหมือนเขา หนูนะสำคัญ
- ป้าถั่วเขียว : น้ำเขาปล่อยตามกำหนด ถ้าน้ำปล่อยมา เราไม่ทัน ก็ลำบากทุกอย่างแหละ หว่านก็หว่านพร้อมกัน

จากเงื่อนไขของระบบการจัดสรรน้ำของรัฐ และกำหนดการในการผลิตที่แต่ละครัวเรือนจะต้องผลิตในช่วงเวลาเดียวกัน จึงทำให้ครัวเรือนในรุ่นหลังต้องลงทุนในการซื้อรถไถนาแบบเดินตาม เงินทุนที่นำมาลงทุนในการซื้อรถไถนามาจากหลายแหล่งขึ้นอยู่กับสถานภาพทางเศรษฐกิจของครัวเรือน เช่น มาจากเงินทุนที่สะสมเอาไว้ มาจากการขายวัวควาย และการเข้าสู่แหล่งเงินทุนของรัฐ คือสหกรณ์การเกษตรที่ตั้งอยู่ในชุมชนและแหล่งทุนซึ่งเป็นนายทุนท้องถิ่นซึ่งเป็นแหล่งเงินทุนที่ชุมชนมีความคุ้นเคยที่จะไปใช้บริการหรือเข้าถึงง่ายกว่าแหล่งเงินทุนของรัฐ

ถาม : ตอนนั้นเป็นลูกค้า ธกส. เพราะอะไรคะ

ตอบ : ซื้อเครื่องจักร ซื้อรถไถเดินตาม เงินมันไม่พอ ก็เลยต้องกู้ ผ่อนได้ ปีนี้เราไม่พอ ปีหน้าเราก็ใช้ได้ ปีหน้าเราทำได้ เรา ก็มาผ่อนเขาก็ระยะยาว ก็สุดแต่กำลังของเรา

ถาม : ตอนนั้นตัดสินใจแล้วว่า จะเลิกใช้วัวว่านั้แหละ

ตอบ : ก็คงจะไม่หันกลับไป ถ้าหันกลับไปก็คงจะไม่ทัน มันก็เสีย ดายเหมือนกันแหละ แต่ถ้าใช้วัวมันจะไม่ทัน ถ้าทำไม่ทัน เขาก็จะปิดทาง ถ้านาเราไม่ทัน .

ในกรณีของครัวเรือนที่ไม่สามารถสะสมทุนหรือเข้าถึงแหล่งเงินทุนที่จะนำไปซื้อรถไถ ได้ ก็จะใช้การจ้างครัวเรือนที่มีรถไถหรือรถไถที่เข้ามารับจ้างเป็นอาชีพให้ไปไถนาของตนเอง และการช่วยเหลือแรงงานค่อย ๆ ลดลงและหมดไปในที่สุดเมื่อรถเกี่ยวข้าวเข้ามาเมื่อประมาณ 6 – 7 ปีที่ผ่านมา

นอกจากนี้ การที่ชุมชนคลองขาวได้รับการประกาศยกฐานะเป็นเทศบาลตำบล เมื่อปี พ.ศ. 2538 ทำให้องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นเข้ามาจัดระเบียบและดูแลชุมชนตามพระราชบัญญัติของเทศบาลตำบล โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ด้านสิ่งแวดล้อมและอาชีวอนามัย ด้วยการ ออกระเบียบบางประการที่มีผลต่อแบบแผนการผลิตของชุมชน เช่น การห้ามเลี้ยงวัวไว้ใต้ถุน บ้าน เพื่อไม่ให้ส่งกลิ่นรบกวนชุมชน รวมทั้งป้องกันไม่ให้เป็นแหล่งเพาะพันธุ์แมลงและเชื้อโรค ห้ามไม่ให้วัวควายในเขตชุมชนเพื่อป้องกันฝุ่นละอองข้าวไม่ให้รบกวนบ้านเรือนที่ปลูกอยู่อย่าง ใกล้ชิดกัน เป็นต้น เป็นเงื่อนไขที่ทำให้ชุมชนหันมาใช้รถเกี่ยวสำเร็จรูปมากขึ้นและทุกครัวเรือนในปัจจุบัน

ถาม : ตอนที่คุณพิสิษฐ์เด็ก ๆ เนี่ย ยังได้เห็นการเอาแรงกันไหม ค่ะ

ตอบ : เห็น เพราะว่าดั้งเดิมก็ทำนา มา เขาเอาแรงกันก็ตั้งแต่ถอน กล้า ไถนา ... แต่เมื่อเครื่องจักรเข้า คูโบต้า ขึ้นแรกการ หายคือการไถนา การเอาแรงเนี่ยเริ่มหาย แต่ยังมีการเอา แรงเรื่องดำนา เกี่ยวข้าว ... ที่นี้มีเครื่องเกี่ยว การทำนาเร็ว มาก พอเครื่องเกี่ยวเข้ามาปุ๊บนี้ การเอาแรงเนี่ยหายไปเลย หายแบบเร็วมาก พอเกี่ยวเสร็จไปเลย ไปขายเลย ...”

นอกจากนี้ ค่าใช้จ่ายทางสังคม เป็นอีกเงื่อนไขหนึ่งที่ทำให้ครัวเรือนต้องเร่งสร้างส่วนเกิน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ค่านิยมของชุมชนในเรื่องการจัดงานประเพณี เช่น งานบวช ที่มีค่าใช้จ่ายมากกว่าในอดีตจะมีการเชิญแขกหรือมาร่วมงานและจัดเลี้ยงโต๊ะจีน ผู้ที่ไปร่วมงานจะมีการลงเงินเพื่อช่วยเป็นค่าใช้จ่ายในการจัดงาน และครัวเรือนที่จัดงานจะจดบัญชีรายชื่อและจำนวนเงินผู้ที่ลงเงินช่วยงาน เมื่อครัวเรือนดังกล่าวจัดงานก็ต้องไปช่วยลงเงินในจำนวนที่มากกว่าได้รับ ซึ่งแตกต่างจากในอดีตที่วัดจะมีบทบาทในการกำหนดค่านิยมและรูปแบบพิธีกรรมที่เรียบง่าย ประหยัดเวลาและเงินทอง

- ป้ากรอง : แต่ก่อนก็ซื้อแต่ซื้อกับข้าว ผักก็ทอเอง ไม่มีค่าใช้จ่ายอะไร
- ป้ามาลัย : เดี่ยวนี้ก็ต้องจ่ายทุกวัน เมื่อก่อนไม่มีน้ำก็ไปหาบเอา น้ำก็ไปเอาที่สระ
- ป้ากรอง : ไฟก็ใช้ตะเกียง ไปไหนก็ใช้ได้ ไปกัน กับข้าวก็น้อยที่สุดแหละ
- ป้ามาลัย : เดี่ยวนี้เดือนหนึ่ง 4-5 พัน การ์ดหลายใบ ไหนจะตาย ไหนจะบวช บวชพระใส่ 20 บาทได้หรือ การ์ดเชิญกินเลี้ยง
- ป้าถั่วเขียว : อย่างน้อยก็ร้อย เดี่ยวนี้ 200 ลงการ์ดโต๊ะจีน ไปร้อยก็ไม่ได้
- ลุงทวย : คนแต่ก่อนจะบวชลูก ก็จะต้องไปหาพระอุปัชชา ก่อนว่าท่านจะว่างวันไหน แต่คนเดี๋ยวนี้จะบวชลูกชาย ไปหาดนตรีก่อนเลย ไปถามแดนเซอร์ว่าจะว่างวันไหน จะบวชลูกชาย เพราะจะต้องมีกินเลี้ยง มีนักร้อง มีแดนเซอร์ ไม่งั้นบวชไม่ได้

การเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์ในการผลิตที่เปลี่ยนแปลงไปจากการช่วยเหลือแรงงานเป็นการจ้างแรงงาน และการเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตที่ใช้เครื่องจักรกลแทนแรงงานสัตว์ ในระยะนี้ นอกจากจะเกิดจากความจำเป็นของครัวเรือน ที่ต้องเร่งรีบเพาะปลูกให้สอดคล้องกับระบบการ จัดสรรน้ำของรัฐดังได้กล่าวมาข้างต้นแล้วนั้น ยังเกิดจากความจำเป็นของครัวเรือนในการเพิ่มขนาดส่วนเกิน ทั้งนี้เนื่องจากวิถีชีวิตของชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไปในลักษณะที่

ต้องใช้เงินตรามากขึ้นดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ชุมชนจึงต้องลงทุนในการซื้อเครื่องมือและปัจจัยการผลิตเพื่อเพิ่มผลผลิต ซึ่งจะแตกต่างจากอดีตที่ผลิตเพื่อความพอเพียงนั้น ปริมาณผลผลิตขึ้นอยู่กับภาวะทางธรรมชาติ ความอุดมสมบูรณ์ของดิน การดูแลเอาใจใส่ ความสามารถในการผลิต ความสัมพันธ์ในการผลิตที่เป็นไปในลักษณะของการช่วยเหลือแรงงาน และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเพาะปลูกตามความเชื่อของชุมชน เช่น การทำขวัญข้าว การทำขวัญแม่โพสพ การทำขวัญลาน การทำขวัญยุ้ง เป็นต้น แต่ปริมาณผลผลิตในช่วงเวลาของการผลิตเพื่อสร้างส่วนเกิน คือ การลงทุนในเรื่องปัจจัยการผลิต ไม่ว่าจะเป็นปุ๋ยเคมี สารเคมี ยาปราบศัตรูพืช และฮอร์โมนสำหรับต้นข้าว เป็นต้น ดังนั้น การผลิตในระยะนี้จึงพึ่งพิงทุนเงินตราเป็นหลัก ซึ่งมีผลทำให้ชุมชนได้ผลผลิตมากขึ้น แต่ปริมาณผลผลิตที่เพิ่มขึ้นไม่ได้หมายถึงขนาดของส่วนเกินที่เพิ่มขึ้น เพราะชุมชนขาดอำนาจต่อรอง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในระบบการแลกเปลี่ยนทั้งในตลาดปัจจัยการผลิตและตลาดผลผลิต

- ถาม : แต่ก่อนตอนทำข้าวนาปี เป็นยังไงคะ
- ป้ากรอง : ทำนาปีได้ดี เราทำคนเดียว
- ป้าถั่วเขียว : ไม่มียา ไม่ต้องใส่ปุ๋ย
- วรรณ : สมัยก่อนข้าวเต็มยุ้ง เกียวเองอะไรเอง ไม่มีค่าใช้
จ่ายอะไร น้ำมันก็ไม่ต้องซื้อ
- ป้ามาลัย : ไถเอง นวดเอง เอาแรงกัน
- ป้ากรอง : เอาแรงกันทำ เอาแรงกันเกี่ยว ลงแขก กลางคืนก็
ไปบ้านโน้น บ้านนี้ หุงข้าวเลี้ยงกัน หาบข้าวไป
เลี้ยง โน้นทุ่งนาโน้น แล้วก็ไม่เสียอะไร ปุ๋ยเราก็
ไม่ต้องเสีย วัวเราก็ขึ้นเอง แล้วก็เอามานวดเอง
ป้านี้ยังไม่ได้เอาฟางออก นวดกันเดือนสี่สิ้น
กรุด (ตรุษ) ยังไม่เสร็จเลย
- วรรณ : เดียวนี้เราไม่ต้องทำอะไรเลย มีคนมาจ้างทำ ไร่
หนึ่ง 550
- ป้ากรอง : เขาก็เอาสตาฟไป แล้วเกียวก็เข็นข้าวมาให้เรา
แล้วก็พาไป ขายยังโรงสีโน้น
- ป้ามาลัย : ถ้านาปรัง ไร่ละไม่ถึงเกวียน ชักไว้ 550 แล้วค่า
ปุ๋ยอีก ฉันทคนเดียว ก็ต้องมีค่าไถอีก เหลือใช้

350 ค่าเกี่ยวสำเร็จรูปอีก ค่าปุ๋ยลูกละ 335 กู้ส
 หารณ์

ป่ากรอง : ก็เหลือมั่ง เหลือน้อย

วรรณ : เหลือเพราะที่ไม่ต้องเช่า ถ้าเช่าก็ไม่เหลือ

ดังนั้น การผลิตอย่างหลากหลาย (diversification in production) เพื่อเพิ่มขนาดของส่วนเกิน รวมทั้งการสร้างส่วนเกินจากการเสี่ยงโชคทางด้านราคาของผลผลิต จึงเป็นทางออกที่สำคัญของชุมชนคลองขาวในปัจจุบัน มากกว่าจะหาแนวทางในการสร้างอำนาจต่อรองในระบบการแลกเปลี่ยนผลผลิตหลักของชุมชน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นเรื่องที่ยากยิ่งสำหรับชุมชนหมู่บ้านทั่วไปที่จะสร้างอำนาจต่อรองในการซื้อขายผลผลิตของตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชุมชนชาวนา เพราะราคาข้าวซึ่งเป็นปัจจัยในการดำรงชีพที่สำคัญนั้น จะเป็นตัวกำหนดระดับค่าจ้างแรงงานขั้นต่ำซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ในการสร้างความสามารถในการแข่งขันของภาคอุตสาหกรรมของประเทศ ดังนั้น ราคาข้าวเปลือกจึงถูกกำหนดโดยราคาข้าวสาร รัฐได้พยายามแก้ไขปัญหาด้านราคาดังกล่าวด้วยการกำหนดนโยบายและสร้างกลไกต่าง ๆ เพื่อให้ชุมชนสามารถเก็บข้าวไว้เพื่อรอ เช่น ระบบการประกันราคาข้าว แต่ชุมชนขายได้ราคาต่ำกว่าราคาประกันเสมอเพราะปัญหาความขึ้น เพราะเมื่อเก็บเกี่ยวจากทุ่งนา ก็จะส่งข้าวขายไปขายยังตลาดรับซื้อ เพราะไม่มีลานกว้างสำหรับตากข้าวเช่นในอดีตเพราะ บ้านเรือนปลูกเต็มพื้นที่ และบ้านชาวนาสมัยใหม่จะไม่มียุ้งข้าว และแม้ว่าจะนวดข้าวแล้วเก็บใส่ยุ้งฉางไว้ ซึ่งจะมีต้นทุนค่าแรงงานที่เพิ่มขึ้นอีกนอกจากค่าจ้างนวดแล้วก็มีค่าแรงงานขนข้าวเปลือกขึ้นยุ้งฉางและค่าแรงงานตวงข้าวตอนจะขายอีก นอกจากนี้ ชาวนาต้องรีบขายข้าว เพราะต้องรีบนำเงินไปใช้หนี้ ตัดดอก หรือลงทุนการผลิตในรอบต่อไป

“มันยังไถละ สมัยก่อนเลิกนาก็อยู่บ้าน เดียวนี้เลิกนาก็อยู่บ้านไม่ได้ ไม่พอใช้ ไม่พอใช้จริง ๆ ต้องทำตลอดเลย เลิกนาก็ทำผักชีกันนะเดี๋ยวนี้ ... “

กรณีการทำไร่ผักชี ซึ่งเป็นการผลิตจากฐานความรู้ที่เป็นความรู้ใหม่เป็นทั้งทางออกและความเสี่ยงของชุมชนในเวลาเดียวกัน ชุมชนคลองขาวมีข้อได้เปรียบในการทำไร่ผักชีคือการที่ชุมชนมีพื้นที่ว่างใกล้ชายเขาที่มีสภาพเป็นที่ดอนหรือที่ไร่ชายเขา ทำให้เพาะปลูกได้ผลดีในช่วงที่มีผักชีออกสู่ตลาดน้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในช่วงฤดูฝนซึ่งผักชีมักมีราคาแพง เนื่องจากพื้นที่อื่น ๆ ที่เป็นพื้นที่สวนมักเพาะปลูกไม่ได้ผล เพราะปริมาณน้ำที่มากเกินไปทำให้ผักชีรากเน่าและตายไปในที่สุด แต่อย่างไรก็ตาม ราคาผักชีที่สูงขึ้นนี้มักเป็นไปในเวลาสั้น ๆ

เนื่องจากผักชีไม่ใช่พืชหลักและจำเป็นต่อการบริโภค แต่เป็นเพียงส่วนประกอบของกลิ่นและรสชาติของอาหารเท่านั้น ดังนั้น เมื่อผักชีมีราคาสูง ผู้บริโภคก็จะบริโภคในปริมาณที่ลดลง หรือเลี่ยงที่จะบริโภคในช่วงที่ผักชีมีราคาแพง อย่างไรก็ตาม การขายผักชีของชาวบ้านก็เป็นไปในลักษณะเช่นเดียวกับการขายข้าวคือ ตลาดหรือพ่อค้าเป็นผู้กำหนดราคา

นอกจากนี้ รายได้อีกส่วนหนึ่งยังได้มาจากการผลิตจากฐานความรู้เดิมของชุมชน คือการทอผ้าและการทำตาล แต่ผู้ที่ผลิตจากฐานความรู้เดิมของชุมชนนี้เป็นคนรุ่นย่า-ยาย คือผู้ที่มีอายุราว 70 ปีขึ้นไป และคนรุ่นพ่อแม่ซึ่งหมายถึงคนที่มีอายุราว 50 ปีขึ้นไป ส่วนคนรุ่นลูกที่มีอายุราว 30 ปีลงมา ไม่ได้สืบทอดความรู้เดิมของชุมชนเช่นในอดีตไม่ว่าจะเป็นการทอผ้าและการทำตาล รวมทั้งการหาบของขายในเมือง ซึ่งเป็นทักษะอาชีพของชุมชนคลองขาวตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพราะคนรุ่นลูกจะเข้าไปทำงานรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งจะต้องมีความรู้จากระบบโรงเรียนตามข้อกำหนดขั้นต่ำของการเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรม ส่วนครัวเรือนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีพอที่จะส่งบุตรหลานให้ศึกษาต่อในระดับที่สูงได้ก็จะส่งเสียให้เรียนต่อ โดยหวังจะให้ทำงานในภาครัฐหรือเอกชนซึ่งเป็นอีกทางออกหนึ่ง และแม้แต่ครัวเรือนที่มีข้อจำกัดทางเศรษฐกิจก็พยายามที่จะช่วยขยahkan เพื่อส่งให้ลูกได้ศึกษาต่อแม้จะต้องกู้ยืมจากแหล่งเงินที่มีอัตราดอกเบี้ยสูง ซึ่งปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า นอกจากการผลิตภาคเกษตรกรรมไม่สามารถนำความพอเพียงมาสู่ครัวเรือนและชุมชนแล้ว ชุมชนและผู้ที่อยู่ในระบบการผลิตเกษตรกรรมยังถูกจัดเป็นพลเมืองชั้นสองอีกด้วย การศึกษาจึงเป็นการลงทุนของครัวเรือนเพื่อให้คนรุ่นลูกหลุดพ้นจากการเป็นพลเมืองชั้นสอง

ดังนั้น ภายใต้กระแสการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย วิธีชีวิตทางเศรษฐกิจของชุมชนจึงต้องผลิตอย่างหลากหลายเพื่อให้ครอบคลุมและเกิดความพอเพียงแก่ครัวเรือน ในรอบ 1 ปีของชุมชนจะมีวัฏจักร ดังนี้ คือ เดือนกุมภาพันธ์ชาวบ้านจะเริ่มการทำนาปรัง และในช่วงเวลานี้ คือเดือนกุมภาพันธ์ถึงเมษายนจะเป็นช่วงที่ตาลให้ผลผลิต ครัวเรือนใดที่มีความรู้ความสามารถในการทำตาลก็จะมีรายได้เพิ่มขึ้นด้วยการขายผลผลิตจากตาลให้กับพ่อค้าคนกลางที่เข้ามารับซื้อถึงในชุมชน หรือขายให้กับเพื่อนบ้านที่มีอาชีพหาบแลกในเมือง หลังจากหมดตาลก็จะถึงฤดูกาลเก็บเกี่ยวข้าวนาปรังคือราวเดือนพฤษภาคม หลังจากนั้น คือระหว่างเดือนพฤษภาคมหรือมิถุนายน ก็จะเริ่มทำนาปีและไปเสร็จสิ้นราวเดือนสิงหาคมทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกำหนดการที่รัฐจะเปิดน้ำมาให้ ในระหว่างการทำนาปี ชาวบ้านจะปลูกผักชีตามพื้นที่บริเวณชายเขาโดยอาศัยน้ำฝน ใช้เวลาในการเพาะปลูกเพียง 40 วันก็สามารถเก็บขายได้ หลังจากเสร็จสิ้นจากไร่ผักชีราวเดือนธันวาคมก็จะเข้าสู่การเก็บเกี่ยวข้าวนาปีและเสร็จสิ้นใน

ราวเดือนมกราคม ส่วนการทอดผ้าในระยษนี้ถือได้ว่าเป็นงานของคนรุ่นแม่และรุ่นคุณย่าคุณยายเท่านั้น “สมัยนั้นสาว ๆ ทอไม่ค่อยเป็น จะเป็นแค่คนแก ๆ”

คนรุ่นแม่จะทอดผ้าในช่วงที่ว่างจากงานในไร่นาและระหว่างฤดูกาลทำนา เพราะการปลูกข้าวในระยษนี้ไม่จำเป็นต้องดูแลเอาใจใส่แปลงนาอย่างเข้มข้นเช่นในอดีต ส่วนคนรุ่นคุณย่าคุณยายซึ่งเกษียณตัวเองออกจากงานในไร่มาแล้ว ก็จะทำผ้าตลอดทั้งปีขึ้นอยู่ภาวะของสุขภาพและเงื่อนไขของเวลาที่ตนเองเป็นผู้กำหนด

อย่างไรก็ตาม บทสรุปของชุมชนคลองขาวในกระแสการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยนั้น แม้ว่าจะเกิดจากความต้องการของชุมชนเองที่ต้องการหลุดพ้นจากความแร้นแค้น ความแห้งแล้ง และความไม่พอเพียงในอดีต และเกิดจากปัจจัยจากภายนอกที่ต้องการผนวกชุมชนเข้าสู่วิถีการผลิตเพื่อการค้า กอปรกับแบบแผนการดำรงชีพที่เปลี่ยนไป ในขณะที่การใช้ประโยชน์จากธรรมชาติถูกจำกัดลงเช่นเดียวกัน ทำให้ชุมชนถูกตรึงอยู่กับวิถีการผลิตที่ต้องแสวงหาส่วนเกินเป็นหลัก โดยการลงทุนเพื่อการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการผลิตที่เชื่อว่าจะเพิ่มขนาดของส่วนเกินในระบบการผลิตหลักของชุมชน คือ การทำนา ได้ ในขณะที่ความสัมพันธ์ในการผลิตที่เคยเป็นหลักประกันความพอเพียงในอดีต เช่น การช่วยเหลือแรงงานกลับค่อย ๆ ลดลงและหมดไปในที่สุดการเปลี่ยนจากการทำนาธรรมชาติมาเป็นการทำนาแบบสำเร็จรูปด้วยระบบการจ้างงานโดยสมบูรณ์ในทุกขั้นตอนของการผลิต ตั้งแต่การเพาะปลูก จนถึงการเก็บเกี่ยวและการขาย สะท้อนให้เห็นว่าการผลิตและการดำรงอยู่ของชุมชนในช่วงเวลานี้อยู่บนฐานของทุนเงินตราเป็นหลัก

บทที่ 4

การปรับตัวของชุมชน

ด้วยกระบวนการสร้างคุณค่าและความหมาย

วิถีชีวิตของชุมชนคลองขาวในปัจจุบัน ประกอบขึ้นด้วยภาพ 2 ภาพที่มีลักษณะแตกต่างกัน ภาพแรกเป็นภาพของชุมชนในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของรัฐและระบบเศรษฐกิจของประเทศ และอีกภาพหนึ่งที่เราเริ่มก่อตัวขึ้นเมื่อราว พ.ศ. 2538 ที่สะท้อนถึงความพยายามในการปรับตัวของชุมชนต่อผลที่เกิดขึ้นจากการเข้าร่วมในการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย ภาพแต่ละภาพที่เกิดขึ้นจากคำบอกเล่าและการเข้าไปสังเกตแบบมีส่วนร่วมในวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนคลองขาว ได้สะท้อนให้เห็นตัวตนหรือสถานะของชุมชนที่แตกต่างกัน

ชุมชนหมู่บ้าน : คุณค่าและความหมาย ภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศ ไปสู่ความทันสมัย

“ถ้าเปรียบกัน มันใช้ทุนเยอะกว่าสมัยก่อน สมัยนี้ทุนมาก สมัยก่อนไม่ต้องใช้อะไร ยาก็ไม่ต้องฉีด เดี่ยวนี้มันต้องฉีดยาบำรุง ฉีดยาเพ็ลลีย ยาหอย เมื่อเข้ายังไปฉีด ต้องลงทุนเยอะ ... คือว่ามันยังงั้นละ เจ้านั้นเสร็จแล้วไอ้เรามัวไถอยู่ มันรำคาญเขาไปแหล่งโน้นกันแล้ว ไอ้เรายังอยู่แหล่งเดียว อย่างนั้นแหละถึงได้ตัดสินใจกันคนสมัยเนี่ย ขายวัวกันดีกว่า ซื้อมัน มันถึงได้เหมือนกันไปหมดเมื่อก่อนไถวัวดี สุนัข เข้ามืดเนี่ยก็ออกกันแต่ตี 4 ตี 5 เนี่ยก็ออกกันหมดแล้ว ตอนทีไถวันละ ... ชีวิตวัวก็มีบุญคุณช่วยมนุษย์มา บอกขายวัว น้ำตามันไหลเลยนะ เรานี้ก็ตื่นตันเลย “ข้าต้องเปลี่ยน ข้าต้องเอาวัวเหล็กมาใช้แล้ว ก็ไปอยู่กับเขาที่ดี ๆ วัวเหมือนเราแค่พูดไม่ได้เท่านั้นแหละ เขารู้ทุกอย่าง เราให้เลี้ยวมันก็เลี้ยวนะไถนาเห็นไอ้ชีวิตวัวตัวนั้นที่บอกขายเขาไป น้ำตามันตื่นตันใจ ทุกวันนี้ยังไม่เคยลืมเลยวัวตัวนั้น ที่นี้เราจะทำยังไงละ เขาเสร็จแล้ว 2 ที่ 3 ที่ เรายังไม่เสร็จซักทีเลย ถึงได้ตัดสินใจขายวัวไปซื้อแทรกเตอร์กันเข้ามา ... มันไม่ทันเหตุการณ์มัวไถวัวคราดวัวอยู่ ยิ่งไม่ทันเขาเดี๋ยวนี้มันสมบรูณ์สะดวกทุกอย่าง เรามัวไถวัว น้ำท่วมอยู่ ทุกวันนี้ไถแทรกเตอร์ยังไม่ทันเลย ที่เล็ก ๆ นะ อยู่เล็ก ๆ กว่าเขานะมัน

ลำบาก น้ำก็ไหลไม่คล่อง ถ่ายเทก็ไม่สะดวก น้ำก็ท่วมเสียหายนะปี
ที่แล้ว ยิ่งทุ่งคลองขาวเสียหายเยอะ ... ตอนหลัง ๆ เนี่ยแหละมี
น้ำเขื่อนชลประทานที่เขาส่งมาเนี่ย ใช้น้ำกันแล้ว ที่เดิวนั้น
จืดหมดแล้ว พอเราใส่ปุ๋ยทุก ๆ ปี ต้องเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ที่แรกใส่หน
เดียวไม่ต้องใส่มาก เดิวนี่ต้องถึง 3 หน ต้องเพิ่มปุ๋ยขึ้น ที่เรามัน
จืด เปรี้ยว ต่อไปจะทำได้ไม่ได้ ที่นามันจะจืด ปุ๋ยมันจะทำให้
จืด นี่ถ้าเราไม่ลงทุนปุ๋ยละก็ ก็ทำกินไม่ได้อีก ข้าวก็เหลืองอยู่ยังงั้น
ต้องใส่ปุ๋ยเพิ่มขึ้นอีก 3 ลูก 4 ลูก ต่อ 5 ไร่เนี่ย เมื่อเข้าไปดูต้องใส่
ใหม่อีกแล้ว ที่นาเราเนี่ยกินปุ๋ยเร็ว สังเกตดูเถาะข้าวมันเขียวไม่ทน
มันซึมลงในดินหมด ข้าวพันธุ์เนี่ยมันกินปุ๋ยด้วย ข้าวพันธุ์ชัยนาทเนี
ย พันธุ์นี้ราคาดี พ่อค้าชอบ ถ้าเป็นพันธุ์อย่างอื่นเขาก็ไม่ซื้อ เป็น
หอมสุพรรณหรือหอมประทุมพ่อค้าไม่ชอบ ... ได้มากก็ขาย มันยัง
ว่า มันต้องใช้ รอไม่ได้ เป็นหนี้เขาก็ต้องขาย ขายเนี่ยไปใช้หนี้เขา
ก็เหลือจากหนี้จะได้เอาไปจ่ายบ้างเล็กน้อย เนี่ยชีวิตชาวนา ... ปี
หนึ่งที่กู้ที่แรกหลายปีนั้นแหละ 20 ปี ดอกตอนนั้นมาเหมือนโคลน
พอกหางหมู ส่งดอกต้นไม่ส่ง หนี้มันก็มาก นี่ตัดตรงนั้นได้เมื่อไหร่
มันก็โล่งมันก็โปร่ง ก็หลายปีเหมือนกันกว่าจะรวมเงินทั้งต้นทั้งดอก
ทำกันวันต่อวัน พออยู่ได้ ลำบากชีวิตชาวนา ... ก็ต้องทำหมูนอยู่ใน
ครอบครัวเราเนี่ยแหละ ทำผักซีมั่ง ทำนาเงินมันไม่เหลือ ได้เงินผักซี
เมื่อวาน ช่วงนี้มัน 10 บาท 15 บาท แพงที่สุด 20 บาทได้วัน
เดียว พอรุ่งขึ้นผักซีราคาตก นี่แหละชีวิตชาวนาชาวเกษตร ทำกิน
ว่าลุ่ม ๆ ดอน ๆ ราคามันไม่คงที่ ทำหมูนพออยู่รอด เอาวัวเอารวย
ไม่ได้ ... ”

(ลุงน้อม ชาวนา อายุ 58 ปี)

“ไม่เคยถามลูกนะว่าอยากเป็นอะไร แต่อยากให้ลูกเรียน ไม่อยาก
ให้เป็นชาวนา เหนื่อย มันลำบาก ตัวเราช้ำแล้ว บอกแต่จะให้
เรียนสูง ๆ เทียบกับตัวเอง เราลำบาก หนังสือก็ไม่ค่อยเป็นกับเขา
เด็กเดิวนี่ชวนไปนาก็ไม่ไปด้วย แคดร้อน ... ”

(พี่จำ อายุ 33 ปี)

“นักเรียนเดี๋ยวนี้มันเรียนกันดัง ๆ จบมามันจะมีงานทำกันหรือเปล่า
 เคว้งคว้างกันหมด เดี่ยวนี้บริษัทมันจ้างเงินเดือนมากเดี๋ยวมันให้ออก
 เลิกจ้าง จ้างคนใหม่ ถูกหน่วย คิดแล้วเรียนเนี้ยยาก จะเป็นนั้น
 เป็นนี้ มันเป็นไปได้หรือ ออกมาเป็นใหญ่เป็นโตทุกคน ... ทำไ
 ล่ะ ก็ต้องกลับมาทำนาอีกแหละ

(ลุงก่ง)

“ปัจจุบันนามันน้อยลงกว่าเก่าด้วยสิ สมมติปีนี้ผมทำ 5 ไร่ ลูกที่
 มันโตขึ้นข้างหลัง ขอแบ่ง มันมีลูกมีเมียก็ต้องแบ่ง “แม่ ผมอยาก
 ทำนาซักแหล่ง” แม่ก็ป็นไปตัดไป ให้มี 2 ไร่กุเหลือ 3 ไร่ แล้ว
 ปัจจุบันเป็นหนี้เข้าไป 4 หนี้แล้ว ไม่แยหรือตายอย่างเดียว นาที่ทำ
 ๆ ก็ไม่ใช่ของตัวเองด้วยนะ โรงเจ็กเนียแหละ แต่ก่อนเป็นนาตัวเอง
 เดี่ยวนี้แยเลย ๆ ก็ต้องไปทีนานั้นแหละไปให้โรงเจ็ก ปีแล้วปีเล่า ไม่
 มีเงินให้ ฉันทายแก่แล้วกัน ตัดหนี้ไปตอนหนึ่ง จาก 10 เหลือ 9
 พอมมา 2 ปีลูกขอแบ่ง ก็หายไปทุกที ๆ และหนี้ก็เพิ่มขึ้น ๆ ไหนลูก
 จะต้องเล่าเรียน สมัยนี้ลูกเรียนเสร็จมีงานทำคืนเงินให้พ่อแม่ไหม
 100 คนจะมีสัก 10 คนหรือเปล่า ... “

(ผู้ใหญ่ชาตรี)

นับเนื่องตั้งแต่ชุมชนเข้าร่วมในเส้นทางของการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย
 ด้วยความพยายามที่จะผลิตส่วนเกิน ได้นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงของแบบแผนในการผลิต
 วิธีการผลิต และความสัมพันธ์ในการผลิต จนในที่สุดระบบการผลิตและวิถีชีวิตของชุมชน
 ต้องพึ่งพิงทุนเงินตราโดยสมบูรณ์ โดยที่ผลตอบแทนที่ชุมชนได้รับจากการเข้าร่วมในเส้นทาง
 ดังกล่าว คือ

1) ผลตอบแทนในเชิงเศรษฐกิจ

แม้ว่าการครองชีพของชุมชนจะสูงกว่าการยังชีพเช่นอดีต แต่ก็เป็เงื่อนไขที่ตรึงให้ชุม
 ชนติดกับของทุนนิยม เช่น ใช้ปัจจัยการผลิต - ปุ๋ย สารเคมีต่าง ๆ แบบเข้มข้นมากขึ้น เพื่อ
 ให้ได้ผลผลิตมากพอที่จะรักษาระดับการบริโภคหรือยกระดับการครองชีพให้สูงขึ้น ในขณะที่
 ครัวเรือนส่วนใหญ่มีภาระหนี้สิน ทั้งที่เป็นหนี้สินที่เกิดก่อนและหลังจากที่เข้าร่วมในวิถีการ

ผลิตเพื่อการค้า เป็นหนี้สินที่เกิดจากการผลิตและการแลกเปลี่ยนที่ขาดอำนาจต่อรอง รวมทั้งแบบแผนและค่านิยมในการบริโภคที่เปลี่ยนแปลงไป

ในขณะที่ภาคเกษตรกรรม ซึ่งดำรงอยู่คู่กับชุมชนหมู่บ้านมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน กำลังพบกับทางตันและเริ่มไม่ให้ความพอเพียงและหล่อเลี้ยงชีวิตชุมชนหมู่บ้านได้เช่นในอดีต เพราะขนาดการถือครองที่ดินที่ลดลงเนื่องวัฒนธรรมการแบ่งมรดกที่ดินและการสูญเสียที่ดินจากภาวะหนี้สิน เป็นต้น จนไม่สามารถผลิตได้ครอบคลุมความต้องการในการบริโภค ทูทางธรรมชาติที่ระบบนิเวศของชุมชนและภาคเกษตรกรรมเปลี่ยนแปลงไป จนไม่สามารถพึ่งพิงความพอเพียงได้เช่นในอดีต อันเนื่องมาจากผลกระทบของแบบแผนการผลิตที่มีการใช้สารเคมีเพิ่มมากขึ้นและสะสมมานานนั้น ทำให้สัตว์น้ำตายลง หรือด้วยเหตุที่พื้นที่สาธารณะบางส่วนของชุมชนเคยเข้าไปพึ่งพิงหรือใช้ประโยชน์ รัฐได้ประกาศกรรมสิทธิ์ครอบครองซึ่งเท่ากับเป็นการจำกัดโอกาสของชุมชนที่จะเข้าไปพึ่งพิง เป็นต้น นอกจากนี้ ทูทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความช่วยเหลือเกื้อกูลกันก็จำกัดตัวลงจากเดิมเหลือเพียงความช่วยเหลือเกื้อกูลกันในกิจกรรมทางสังคม ในขณะที่ความช่วยเหลือกันในกิจกรรมทางเศรษฐกิจค่อย ๆ ลดลงและหมดไปเนื่องด้วยข้อกำหนดของการผลิต ที่มีผลให้เทคโนโลยีและเครื่องมือในการผลิตเข้ามาแทนการช่วยเหลือแรงงาน รวมถึงการที่แต่ละครัวเรือนต่างต้องเร่งแสวงหาความพอเพียงด้วยการผลิตที่หลากหลายมากขึ้น ซึ่งเป็นทางออกของชุมชนโดยการสร้างโอกาสที่จะได้เลี้ยงชีพจากราคา เป็นต้น ซึ่งหมายถึงการที่ระบบการผลิตของชุมชนต้องพึ่งพิงทุนเงินตราโดยสมบูรณ์ในที่สุด ในขณะที่ขนาดการลงทุนในการผลิตกับขนาดส่วนเกินที่เกิดจากการผลิตเริ่มเข้าสู่ภาวะวิกฤต แต่ภาวะดังกล่าวไม่ได้เกิดจากการขาดความสามารถในการผลิต หากแต่เกิดจากการที่ชุมชนถูกกำหนดโดยอำนาจภายนอก ไม่ว่าจะเป็นรัฐหรือระบบตลาด

2) ผลตอบแทนในเชิงสังคม

ภาคเกษตรกรรม ชาวนา และชุมชนหมู่บ้าน มีฐานะเป็นพลเมืองและพื้นที่ชั้นสอง แม้ว่าว่าทฤษฎีการพัฒนาของรัฐจะตอกย้ำเสมอว่าชุมชนหมู่บ้านเกษตรกรชาวไร่ชาวนามีความสำคัญที่จะกำหนดชะตาของชาติ แต่ข้อเท็จจริงคือชุมชนและชาวนามีพื้นที่น้อยมากในโครงสร้างของสังคมทุนนิยมที่จะเข้าไปสร้าง profit ทั้งในเชิงเศรษฐกิจและสังคม ดังนั้น แต่ละครัวเรือนต่างแสวงหาทางออกของตนเองด้วยการลงทุนทางสังคมให้แก่คนรุ่นลูก ทั้งนี้โดยมีเป้าหมายที่สำคัญ 2 ประการ คือ เป้าหมายในเชิงเศรษฐกิจ คือ การเปลี่ยนอาชีพของคนรุ่นลูก และเป้าหมายในเชิงสังคมคือ ให้ลูกหลุดพ้นออกไปจากการชนชั้นชาวนา ซึ่งเป้าหมายทั้งสองประการดังกล่าวก็มักไม่ประสบความสำเร็จนัก

การฟื้นฟูและอนุรักษ์ทุนทางสังคมและวัฒนธรรม : กระบวนการสร้าง คุณค่าและความหมายของชุมชน

อาตมามาอยู่ที่นี่นะ ก็มองดูวัดเราเนี่ยมันเริ่มหมดของเก่า พอจะซบของเก่า
ชีวิตเก่า แม้แต่โบสถ์ก็ไม่ใช้ของเก่า ก็บอกว่าเรามาทำอะไรกันดีกว่านะบ้าน
เรา เราไม่มีอะไรจะไปสู้เขาหรอก ถ้าอยากเชิญชวนเขามาบ้านนะ น่า
จะฟื้นฟูของเก่าให้ดูนะ เพราะของเรายังมีอยู่ คนเก่าคนแก่ยังมีอยู่ การใส่
ผ้าแดงนั่งกินหมาก บ้านเรายังมีอยู่เยอะ มีสีส้มมาก ก็เลยเอาเนี่ย ปลุก
ของเก่าขึ้นมา ประเพณีขวัญข้าว เพลงเหย่ย มันเกิดขึ้นมาเรื่อย ๆ งานก็
เกิดขึ้นมาเรื่อย ๆ ... จริง ๆ เนี่ย จ้างงานนี้ก็คิดว่าเราดำเนินงานแบบ
ฟื้นฟูประเพณีเก่า ๆ ขึ้นมาให้ลูกหลานดูนะ เราจะใช้ประโยชน์เนี่ย เอาลูก
หลานมาดูมาเท่านั้นแหละ พอเขามาดูคนอื่นเขามาเห็นแล้วก็เหมือนกับช่วย
มาตกแต่งให้

(พระครูถาวรกาญจนนิมิต)

จากแนวคิดในการที่อนุรักษ์ภูมิปัญญาและวิถีชีวิตของชุมชน โดยพระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้นำ
ทางความคิดและความศรัทธาของชุมชน เมื่อ 8 ปีที่แล้วหรือเมื่อราว พ.ศ. 2538 แม้ว่าจะ
เป็นเพียงแนวคิดที่ต้องการฟื้นฟูและอนุรักษ์วิถีชีวิตและสิ่งที่มีคุณค่าของชุมชนในอดีต
หรืออาจเป็นเพียงความพยายามของชุมชนที่จะอนุรักษ์หรือสืบทอดสิ่งที่เคยมีคุณค่าของชุมชน
สู่คนรุ่นหลัง แต่ภายใต้ความพยายามดังกล่าว โดยข้อเท็จจริงแล้วคือแนวทางการต่อสู้ของ
ชุมชนที่พยายามสร้างตัวตน คุณค่าและความหมายของชุมชนขึ้นมาใหม่จากฐานของทุนทาง
สังคมและวัฒนธรรมซึ่งยังสามารถสืบทอดหรือสืบทอดไปได้ เป็นการสร้างความหมายในมิติ
ที่ทำให้ชุมชนรู้สึกว่ามีพื้นที่และมีศักดิ์ศรี

การพัฒนาเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมและวิถีชีวิต : กระบวนการของชุมชนในการสร้างและฟื้นฟูคุณค่าและความหมายของ ชุมชน

จากกิจกรรมในการฟื้นฟูวัฒนธรรมชุมชนคลองขาวในครั้งนั้นและปีต่อมา ทำให้ชุมชน
เกิดการตื่นตัวที่จะอนุรักษ์สิ่งที่มีคุณค่าของตนเอง ในขณะที่การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และ

วัฒนธรรมเป็นกระแสใหม่ของการท่องเที่ยวที่รัฐให้การส่งเสริม โดยองค์กรในพื้นที่ที่มีบทบาทหน้าที่ในการส่งเสริมการท่องเที่ยว คือ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สำนักงานภาคกลางเขต 1 จังหวัดกาญจนบุรี ก็กำลังค้นหาชุมชนที่มีศักยภาพเพื่อส่งเสริมและพัฒนาไปเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวตามแนวทางดังกล่าว จากกิจกรรมที่ริเริ่มจากชุมชนในครั้งนั้นได้สะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าของวิถีชีวิต ภูมิปัญญา และศักยภาพที่ซ่อนอยู่ในชุมชนคลองขาว และในที่สุด ททท. สำนักงานภาคกลางเขต 1 จังหวัดกาญจนบุรี ก็ได้เข้ามาสนับสนุนและพัฒนาคลองขาวให้เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และวัฒนธรรม ร่วมกับผู้นำชุมชนและชาวคลองขาว โดย ททท. มีบทบาทที่สำคัญในฐานะองค์กรพัฒนาชุมชนคลองขาวไปสู่การเป็น “หมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และวัฒนธรรม บ้านคลองขาว” (ชื่อสมมติ)

อาจารย์ปทุม : “เริ่มตั้งแต่ 2540 เราจัดงานย้อนอดีต 100 ปีบ้านคลองขาว โดยทางเราคิดว่าเราน่าจะมีของดีของบ้านคลองขาว ให้คนข้างนอกได้เห็น ตรงนั้นโดยการนำของท่านผู้อำนวยการนรินทร์ สุดประเสริฐ และคณะกรรมการหมู่บ้านของเรา หลวงพ่อเข้ามาช่วยในส่วนของการสนับสนุน แต่ ททท.ยังไม่เห็นความสามารถของหมู่บ้านเรา เขาก็ส่งสมบัติกับเรามาเป็นของที่ปรึกษาคอยแนะนำทุกอย่าง เดียวนี้ก็ประสบความสำเร็จในแง่ที่ว่าเราได้แสดงภูมิปัญญาเก่า ๆ ของบ้านหนองขาว อาจเป็นการฟื้นฟูเพลงเย้ย ฟื้นฟูอาหาร ฟื้นฟูอาชีพ การละเล่นต่าง ๆ ของหมู่บ้าน หลังจากนั้น ปี 41 ผอ.พวงอนันต์ เข้ามาจัดละครเรื่อง “ไฉนบุญทองบ้านคลองขาว”

ผู้ใหญ่นาตรี : เป็นภาพเก่าแสดงวิถีชีวิตเก่า อีกอย่าง ผอ.มานูบ เขาเห็นความสำคัญของคนคลองขาว ก็เลยไปแต่งเป็นชีวิตของคนคลองขาว

อาจารย์ปทุม : ผอ. ก็เข้ามาศึกษาในคลองขาวอยู่ก่อนที่เราจะจัดการแสดง แต่เราไม่รู้ว่าแกเข้ามาในคลองขาวทำไม

ด้วยแนวทางการพัฒนาและการสนับสนุนของ ททท. มีส่วนทำให้กระบวนการสร้างคุณค่าและความหมายของชุมชนเป็นจริงและสัมฤทธิ์ผลด้วยกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ทำให้ชุมชนรู้สึกว่ามีคุณค่าในตนเอง

“เมื่อก่อนไม่มีใครเห็นความสำคัญของหม้อยาย แต่ พอ ททท.เกิดขึ้นมา มาช่วยส่งเสริม ต่างประเทศมาดู คนในพื้นที่เริ่มมีการตื่นตัวแล้วคนคลองขาว”

(ผู้ใหญ่ชาติรี)

นอกจากนี้ การออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวตามเส้นทางที่ผู้มาเยือนจะได้ศึกษาวิถีชีวิตที่เป็นปกติวิสัยของชุมชน (ไม่ใช่การสาธิต) มีส่วนอย่างสำคัญในการเชิดชูคุณค่าและความหมายที่ชุมชนพยายามสร้างขึ้น

- เริ่มต้นด้วยการแวะสักการะ “ศาลพ่อแม่” ซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจที่เชื่อมโยงคนคลองขาวไว้ด้วยกัน รวมทั้งยังสะท้อนความเชื่อของชุมชนเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และการเคารพนับถือผีบรรพบุรุษ
- แวะเยี่ยมเยือนพูดคุยกับผู้อาวุโสซึ่งเปรียบเสมือนข้อมูลและภาพถ่ายที่มีชีวิตสะท้อนวิถีชีวิตของผู้คนในอดีตที่ยังคงสืบสานไว้ในตัวผู้สูงอายุ ไม่ว่าจะเป็นการกินหมาก การจักสาน อธิษาศัยไมตรี แบบอย่างของพฤติกรรม น้ำเสียงและสำเนียงที่ถ่ายทอดประสบการณ์ไปสู่ผู้มาเยือน คือการประมวลเหตุการณ์และสิ่งที่ชุมชนผ่านมาในแต่ละช่วงเวลาได้เป็นอย่างดี
- หลังจากนั้น จะเดินลัดเลาะไปตามทุ่งนาที่มีต้นตาลโตนดกระจายอยู่ทั่วไป เพื่อศึกษาพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนา คือ การทำขวัญข้าว และภูมิปัญญาของชุมชนในการขึ้นตาล ปาดตาล และทำน้ำตาลจากตาลโตนดที่ยังคงมีการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน และเป็นอาชีพนำมามีรายได้ที่สำคัญของชุมชนอีกทางหนึ่ง
- ศึกษากระบวนการและขั้นตอนการสีข้าวด้วยเครื่องมือโบราณที่สะท้อนถึงความรู้และวิถีชีวิตของชุมชน หลังจากนั้นชมโรงสีในยุคแรก ๆ ที่เขามาในชุมชนเมื่อประมาณ 50 ปีที่ผ่านมา ซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตชุมชน
- ชมและทดลองทำขนมโบราณ เช่น ข้าวเกรียบว่าว ขนมตาล เป็นต้น ซึ่งยังคงเป็นอาชีพที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน
- ชมบ้านเรือนไทยโบราณอายุเป็นร้อยปีที่ยังสามารถอยู่อาศัยได้ รวมทั้งความเชื่อเรื่องหม้อยาย
- ชมการทอผ้าของกลุ่มแม่บ้าน ในบริเวณที่บ้านเรือนตั้งใกล้เคียงกันมากจนสามารถใช้รางน้ำร่วมกันได้ ซึ่งจะมีกี่กระตุกตั้งอยู่ใต้ถุนบ้าน และหากมีการทอผ้าพร้อม ๆ กันก็จะได้ยินเสียงของกี่กระตุกที่ดังกระทบกันเป็นจังหวะดังที่ผู้เฒ่าผู้แก่ได้เคยเล่าถึงวิถีชีวิตในช่วงทอผ้าหลังเสร็จสิ้นจากการทำนา

- ชมการแสดงละครพื้นบ้าน เรื่อง “ไฉ่บุญทองบ้านหนองขาว” ซึ่งเป็นการรวมเรื่องราวที่สะท้อนถึงวิถีชีวิต ประเพณี พิธีกรรมของชุมชนในอดีตให้ผู้มาเยือนได้ศึกษา ซึ่งผู้แสดงทั้งหมด คือ เยาวชน ชาวบ้าน และศิลปินพื้นบ้านคลองขาว

จะเห็นได้ว่าในทุกกิจกรรมข้างต้น ผู้ที่มีบทบาทหลักที่สำคัญคือชุมชนคือชาวบ้าน การได้เล่าถึงวิถีชีวิตของชุมชนด้วยความภาคภูมิใจ ซึ่งครั้งหนึ่งในอดีตวิถีชีวิตเหล่านี้ถูกอธิบายว่าเป็นความล้าหลังและเป็นพื้นที่ที่จะต้องได้รับการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาอย่างเข้มข้น กลับกลายเป็นสิ่งที่มีคนภายนอกให้คุณค่า นอกเหนือจากความสัมพันธ์ทางสังคมที่คนในชุมชนให้ความร่วมมือช่วยเหลือกันในกิจกรรมทางสังคม ความเป็นชุมชนที่สอดแทรกไว้ในสาระต่าง ๆ ในกิจกรรมการท่องเที่ยว ทำนองและเสียงขับขานที่ปรากฏอยู่ในเพลงประกอบละครพื้นบ้าน ได้สร้างและฟื้นฟูสำนึกร่วมของชุมชนซึ่งมีอยู่แล้วให้มีความเข้มแข็งขึ้น

“หอมกลิ่นดอกหญ้าขาว หอมเคล้ากลิ่นแก้มสาวชาวทุ่ง

เพลงพวงมาลัย เพลงใบไม้เขียวริมคิ่ง

สื่อรักรุ่งน่มสาวร้องรำเกี่ยวกัน

ไฉ่บุญทองบ้านหนองขาว มีเรื่องราวรักสามเส้าผูกพัน

สองหนุ่มอยู่บ้านเดียวกัน หลงรักสาวคนหนึ่งชื่อน้ำตาล

ยื้อแย่งแข่งกัน หนึ่งหญิงสองชายราวี

เสียงขลุ่ยขับขาน หวานซึ่งให้คิดถึงน้องพี่

ขลุ่ยครวญเพลงรักสามัคคี กล่อมผู้คนที่ดีมีน้ำยาดีดินเดียวกัน

ไฉ่บุญ-ทองบ้านหนองขาว ลืมเรื่องราวรักสามเส้าผูกพัน

สองหนุ่มต่างอกภัยให้กัน ดอกหญ้าขาวยังหอมอยู่ทุกวัน

หากไม่รักกันแล้วใครจะมารักเรา

ห า ก ไ ม่ ร ัก กั น แ ล้ ว ไ ค ร จ ะ ม า ร ัก เ ร า ”

เพลงประกอบละครพื้นบ้าน เรื่อง “ไฉ่บุญ-ทองบ้านหนองขาว”

นับเวลาจนถึงปัจจุบันที่ชุมชนคลองขาวกลายเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวเกือบ 6 ปี มีเงื่อนไขและปัจจัยภายในชุมชนที่ทำให้คลองขาวสามารถพัฒนาไปเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่ชุมชนยังสามารถสืบทอดวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์และหลากหลายเอาไว้ได้ รวมทั้งบุคลิกของคนหนองขาวที่เป็นมิตรและมีอัธยาศัยในการต้อนรับผู้มาเยือน ซึ่ง

คุณลักษณะข้อนี้ผู้วิจัยได้พบเห็นตลอดระยะเวลาที่อยู่ในชุมชน ในขณะที่ชุมชนหมู่บ้านอื่น ๆ มักปฏิเสธและปลีกตัวจากคนภายนอกที่เข้าไปในชุมชน

- พี่พรระชา : ตั้งแต่บรรพบุรุษมาแล้วนะ “ตูดถึงปาก ปากถึงข้าว”
สมมติอย่างกับว่าแขกมาบ้านเนี่ย ตูดนั่งปั๊บ แม่จะบอก
เลยว่า “หนูหุงข้าว เอน้ำมาให้แขกกิน” เขาจะสั่งลูกเลย
- พี่สมนึก : เหมือนกัน ถ้าแขกมาบ้านต้องหุงข้าวให้กิน
- พี่สงกรานต์ : มันมีอีกอย่างทีคนที่นี้เสียใจมาก สมมติว่าเขากำลังกินข้าว
อยู่ “เ้า กินข้าวเร็ว” แล้วเขาปฏิเสธเนี่ยเสียใจมากเลยนะ
คนบ้านนี้ชอบเรียกกินข้าว ถ้าคนไหนไม่กินถือว่ารังเกียจ
- ผอ. : ถ้านักเลงนะ ถ้ากินข้าวบ้านใครเขาถือปฎิญาณเลยนะ ไม่
แต่ต้องทรัพย์สิน เป็นอย่างนั้นจริง ๆ แล้วบ้านนั้นไม่ต้อง
กลัวขโมย

นอกจากนี้ บุคลิกของคนหนองขาวอีกประการหนึ่งคือ การรักชุมชนและพวก
พ้องมาตั้งแต่อดีต ด้วยคุณลักษณะดังกล่าว จึงเอื้อต่อกิจกรรมที่เป็นกิจกรรมระดับชุมชน

- พี่พรระชา : ไปตกอยู่ที่ไหนก็แล้วแต่เขารักกันตลอด บางทีก็ไม่ต้องใช้พี่
ใช้น้องกันหรอก ให้รู้ว่าเป็นคนคลองขาวอยู่ที่ไหนคนคลอง
ขาวเขาช่วยกัน
- ผอ. : คือคนคลองขาวจะรักษาเอกลักษณ์ คือจะพูดสำเนียงคน
คลองขาว แล้วเขาจะรู้เลยคนกลุ่มนี้คนคลองขาว พี่ก็จะดู
แลน้อง ถ้าน้องถูกทำร้าย เขาจะช่วยกัน เอกลักษณ์ที่ (โรง
เรียน) วิสุทษ์ฯ สมัยที่ผมเรียนก็จะรู้เลยว่าคนคลองขาวจะ
ไม่ถูกใครรังแก เขาจะมีรุ่นพี่รุ่นน้องคอยดูแลตลอด
ความผูกพัน ผมว่าเขารักกันมาตั้งแต่เด็กดำบรรพ์แล้ว
- ผู้ใหญ่ชาติรี : ก็กินน้ำ ย่ำดินเดียวกันมา
- อาจารย์มาลี : ไปได้ดิบได้ดี เขาเป็นใหญ่ เราไปขอความช่วยเหลือ เขาดี
ใจ จะช่วยเต็มที่เลยเป็นหัวเรี่ยวหัวแรง บางทีตัวเขาไม่ได้
มานะ

ความเข้มแข็งของผู้นำชุมชน องค์การทางสังคมและเครือข่าย ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้คลองขาวสามารถพัฒนาไปเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวได้

ผู้ใหญ่ชาติรี : ตอนนั้นกลุ่มแม่บ้านก็ธรรมดา พอมีการท่องเที่ยวเข้ามา เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวขึ้นมา แม่บ้านก็มีการตื่นตัว รวมกลุ่มเข้ามาช่วยเหลือกัน เมื่อก่อนเฉย ๆ ธรรมดา ๆ

พี่บังอร : อยากให้มารับแขกบอกแม่บ้านนะ ช่วยต้อนรับ ช่วยทำอาหาร ช่วยแสดงละครด้วย

อาจารย์มาลี : มีศิษย์เก่าด้วย รุ่น ป. 4 มาช่วยด้วย รุ่น ป. 4 รุ่นแรก การรวมรุ่นเป็นการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

ผอ. คือสังคมคลองขาวเป็นสังคมใหญ่ เขาทำค่อนข้างจะเหมือนกันหมด ใจคนที่แตกแยกไปคนหนึ่งก็ไม่สามารถเข้ากับสังคมได้ แต่จำเป็นต้องมารวมกัน อีกอย่างผู้บริหารหมู่บ้านระดับหลวงพ่อ หลวงพ่อก่อนุรักษ์ หลวงพ่อพยายามทุกอย่างจะทำอะไรก็ได้ที่อนุรักษของเดิมไว้ทั้งหมด ครูในโรงเรียนวัดอินทร์เกือบทั้งหมดหรือจะทั้งหมด จะเห็นด้วยกับสิ่งเหล่านี้ หมออนามัย หมอจาซึ่งเคยอยู่ที่นี้ แล้วย้ายไปเป็นหัวหน้าที่อื่น แล้วก็ย้ายกลับมาเป็นหัวหน้าที่นี่ ก็เป็นคนที่อยู่สังคมเดียวกับเรา นายกเทศมนตรี คณะเทศบาลก็เป็นคนคลองขาวทั้งหมด ประธานลุ่มก็เป็นคนหนองขาว ประธาน อบต. ท่านนายกก็เป็นคนคลองขาว ท่านอาจารย์มานะก็เป็นคนคลองขาวตั้งแต่เกิด เพราะทุกคนอยู่ที่นี้มาตั้งแต่เกิด ก็จะมีวิถีชีวิตของคนบ้านเราเองทั้งหมด คนคลองขาวเป็นคนบริหารบ้านเมืองของเขาเอง

หมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วิถีชีวิตและวัฒนธรรม บ้านคลองขาว :
กระบวนการสร้างส่วนเกินทางเศรษฐกิจจากฐานของทุนทางสังคมและวัฒนธรรม

อาจารย์มาลี : เราทำในส่วนที่ทำให้คนรู้จักคลองขาว อยากมาคลองขาว แล้วคนคลองขาวก็มีรายได้ จากคนเข้ามาเที่ยว จากทอดผ้าจากน้ำตาสด เต้าตาสด

อาจารย์ปทุม : เราไม่สนใจเรื่องทำการตลาด เพราะว่าใครจะมาเราก็ต้อนรับได้ ไม่มาเราก็อยู่ของเราได้โดยไม่ต้องรอว่าจะมีทัวร์เข้ามาไหม มันจะเป็นลักษณะนั้น เขามีอาชีพอยู่แล้ว มาเขาก็รับได้ ไม่มาเขาก็ทำอาชีพของเขาตามปกติ

หลวงพ่ : ก็ทอดผ้าเพิ่มขึ้นนะ การตอบรับเรื่องผ้าเพิ่มขึ้น แล้วก็ตาลโตนตึงซึ่งเป็นแหล่งธรรมชาติที่มีอยู่ที่นี่ คนก็ทำมากขึ้น ร้านขายข้างถนน ร้านตาล เมื่อจากหลายปีก่อนแค่ 15 ร้าน เดียวนี้ถ้าตึกหน้าช่วงเทศกาลนะ มันอยู่ช่วงตาลออก สักกุมภาพันธ์ถึงพฤษภาคมได้มั้ง ตก 50 ร้าน ร้านนั้นตาลสดร้านนี้น้ำตาล “ (พระครูถาวรภาณุนิเทศ)

พี่พรระชา : เปลี่ยนแปลงไปนะ เมื่อก่อนการทอดผ้า ทอดกันเป็นระยะชั่วคราวระยะเดียว ชั่วหน้าเดียว แต่พอมาทำระบบแบบนี้ขึ้น การทอดผ้าผิดแปลกมากขึ้น เดียวนี้จะทอดทั้งปีแล้วแหละ ตอนรุ่นพี่ แม่เขาจะทอดเป็นหน้า ช่วงว่างจากนาเสร็จแล้ว หาบของขายบ้าง ผ้าก็ออกไม่ทันมาเดี๋ยวนี้

อาจารย์มาลี : ทำเป็นอาชีพหลักได้เลย เมื่อก่อนเป็นอาชีพเสริม มีคนเข้ามาท่องเที่ยวมากขึ้น

พี่บังอร : เดียวนี้มากันเป็นคณะ ๆ

การพัฒนาเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวทำให้ชุมชนได้รับทั้งคุณค่าและมูลค่า ในเชิงของคุณค่าคือการที่ชุมชนมองตนเองอย่างมีศักดิ์ศรีด้วยความหมายใหม่ที่ชุมชนสร้างขึ้น และได้รับมูลค่าจากกระบวนการในการสร้างมูลค่าส่วนเกินจากคุณค่าของทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน ที่ทำให้ผู้ที่อยู่ในอาชีพต่าง ๆ มีรายได้และโอกาสทางเศรษฐกิจมากขึ้น ประสพการณ์ของชุมชนคลองขาวสะท้อนให้เห็นว่า การดำรงอยู่ของชุมชนไม่ได้ขึ้นอยู่กับการสร้างมูลค่าเท่านั้น หากแต่ยังขึ้นอยู่กับคุณค่าในตนเองอีกด้วย

บทที่ 5

กองทุนหมู่บ้านในกระแสการพัฒนาและผลที่มีต่อชุมชน

กองทุนหมู่บ้าน อาจเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่สะท้อนได้ดีว่าตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาชุมชนไม่สามารถสะสมทุนจากส่วนเกินทางเศรษฐกิจได้ ชุมชนหมู่บ้านทั่วประเทศจึงประสบปัญหาและขาดแคลนทุนเพื่อการผลิต ดังนั้นในเชิงตรรก การใส่เงินลงไปในระบบเศรษฐกิจชุมชน จึงน่าจะช่วยฟื้นฟูชีวิตของชุมชนหมู่บ้านขึ้นมาได้อีกครั้ง อย่างไรก็ตาม กองทุนหมู่บ้านเปรียบเหมือนเหรียญ 2 ด้าน ในด้านที่เป็นทุน คือเมื่อสามารถนำทุนเงินตราไปผลิตและมีกำไร ในด้านที่เป็นหนี้ คือ ไม่ได้นำไปผลิตหรือนำไปผลิตในกิจกรรมที่ขาดทุนอยู่แล้ว การศึกษาบทบาทของกองทุนหมู่บ้านที่ลงไปปฏิบัติอยู่ในหมู่บ้านแห่งหนึ่งในชุมชนคลองขาว ได้ให้คำอธิบายที่น่าสนใจและน่าจะเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดนโยบาย มาตรการ และแนวทางในการพัฒนากองทุนหมู่บ้านให้มีการเข้มแข็งต่อไปในอนาคต

การเข้าสู่ชุมชนของกองทุนหมู่บ้าน

ชุมชนจะได้รับการเตรียมความพร้อมล่วงหน้าเพื่อรองรับการเข้ามาของกองทุนหมู่บ้าน โดยมีการเตรียมองค์กรของชุมชนที่เรียกว่า ประชาคมหมู่บ้าน ซึ่งมีหน่วยงานของรัฐในระดับอำเภอทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยง องค์กรประชาคมหมู่บ้าน มีหน้าที่ในการเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านแก่คนในชุมชน กำหนดหลักเกณฑ์การเป็นสมาชิก การกู้เงิน อัตราดอกเบี้ยและการชำระคืน เป็นต้น

1) ว่าด้วยคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน

ในขั้นตอนต่อมา คือการเลือกคณะกรรมการบริหารกองทุนที่มาจากตัวแทนประชาชน ซึ่งชาวบ้านทั่วไปในชุมชนคลองขาว ต้องการมีส่วนร่วมในกองทุนหมู่บ้าน เพียงแค่การเป็นสมาชิกและการมีสิทธิในการกู้เงินเท่านั้น เนื่องจากเกรงในเรื่องภาระที่จะต้องรับผิดชอบเงินกองทุนร่วมกันในกรณีที่มีปัญหา นอกจากนี้ แนวทางปฏิบัติในเชิงเทคนิคต่างๆ ของกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งชาวบ้านไม่มีทักษะและทำให้ขาดความมั่นใจที่จะเข้ามาเป็นคณะกรรมการบริหารกองทุน

- ผู้ใหญ่ : ตามกฎมัน 2 ปี กรรมการก็ปลดหมดไม่มีการต่อเนื่อง คนเข้ามาใหม่กรรมการงเด็กทำอะไรไม่ได้ ไม่มีประสบการณ์ ชุดนี้เป็นแค่ 2 ปีก็เป็นต่อไม่ได้ พอหมดวาระไปแล้วมาเป็นอีก พอหยุดไป 2 ปีก็ชี้แจงแล้ว มันไม่ต่อเนื่อง
- ชัช : ที่ประชุมมาคือเชื่อว่าสามารถให้ทุกคนได้สิทธิบริหารกองทุน
- ผู้ใหญ่ : ทุกคนในหมู่บ้านไม่มีใครอยากมาวุ่นวายกับเงินตัวหอก เป็นกรรมการเสียเวลา โดนเขาด่าอีก ไม่มีใครสมัครใจขอเป็นกรรมการกองทุนหมู่บ้าน ไม่มีใครยกมือ ไม่มีทาง ถ้าผมไม่ชี้ไม่มีทาง หลบหมด ผมพูดตรง ๆ
- ชัช : กรรมการทุกคนไม่อยากเป็น ถ้าเลือกคนใหม่ได้คนเก่าไม่ อยากเป็นหอก ตามระเบียบเขาไม่ให้ หมดวาระ 2 ปี ถ้าบางหมู่บ้านเขาไม่มีความพร้อม ไม่มีความรู้กันเลย คือคุณให้เขาไปอย่าง อำเภอ ธนาคาร เขาพร้อมรับสภาพ ของชาวบ้านหรือเปล่า ไปไม่รู้ คนทำงานเขาหงุดหงิด คนโน้นต้องมาถามทุกอย่าง ต้องมานั่งเขียนอะไรให้ คือ บุคลากรเราไม่พร้อม ตัวกลางจะลำบาก ไม่น่ากำหนดมา

อย่างไรก็ตาม ในที่สุดก็ได้ตัวแทนของชุมชนจำนวน 15 คนเป็นกรรมการบริหารเงินกองทุน และมีบทบาทหน้าที่ตามโครงสร้างที่กำหนด ซึ่งคณะกรรมการแต่ละคนจะถูกเลือกเข้าสู่ตำแหน่งต่าง ๆ ตามหลักของความรู้ความชำนาญการของบุคคลนั้น ซึ่งทำให้การทำงานของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านของชุมชนแห่งนี้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยผู้นำที่เป็นคนรุ่นเก่าที่มีความอาวุโสจะมีความสนิทสนม เป็นที่ไว้วางใจและเกรงใจของชาวบ้าน คณะกรรมการที่มีคุณสมบัติดังกล่าวจะทำงานในส่วนที่เกี่ยวข้องกับชุมชนกับชาวบ้าน ในขณะที่ผู้นำรุ่นใหม่ที่มีความรู้และทักษะการบริหารตามที่กองทุนต้องการ เช่น การทำระบบบัญชี ธุรกรรมการเงิน ก็จะทำหน้าที่ประสานกับหน่วยงานภายนอก เช่น อำเภอ หรือ ธนาคาร ซึ่งทำให้ข้อจำกัดของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านผ่อนคลายลงได้จากการที่ชุมชนสามารถระดมทรัพยากรบุคคลที่มีอยู่ในชุมชนมาร่วมคิดร่วมทำงานในเวทีเดียวกัน

“ต่อไป ค่าตอบแทนนะ คนละ 500 ประธานก็ 500 คนละ 500 แต่เราเห็นใจเลขาไง เลขาวิงวณการบอย ให้เยอะหน่อย เขาซื้อขลิตทำงานบัญชีการเงินที่สถิติจังหวัด เขาก็ทำบัญชีกองทุน อย่างผมทำไม่ได้หรอก โง่โง่ ... เลขา ประธาน กรรมการ ได้ค่าตอบแทนเท่ากันหมด แต่เราบอกว่าเราทำงานกันน้อยโง่ เลขาทำงานมากกว่านะ เราขอหักคนละร้อยได้ไหม เราเอาเงินไปให้เขาได้ไหม กรรมการบอก “ได้ซิ” คิดแล้วค่าตอบแทนปีหนึ่งได้ 400 ที่แรกจะไม่เอาเลย “มึงไม่เอาได้โง่ มึงทำตัวอย่างให้กรรมการรุ่นหลังจะมาเป็นเหอะ พวกมึงทำงานไม่ได้ตั้งค์ รุ่นหลังจะมีคนมาทำงานเหอะ ประธานก็จำใจเอา ...”

(ผู้ใหญ่นาตรี)

ค่าตอบแทนของคณะกรรมการ เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีผลทั้งต่อชุมชนและกองทุนหมู่บ้าน ค่าตอบแทนอาจเป็นกลไกจูงใจหรือเป็นการตอบแทนความเสียสละของผู้แทนชาวบ้าน การกำหนดอัตราค่าตอบแทนที่ต่ำมาก ก็จะเป็นกลไกที่ไม่มีประสิทธิภาพในการจูงใจให้คนเข้ามาทำงานกองทุน ด้วยเหตุที่ความยุ่งยากหรือภาระความรับผิดชอบต่อกองทุนหมู่บ้านมากกว่าค่าตอบแทนที่จะได้รับ ดังนั้น กรรมการส่วนหนึ่งจึงเข้ามาทำงานกองทุนด้วยเหตุปัจจัยอื่นที่ไม่ใช่ค่าตอบแทน แต่ชุมชนจะได้รับประโยชน์จากการกำหนดอัตราค่าตอบแทนคณะกรรมการต่ำ คือ ชุมชนไม่ต้องรับภาระดอกเบี้ยที่หนักเกินไป เพราะค่าตอบแทนของคณะกรรมการก็มาจากรายได้จากดอกเบี้ยนั่นเอง นอกจากนี้ ยังทำให้เงินกองทุนลงไปยังชาวบ้านที่ขาดแคลนเงินทุนอย่างแท้จริงอีกด้วย หากกำหนดอัตราดอกเบี้ยสูงเพื่อให้มีรายได้ที่จะนำมาจัดสรรเป็นค่าตอบแทนคณะกรรมการได้มาก ๆ นั้น เป็นการจำกัดโอกาสของครัวเรือนที่ด้อยโอกาสและไม่ค่อยมีความสามารถในการผลิตในการเข้าถึงเงินกองทุน เพราะไม่สามารถรับภาระดอกเบี้ยได้ และเกรงจะมีปัญหาในการใช้คืนซึ่งในการรับรู้ของชุมชนเห็นกองทุนเห็นว่ากองทุนหมู่บ้านมีบทลงโทษที่เข้มงวดมากหากไม่สามารถนำเงินมาใช้คืนตามกำหนด ทั้งจากมาตรการทางกฎหมาย เช่นที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านใกล้เคียงคือการให้ทนายฟ้องร้องดำเนินคดีกับชาวบ้านที่ไม่ส่งคืนเงินกู้ตามกำหนดเวลา กรณีดังกล่าวได้ถูกนำมาใช้เป็นกรณีอ้างอิงของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านคลองขาวด้วย รวมทั้งมาตรการทางสังคม ที่ใช้กลุ่มเป็นตัวกำหนดและควบคุมสมาชิกภายในกลุ่มให้นำเงินส่งคืนตามกำหนดเวลา เพราะมีนั้น สมาชิกภายในกลุ่มก็จะได้รับความเดือดร้อนทั้งจากการที่ไม่สามารถกู้เงินในงวดต่อไปหรือต้องรับภาระดอกเบี้ยจากเงินที่ไปกู้เพื่อนำมาคืนกองทุน ดังนั้น การกู้เงินจึงเป็นพันธะ

ของกลุ่มครัวเรือนไม่ใช่พันธะของครัวเรือนเช่นแหล่งเงินทุนนอกระบบ ในการกู้เงินจากแหล่งเงินทุนนอกระบบ หากไม่สามารถชำระคืนเงินกู้ได้ตามกำหนด แต่ละครัวเรือนก็จะรับผิดชอบดอกเบี้ยและภาระของตนเอง

ผู้ใหญ่ชาติรี : พิจารณาก็คือว่า จับกลุ่มกันเลย 3 คนเนี่ย ใครมาก่อน ทำเรื่องให้ก่อน อนุมัติทีเดียวเลย โอนเงินเข้าบัญชี ธนาคารไปเบิกได้เลย แต่พอถึงวันเก็บ สมมติว่าวันที่ 15 ผมเก็บไปส่งเลยนะครับ รายใดไม่มาส่งกลุ่มรับผิดชอบ 3 คน กู้ต่อไปไม่ได้จะครับ แต่กลุ่มที่ส่งครบเราพิจารณาให้เขากู้ก่อน ที่นี้ก็ไปปีบ 3 คนกันเอาเอง ก็ไปหาผู้มาเหมือนกัน กู้เอามาใช้กองทุน ที่นี้ไปหาผู้รับปาก 1 วัน 15 วัน เดียวกองทุนเขาปล่อยให้กู้ให้กู้ก่อนนะ สมมติไปกู้มาเนี่ย กู้มา 15 วัน ผิดสักคน ไล่ 2 คนก็ไปปีบคนเดียว “ทำไมมึงไม่ส่งสักทีวะ มึงไม่ส่งกูก็แย่ กูก็ไปกู้เขามาเหมือนกัน

ถาม : แล้วเขาไปกู้ที่ไหนมาส่งกันล่ะคะ

ผู้ใหญ่ชาติรี : ส่วนมากจะเป็นโรงเจ็ก รวยที่สุดในคลองขาว เป็นเจ้าแก่เก็บข้าว เจ้าแก่ปล่อยเงินกู้ ถึงเวลาเก็บเกี่ยวข้าวก็ไปเก็บดอกเบี้ยเอาเป็นข้าวมา โรงเจ็กมีมาตั้งแต่สมัยปู่ย่าตายายเลย ผมเองยังเคยไปกู้เลย เขารับซื้อข้าวแล้วก็ปล่อยเงินกู้ พอถึงปีก็ไปเก็บ รับจำนำจำนองที่ไร่นาด้วย พร้อมเลย เบ็ดเสร็จ โรงเจ็กเขาไม่ชอบหรอกไปกู้กองทุน “ที่ยังมีมึงมากู้กู กู้ไปใช้เขา กูไม่ให้หรอก” เขาก็จะว่าอย่างนั้นแหละ

ซึ่งในที่สุด หากกำหนดอัตราดอกเบี้ยในอัตราที่สูง ก็จะส่งผลต่อการเข้าถึงเงินกองทุนของชาวบ้านที่ด้อยโอกาส และผู้ที่จะได้ประโยชน์คือนายทุนเงินกู้นอกระบบซึ่งมีฐานะเป็นสมาชิกในชุมชนที่กู้เงินกองทุนเพื่อมาปล่อยกู้นอกระบบ ทั้งนี้ข้อกำหนดของกองทุนหมู่บ้านที่ระบุว่าต้องปล่อยเงินกองทุนออกไปให้ถึงชุมชน ทำให้คณะกรรมการดังกล่าวทำหน้าที่คล้ายกับแผนกสินเชื่อของสถาบันการเงินต่างๆ ที่จะต้องหาลูกค้ามากู้เงินกองทุนหมู่บ้านออกไป ซึ่งเท่ากับเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับนายทุนท้องถิ่นที่สามารถที่มีอำนาจในการเข้าถึงกองทุนหมู่บ้านมากกว่าในการสร้างกำไรจากส่วนของดอกเบี้ย ทั้งนี้เพราะแม้ว่าอัตราดอกเบี้ยของแหล่งเงินทุนนอกระบบจะสูงกว่า แต่ชุมชนก็จะหันไปพึ่งแหล่งเงินกู้นอกระบบเพราะ

ความสะดวกในการเข้าถึงมากกว่า รวมทั้งเป็นแนวทางของครัวเรือนในการขยายขนาดเงินกู้ของครัวเรือนอีกด้วย เพราะแม้แต่ครัวเรือนที่กู้เงินกองทุนหมู่บ้านแล้ว หากมีความจำเป็นในเรื่องเงินก็จะเข้าสู่แหล่งเงินทุนนอกระบบอีก ทั้งนี้เนื่องจากกองทุนหมู่บ้านได้จัดสรรเงินทั้งหมดออกไปเพียงครั้งเดียว และเป็นการจัดสรรให้เต็มจำนวนตามความจำเป็นและตามคุณสมบัติของผู้กู้ และไม่สามารถให้กู้ในกรณีฉุกเฉินได้ ในกรณีดังกล่าว เงินจากการกู้เงินกองทุนจะกลายเป็นภาระหนี้สินของครัวเรือนทันที เพราะขนาดของเงินกู้มากกว่าขนาดของทุนที่นำไปผลิตจริงและขนาดของส่วนเกินจากการผลิต

1) การจัดสรรเงินกองทุน

การให้ชุมชนบริหารกองทุนหมู่บ้าน เชื่อว่าจะสามารถจัดสรรเงินกองทุนออกไปยังชุมชนได้อย่างสอดคล้องกับภาวะจำเป็นและความต้องการที่แท้จริงนั้น พบว่ามีข้อที่น่าพิจารณาเพิ่มเติมในการพัฒนากองทุนหมู่บ้านในอนาคต จากประสบการณ์ของชุมชนคลองขาวพบว่า การจัดสรรงบประมาณนำมาซึ่งความขัดแย้งในชุมชน ระหว่างคณะกรรมการกองทุนกับชาวบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในปีแรกซึ่งต่างฝ่ายยังขาดความเข้าใจที่ชัดเจนต่อกองทุนหมู่บ้าน ความขัดแย้งดังกล่าวมาจากความต้องการเงินกู้ที่มากกว่าจำนวนเงินกองทุนที่สามารถจัดสรรได้ ทำให้เกิดความไม่พอใจของครัวเรือนที่ไม่ได้กู้และครัวเรือนที่ได้กู้ต่ำกว่าจำนวนที่ต้องการกู้ ในกรณีดังกล่าวภาระจึงตกอยู่กับคณะกรรมการที่จะต้องใช้ดุลยพินิจ

“เงินมันน้อย ใอันนั้นก็เอาเท่านั้น ใอันนี้ก็เอาเท่านั้น ที่ใอันที่ทำไม่ให้มาก ก็บอกว่าเขามีเหตุผลครับ เขานิัยดี คุณนิัยดีหรือเปล่าครับ ทำไมที่นำฉันขายไม่ได้เหอะ ไปโน่นอีก เราพูดกันไม่รู้เรื่องเลยหาว่าดูถูกเขาก็ก เงินมันน้อยคุณเอาแค่นี้ได้ไหม คุณทำนาน้อย เขาทำนามาก พอถึงเวลาส่งคืนเขาแน่นอนกว่า ถึงว่าเวลาคุณต้องกู้มาให้ได้อยู่แล้ว คุณต้องกู้เขามาจริงไหม เราต้องพูดกันตรง ๆ เลย ดีกว่า เขาก็ยอมรับ คุณต้องเข้าใจชีวิตว่าเวลาเขาอนุมัติให้กู้น้อยคุณก็เป็นหนี้้น้อยหน่อย”

(ผู้ใหญ่ชาติรี)

นอกจากนี้ ปัญหาของความขัดแย้งยังเกิดจากหลักเกณฑ์ในการพิจารณาการกู้ยืมเงิน ที่มีลักษณะเป็น subjective มาก เช่น เป็นคนชนชั้น ทำมาหากิน ชื่อสัตย์ เป็นคนดี เป็นต้น หลักเกณฑ์เหล่านี้ ได้นำมาสู่การให้อำนาจกับคณะกรรมการหมู่บ้านในการใช้ดุลยพินิจในการพิจารณาจัดสรรเงินกองทุน ซึ่งยังสะท้อนให้เห็นว่า แม้ว่าแนวทางการบริหารกองทุนหมู่บ้านที่ให้ตัวแทนของชุมชนมีบทบาทโดยสมบูรณ์นั้น ก็ยังมีความแตกต่างกันในเรื่องฐานะและอำนาจระหว่างชาวบ้านที่เป็นสมาชิกกองทุนที่ต้องการกู้เงิน กับชาวบ้านที่เป็นคณะกรรมการกองทุนที่รัฐให้อำนาจในการพิจารณาจัดสรรเงินกองทุน ซึ่งในขณะนี้กรอบหรือแนวทางในการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านที่มีอยู่ยังไม่ได้ให้ทางออกกับชุมชนในเรื่องนี้

นอกจากนี้ ความขัดแย้งดังกล่าวยังเกิดจากการรับรู้ของชาวบ้านเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านว่าเป็นเงินที่รัฐจัดสรรให้กับแต่ละหมู่บ้านเป็นเงินของหมู่บ้าน ดังนั้น สมาชิกในหมู่บ้านควรมีสิทธิเท่าเทียมกันที่จะได้กู้ในวงเงินที่เท่ากัน ในขณะที่คณะกรรมการหมู่บ้านจะต้องรับผิดชอบและให้ความตระหนักถึงความสามารถที่แต่ละครัวเรือนจะใช้เงินกองทุนได้ เพื่อให้กองทุนหมู่บ้านมีชีวิตรอดและเป็นทุนหมุนเวียนในชุมชน

อย่างไรก็ตาม ในปีแรกคณะกรรมการหมู่บ้านได้พิจารณาจัดสรรเงินทุนออกไปให้กับครัวเรือนทั้งสิ้น 94 ครัวเรือน และปีที่สองเพิ่มขึ้นเป็น 111 ครัวเรือนจากจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 155 ครัวเรือน แต่ตัวเลขจำนวนครัวเรือนที่ได้รับประโยชน์จากกองทุนหมู่บ้านมีมากกว่าข้อมูลตามที่ปรากฏในรายงาน เนื่องจากแบบแผนการกู้เงินกองทุนหมู่บ้านรวมทั้งกองทุนอื่น ๆ ของรัฐ พบว่ามีการกู้เงินของครัวเรือนที่นำเงินไปแบ่งให้ครัวเรือนเครือญาติใกล้ชิดด้วย เช่น ครัวเรือนลูกแบ่งเงินกู้ให้ครัวเรือนพ่อแม่ เป็นลักษณะของการ “กู้เผื่อกัน” ทั้งนี้เนื่องจากบางครัวเรือนไม่สามารถเข้าถึงแหล่งเงินกู้ได้ด้วยตนเอง เช่น ไม่มีหลักทรัพย์หรือความน่าเชื่อถือเพียงพอ หรือกฎระเบียบบางอย่างที่ปิดกั้นในการเข้าถึงเงินกองทุน ดังนั้น เมื่อเงินกู้จำนวนไม่มากนักและยังถูกแบ่งออกไปให้ครัวเรือนอื่นอีก จึงไม่เพียงพอที่จะนำไปลงทุนเพื่อให้เกิดส่วนเกินทางเศรษฐกิจ จนสามารถนำไปสู่การสะสมทุนของครัวเรือนได้อย่างมีนัย

“... ‘เฮ้ย มึงกู้เผื่อกูด้วย กูซี้เกียจไปเขียน’ ก็บอกกับลูกเขายังงั้น”
(ลุงเยี่ยม อายุ 76 ปี)

ขั้นตอนและแนวทางในการพิจารณาการกู้เงิน คณะกรรมการจะกำหนดกรอบของโครงการตามลักษณะอาชีพที่ดำรงอยู่ในชุมชน โดยแบ่งโครงการกู้เงินออกเป็น 4 ด้าน คือ

การเกษตร เลี้ยงวัว ทอผ้า และหีบแลก โดยกำหนดเพดานเงินกู้ตามความต้องการในการเงินทุนเพื่อการผลิตของแต่ละอาชีพ รวมทั้งขนาดการผลิตของครัวเรือนอีกด้วย คือ การกู้ไปทำนาหรือการเกษตร วงเงินกู้สูงสุดไม่เกิน 20,000 บาท และเลี้ยงวัว ทอผ้า และหีบแลก ไม่เกินครัวเรือนละ 10,000 บาท

ดังนั้น เมื่อหน่วยของการจัดสรรเงินกองทุนคือครัวเรือน เงินจากการกองทุนหมู่บ้านจึงเข้าไปมีบทบาท ดังนี้ ตัวอย่างเช่น

- เข้าสู่ครัวเรือนในมิติของการบริโภค คือ เพิ่มอำนาจในการบริโภคให้แก่ครัวเรือนมากขึ้น และ/หรือ
- ลดภาระหนี้สินจากดอกเบี้ยเงินกู้ในระบบ ซึ่งสูงกว่าดอกเบี้ยกองทุนหมู่บ้านถึง 10 เท่า จากดอกเบี้ยกองทุนหมู่บ้านร้อยละ 6 ต่อปี ในขณะที่ดอกเบี้ยจากแหล่งเงินกู้ในระบบสูงถึงร้อยละ 5 ต่อเดือนหรือร้อยละ 60 ต่อปี และ/หรือ
- เป็นการเพิ่มขนาดทุนเพื่อการผลิตของครัวเรือนและลดการพึ่งพิงเงินกู้ในระบบ แต่ชุมชนมักเป็นการนำเงินทุนไปผลิตในสาขาที่มีส่วนเกินน้อยมาก เช่น การเลี้ยงวัว ทำนา และหีบแลก รวมทั้งอาชีพที่มีความเสี่ยงสูงจากกลไกราคา คือ ปลูกผักชีรวมทั้งการทำนาด้วย และอาชีพอีกลักษณะหนึ่งที่ชุมชนไม่สามารถสร้างส่วนเกินได้เพิ่มขึ้นจากการมีทุนเงินตราในการผลิตที่เพิ่มขึ้น เพราะเป็นอาชีพที่ผูกขาดโดยนายทุนท้องถิ่น คือ อาชีพทอผ้า ซึ่งนายทุนซึ่งมีร้านค้าจำหน่ายผ้าและรับซื้อผ้าจากชุมชน เป็นผู้มีอำนาจในการควบคุมโดยสมบูรณ์ทั้งในเรื่องปัจจัยการผลิต การรับซื้อและการจำหน่าย และไม่คุ้มทุนหากชุมชนจะไปหาซื้อเส้นด้ายจากภายนอกด้วยตนเอง ในขณะเดียวกันก็เป็นผู้กำหนดราคาซื้อในอัตราที่ชุมชนจะได้รับจริงคือเป็นเพียงค่าแรงงานในการทอผ้า หากเป็นผ้าขาวม้าค่าแรงต่อผืนจะอยู่ที่ประมาณ 20 บาท และชาวบ้านที่ทอผ้าไม่จำเป็นต้องลงทุนด้วยตนเอง เพราะมีระบบลูกที่ที่นายทุนจะเป็นผู้ออกทุนให้กับลูกที่ก่อน ซึ่งลูกก็สามารถมารับเส้นด้ายไปทอก่อน และชำระหลังจากนำผ้ามาจำหน่ายให้กับนายทุนร้านค้า ดังนั้น ส่วนเกินจากการทอผ้าจึงมาจากการใช้แรงงานอย่างเข้มข้นขึ้น เช่น ทอให้เร็วขึ้น ใช้เวลาในการทอผ้ามากขึ้นเพื่อให้ได้ผ้ามากขึ้น ไม่ใช่เกิดจากทุนเงินตราที่เพิ่มขึ้น ดังนั้น แม้ว่าครัวเรือนดังกล่าวจะเขียนโครงการกู้เงินไปใช้ในการทอผ้า แต่โดยข้อเท็จจริงคือเข้าสู่การบริโภคของครัวเรือน

ด้วยแบบแผนของการจัดสรรเงินกองทุนและการนำเงินกองทุนไปใช้ในลักษณะดังกล่าว ทำให้บทบาทของกองทุนค่อนข้างมีจำกัดที่จะสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

ถาม : กองทุนหมู่บ้านทำให้หมู่บ้านเราเข้มแข็งขึ้นไหม
 ผู้ใหญ่ : มันก็เข้มแข็งตอนที่ได้เงินนั้นแหละ พอเวลาส่งก็อ่อนแอ

2) ข้อเสนอว่าด้วยแนวทางในการนำเงินกองทุนไปใช้เพื่อนำไปสู่การสะสมทุนของชุมชน ฐานฐานของปัญหาการขาดแคลนเงินทุนเพื่อการผลิตของชุมชน เป็นผลมาจากการที่ส่วนเกินที่ชุมชนหมู่บ้านถูกดูดซับออกไปอย่างรุนแรงและต่อเนื่องตลอดระยะเวลาเกือบ 50 ปีที่ผ่านมา เพราะฉะนั้น หากกระบวนการและกลไกในการดูดซับส่วนเกินออกไปจากชุมชนยังมีความเข้มข้นแข็งแกร่งอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ทั้งในรูปกำไรมากจากระบบการแลกเปลี่ยน ทั้งในการซื้อขายปัจจัยการผลิตและผลผลิต รวมทั้งดอกเบี้ยจากภาวะหนี้สินรอบด้าน ซึ่งชุมชนเป็นผู้แบกรับภาระดังกล่าวไว้ทั้งหมด เพราะชุมชนเป็นผู้ที่มีอำนาจต่อรองน้อยที่สุด ดังนั้นแม้ว่าเราจะใส่เงินทุนเข้าไปในระบบเศรษฐกิจของชุมชนอีกเท่าไรก็ตาม ชุมชนก็ยังต้องเผชิญภาวะวิกฤตเช่นเดียวกับที่ผ่านมา หากเงินทุนนั้นไม่สามารถสร้างกลไกที่จะรักษาส่วนเกินทางเศรษฐกิจที่ชุมชนเป็นผู้ผลิตไว้ให้กับชุมชนได้

จากกรณีคลองขาว ซึ่งเป็นชุมชนชาวนาขนาดใหญ่ทั้งในเชิงประชากรและขนาดของพื้นที่ในการผลิต มีจำนวนหมู่บ้านทั้งสิ้น 12 หมู่บ้าน ซึ่งหมายความว่าเงินจากกองทุนหมู่บ้านไปลงไปที่ชุมชนคลองขาวมากถึง 12 ล้านบาท วิธีคิดในเชิงทฤษฎีคือ เงินทุนจำนวนดังกล่าวหรือที่ระดมมาจากเงินทุนบางส่วนของแต่ละชุมชน น่าจะก่อให้เกิดการลงทุนที่มีนัยต่อระบบการผลิตหลักของชุมชนได้ เช่น การทำนา เพื่อลดหรือรักษาส่วนเกินของชุมชน ซึ่งชุมชนตระหนักดีว่าเสียเปรียบและไม่มีอำนาจต่อรองเลย ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนคลองขาว ให้คำอธิบายที่น่าพิจารณาในเชิงนโยบายและในระดับปฏิบัติการ ว่าเพราะเหตุใดการลงทุนในระดับชุมชนหรือเครือข่ายจึงไม่เกิดขึ้น แม้ในชุมชนคลองขาวซึ่งมีความเป็นชุมชนสูงมาก

คำอธิบายที่สำคัญ นอกเหนือที่เป็นผลมาจากการรับรู้ของชุมชนว่าเป็นกองทุนที่รัฐจัดสรรให้กับแต่ละหมู่บ้าน รวมทั้งการขาดความรู้และทักษะในการสร้างและบริหารกิจการขนาดใหญ่ที่จะครอบคลุมระบบเศรษฐกิจหลักของชุมชนได้ ยังเป็นผลมาจากประสบการณ์ในอดีตของชุมชนที่เคยมีกองทุนเข้ามาในลักษณะที่เป็นกองทุนเพื่อดำเนินกิจกรรมในระดับชุมชน แต่เนื่องจากชุมชนไม่มีทักษะและไม่มีเวลา ทำให้กองทุนดังกล่าวกลายเป็นของนายทุนที่เข้ามาบริหารกิจการดังกล่าว นอกจากนี้ ยังเป็นมาจากความไม่แน่นอนและความไม่ชัดเจนของนโยบายของกองทุนหมู่บ้าน เช่น คำถามที่ว่ารัฐจะเอาเงินกองทุนคืนไหม จะคืน

เมื่อไหร่ ระยะเวลาที่ให้อำนาจจริง ๆ เพียงพอที่จะคืนทุนใหม่หากเป็นการลงทุนในกิจการที่ใหญ่ และหากประสบกับความขาดทุนใครจะเป็นผู้รับผิดชอบ เป็นต้น

ดังนั้น จากปรากฏการณ์ที่ชุมชนคลองขาว ได้นำมาสู่คำถามที่สำคัญว่าการใส่เงินทุนลงไปในระบบเศรษฐกิจของชุมชนเพียงประการเดียว เพียงพอหรือไม่ที่จะฟื้นฟูชีวิตของชุมชนขึ้นมาอีกครั้ง เพราะหากปราศจากกลไกที่จะทำให้ชุมชนนำทุนไปผลิตให้เกิดส่วนเกิน หรือเพิ่มศักยภาพและอำนาจให้ชุมชนสามารถรักษาสวนเกินที่ตนเองเป็นผู้ผลิตและนำไปสู่การสะสมทุนได้ เมื่อนั้น กองทุนหมู่บ้านก็จะกลายเป็นหนี้สินอีกแหล่งหนึ่งของชุมชน และเป็นไปได้หรือไม่เพียงไรที่จะบูรณาการนโยบาย กลไกและการปฏิบัติการที่มีอยู่ให้ทำงานร่วมกัน มากกว่าการปฏิบัติการแบบดั้งเดิมเช่นเดียวกับการปล่อยให้กลไกของกองทุนหมู่บ้านเข้าไปทำงานในชุมชนตามลำพังตลอดระยะเวลา 2 ปีที่ผ่านมา และชุมชนยังคงต้องเสี่ยงโชคจากกลไกราคาที่อยู่เหนืออำนาจการควบคุมของชุมชน

ทุนชุมชน:รากแก้วของการเติบโตของกองทุนหมู่บ้าน

ชุดที่ 5: บทเรียนจากภาคตะวันตก

ปฏิบัติการทุนนิยม: การปะทะ ประสานของสังคมเกษตรกรรม

นรินทร์ สังข์รักษา

สารบัญ

	หน้า
เกริ่นนำก่อนเข้าสนาม	ก
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	ข
บทที่ 1 ความเป็นมาของการศึกษา	1
วิธีการศึกษา	5
การเลือกชุมชน	5
การเข้าสนามการวิจัย	6
บริบทชุมชนที่ศึกษา	7
บทที่ 2 อัตลักษณ์ความเป็นชุมชนในอดีต	9
การลงรากปักฐานสร้างทุนธรรมชาติของชุมชน	9
การเปลี่ยนแปลงของชุมชน	9
วิธีการสร้างรากฐานทุนชุมชน	12
การเกาะเกี่ยวร้อยรัดของชุมชน	14
การดำรงอยู่ของชุมชนช่วงก่อรูปการพัฒนา	19
บทที่ 3 การไหลบ่าของทุนนิยมในการพัฒนาสู่ความทันสมัย	21
จุดเปลี่ยนของกระแสทุนนิยมรากเหง้าของทุนเงินตรา	21
อำนาจรัฐ : การก่อเกิดของทุนเงินตรา	22
การสร้างอุดมการณ์ของทุนความรู้สมัยใหม่	26
ทุนเงินตราสู่ภาคปฏิบัติการการทำมาหากิน	28
การสร้างทุนความรู้ของชุมชน	38
บริโศคนิยม : สัญญาการปิดล้อมของทุนเงินตรา	41
บทที่ 4 การได้คลื่นหรือทวนกระแสของชุมชน	43
คลื่นมหาสมุทรของทุนนิยม	43
การสั่นคลอนของทุนชุมชน	46
การเปียดขับชุมชนอำนาจแท้จริงอยู่ที่ไหน	48
บทที่ 5 พลังเงินตราการอวดตาของกองทุนหมู่บ้าน	50
การสถาปนาของกองทุนหมู่บ้าน	50
จุดหักเหส่งผลต่อชุมชน	54

บทที่ 6 บทสรุป	58
บรรณานุกรม	61

58
61

เกริ่นนำก่อนเข้าสู่สนาม

ผู้วิจัยในฐานะนิสิตปริญญาเอกการศึกษาดุขปฏิบัติ สาขาพัฒนศึกษาศาสตร์ รุ่นที่ 13 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้ทำการวิจัยตามโครงการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้าน ผู้วิจัยได้เรียนรู้และประสบการณ์จากรองศาสตราจารย์ ดร. นภาพร หะวานนท์ คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ในฐานะหัวหน้าโครงการ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เพ็ญศิริ จิระเดชากุล รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยและผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุรวุฒิ ปัดไธสง รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ที่ได้ชี้แนะ ให้คำแนะนำแนวทางและวิธีการศึกษาและประเมินกองทุนหมู่บ้าน ทั้งยังเป็นการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้ทำวิจัยกับชุมชนที่ศึกษาในภาคตะวันตก ในลักษณะของชุมชนเลี้ยงสัตว์(ลำดับที่ 17)

การวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วง โดยได้รับความร่วมมืออย่างดียิ่งจากชุมชนบ้านทุ่ง ในจังหวัดที่ผู้วิจัยปฏิบัติงานอยู่ ที่สะท้อนปรากฏการณ์ให้เป็นตัวแบบในการศึกษาอย่างกระจ่างชัด ตรงไปตรงมา ทำให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ รวมทั้งผู้ประสานงานพื้นที่ทั้งสามคน ได้แก่คุณปวีรพรรณ แสงพิทักษ์ นักวิชาการสาธารณสุข 8 สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดฯ ผู้ใหญ่ปรีชา งามดีและอ.ส.ม. เจียรไน แจ่มจำรัส ตลอดจนเพื่อนนิสิตปริญญาเอกพัฒนศึกษารุ่น 13 ได้แก่ คุณศรีชัย พรประชาธรรม ,คุณนงลักษณ์ จันทาภากุล ,คุณวัลยา ภูมิภักดีพรรณ และคุณมณฑนา พิพัฒน์เพ็ญ และนิสิตปริญญาเอกพัฒนศึกษารุ่น 14 คือคุณบุญทิพย์ สุริยวงศ์ ที่ได้ช่วยในการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์แนวลึก

การวิจัยในเรื่องนี้นับเป็นการพัฒนาวิชาการของผู้วิจัยอย่างหนึ่ง ในการเรียนรู้และบ่มเพาะประสบการณ์ที่ผู้วิจัยสนุกกับการทำงานชุมชน ทั้งยังเป็นเรื่องใหม่ตามนโยบายของรัฐบาลชุดนี้ที่เป็นอภิมหาโครงการ จึงเป็นเสมือนกระจกได้สะท้อนสิ่งที่เห็นและเป็นอยู่ในชุมชนที่ศึกษา อันเป็นการปะทะ ประสาน ก่อรูป ปลดแอกและเผยให้เห็นการอวตารของวาทกรรมทุนนิยมที่เกิดจากอำนาจของความรู้ ซึ่งมีปฏิบัติการในชุมชนชนบทที่ยังฝังรากลึกกับสังคมไทย นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างสนามวาทกรรมในบริบททางวิชาการได้ในแนวทางหนึ่ง

ผู้วิจัย

29 กันยายน 2546

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

การศึกษาโครงการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้าน มีเป้าหมายสามประการคือ ประการแรก การเรียนรู้และพัฒนาเพื่อให้การวิจัยเป็นกระบวนการทางสังคม ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ระหว่างบุคคลและองค์กรที่เกี่ยวข้อง ชุมชน ผู้ปฏิบัติงานในการสร้างพลัง ประการที่สองการสร้างความรู้ เพื่อให้การวิจัยในการนำไปสู่ความเข้าใจเกี่ยวกับความรู้ที่ชุมชนสร้างขึ้นมา รวมทั้งการสร้างความรู้ เกี่ยวกับชุมชน เพื่อให้ได้ความรู้ที่มีชุมชนเป็นศูนย์กลางมุ่งเน้นในเรื่องทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม และทุนทางเศรษฐกิจ ประการสุดท้ายการวางนโยบายได้ใช้ประโยชน์จากกระบวนการวิจัย ในการศึกษานี้มีเข็มมุ่งในประเด็นที่สอง ดังนั้นเพื่อตอบคำถามการวิจัยสี่ประการคือ ประการแรกทุนชุมชนมีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของชุมชนอย่างไร ประการที่สองชุมชนมีการสะสมทุนอย่างไรจึงทำให้เกิด การเติบโตของทุนชุมชน ประการที่สามการสะสมทุนชุมชนประสบกับภาวะชะงักงันได้อย่างไร และ ประการสุดท้ายกองทุนหมู่บ้านมีส่วนช่วยให้เกิดกระบวนการสะสมทุนชุมชนอย่างไร แต่ฐานคติของผู้วิจัยมิได้มุ่งต่อต้านทุนนิยมหรือมองแบบแนวโครงสร้างนิยม หรืออนุรักษนิยมของเก่า หากแต่ผู้วิจัยมี เป้าหมายที่จะถอดรหัสให้เห็นเบื้องลึก ของปฏิบัติการทุนนิยมที่มีการได้คลื่น/ทวนกระแสให้มีการยอมรับ/ตอบสนองอย่างไร การศึกษาดังกล่าวใช้วิธีการศึกษาของการสร้างทฤษฎีฐานราก(grounded theory)และแนวคิดหลังยุคสมัยใหม่(postmodernism) เกณฑ์ในการเลือกชุมชนเป็นที่ดอนภาคกลาง และภาคตะวันตกมีอาชีพเลี้ยงสัตว์ ใช้การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก 23 คน

ผลการศึกษา พบว่าชุมชนที่ศึกษาในอดีตนั้นก่อนปี 2494 ชุมชนมีอัตลักษณ์ของการพึ่งพิงอยู่กับธรรมชาติ บริบทของชุมชนยาวนานไม่ต่ำกว่า 60-80 ปีเป็นชุมชนขนาดกลาง ชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นชาวจีน พื้นที่อยู่ในเขตปริมณฑล มีแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์ มีบริการสาธารณะในชุมชนวัดและโรงเรียน แต่เดิมมีความสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ชุมชนสามารถที่จะดำรงอยู่ได้อย่างอิสระ พึ่งพิงตนเอง สังคมมีความร่ำรวยและเกื้อกูลกันทางสังคม มีทุนชุมชนที่แน่นแฟ้น นับแต่การไหลบ่าของของทุนนิยมที่มีการก่อรูปการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ได้กีดกร่อนและกัดเซาะชุมชนที่ถูกกระแทกเปียดับ สร้างการยอมรับด้วยวิถีทางการผลิตสมัยใหม่ในรูปแบบต่างๆของเทคโนโลยีแห่งอำนาจ เกิดจุดเปลี่ยน(turning point)ครั้งสำคัญนับแต่การพัฒนาไปสู่ความทันสมัยมีการสร้างสาธารณูปโภค ไฟฟ้า และถนนต่างๆทำให้วิถีชีวิตของชุมชนเปลี่ยนไป จากการผลิตเพื่อยังชีพแบบพออยู่พอกินไปสู่การผลิตเพื่อการค้า แบบการเกษตรทุนนิยมมีการใช้เทคโนโลยี/เทคนิค ปุ๋ยวิทยาศาสตร์ สารเคมีในการ

เพิ่มผลผลิต จึงเป็นการเปิดพื้นที่รับพัฒนาเข้าสู่ระบบทุนนิยมเต็มรูปแบบ อำนาจรัฐเข้าจัดระเบียบเพื่อทำการเกษตรแผนใหม่ จากการทำนาไปสู่การทำพืชไร่และเลี้ยงสัตว์ ความสัมพันธ์ทาง

ค

สังคมของชุมชนเข้าสู่สังคมแห่งการบริโภคเต็มที่ จึงต้องเร่งรัดการผลิตให้ตอบสนองต่อทุนเงินตรา ตั้งแต่การปลูกพืชไร่และเลี้ยงสัตว์ เกิดการปะทะกับภาคปฏิบัติการของทุนนิยมที่สถาปนาในรูปของผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญ การสร้างสถาบันวิชาการในการสนับสนุนการผลิตแผนใหม่ ได้ส่งผลและก่อให้เกิดความล้มเหลวในการทำอาชีพเกษตรกรรมทั้งการปลูกพืชไร่และเลี้ยงสัตว์ การล่มสลายดังกล่าวทำให้ชาวบ้านต้องการความมั่นคงในอาชีพ การเรียนรู้แบบลองผิดลองถูก ส่วนหนึ่งเปลี่ยนแปลงมาสู่การรับจ้างเลี้ยงหมูของนายทุน และปลูกผัก 30 วันเช่นผักบุ้งที่ประสบความสำเร็จเรียกตัวเองว่า “ผักบุ้งเงินล้าน”

ชุมชนมีร่องรอยการก่อรูปของพลังชุมชนที่เกิดจากผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ การสร้างความรู้และการเรียนรู้ในเรื่องอาชีพ การทำกิน ชีวิตความเป็นอยู่ ด้วยการนำความรู้จากแหล่งภายนอกมาสู่ชุมชนให้เกิดการพัฒนาในการสร้างรายได้ มีอุดมการณ์ของชุมชนในการปรับเปลี่ยนในการทำมาหากิน สร้างรายได้ที่ทุนนิยมได้ทะลุทะลวงเข้ามาในชุมชนทำให้มีการดำเนินชีวิตไปตามแบบทุนนิยมของกระแสวัฒนธรรมการบริโภค วัฒนธรรมเงินตราที่กระตุ้นการสร้างอัตลักษณ์ของการบริโภคของคนในชุมชน เกิดรูปลักษณะของทุนนิยมเต็มรูปแบบ นอกจากนี้ชุมชนนี้มีการปรับตัวได้ตอบของชุมชน คือพยายามถอยออกห่างไม่ยอมอยู่ภายใต้อาณัติของบริษัทนายทุน ที่ส่วนใหญ่ต้องสยบยอมต่อระบบทุนนิยม อย่างการมีอาชีพรับจ้างเลี้ยงหมู แต่มีบางรายพยายามเลี้ยงด้วยลำแข้งตัวเอง แต่ก็ยังไม่สามารถฝ่าวงล้อมออกจากวาทกรรมทุนนิยมไปได้ ตามที่รัฐสร้างวาทกรรมการผลิตแบบใหม่ที่พยายามเก็บกดปิดกั้นการเกษตรแบบยังชีพ ไม่ให้มีพื้นที่พร้อมทั้งถูกรอบงำด้วยเทคโนโลยีของอำนาจ สิ่งให้เห็นและเป็นอยู่ ชุมชนพยายามต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจชุมชน ในการรวมกลุ่มสร้างตาข่ายชีวิต ในรูปแบบของกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มสัจจะ กลุ่มฅาปนกิจสงเคราะห์นับเป็นทุนทางสังคม แต่ความจริงในการสร้างพลังอำนาจของชุมชน ยังไม่สามารถปะทะกับอุดมการณ์ทุนนิยมที่รัฐสร้างขึ้นมา ชุมชนจึงถูกผนวกรวมให้เป็นฐานการผลิตของทุนนิยม

นอกจากนี้รัฐยังสถาปนากองทุนหมู่บ้านขึ้นมาในชุมชนปลายปี 2544 เพื่อวางรากฐานอำนาจชุมชนในการบริหาร จัดการกองทุนหมู่บ้านที่สามารถกำหนดระเบียบกองทุนหมู่บ้าน ในด้านการกู้เงิน การเลือกกรรมการ การปล่อยกู้ ดอกเบี้ยและการส่งคืน ทำให้มีการประสานของชุมชนกับกองทุนหมู่บ้าน ทำให้ชุมชนสามารถสร้างทุนที่หลากหลายและเป็นการนำเงินกองทุนมาขยายปัจจัยการผลิตเพื่อสร้างรายได้ที่มั่นคงจากการมีกองทุนหมู่บ้านเข้าไป

จากภาพรวมการกู้เงินกองทุนหมู่บ้านทั้งสองปีพบว่า เอื้อต่อผู้กู้รายใหญ่ในการเลี้ยงหมูมากกว่าอาชีพรับจ้าง ส่วนการส่งคืนเงินกองทุนหมู่บ้าน ส่วนใหญ่จากคำบอกเล่าของคณะกรรมการบอก ว่าไม่มีปัญหาสามารถคืนเงินที่กู้ไปได้ครบ แต่มีบางรายไม่สามารถส่งคืนเงินกู้ได้เนื่องจากหมูที่

เลี้ยงยังไม่ถึงกำหนดขาย ต้องไปขอยืมญาติในหมู่บ้านข้างเคียง ชุมชนนี้ได้รับดอกเบี้ยทั้งปีเป็นเงิน 50,100 บาทและมีการประชุมจัดสรรในกิจกรรมสาธารณะประโยชน์

การเลือกตั้งคณะกรรมการชุดใหม่ ใช้วิธีการให้คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน ลาออกครึ่งหนึ่ง (8 คน) แล้วเลือกคนเดิมเข้ามาใหม่แต่เปลี่ยนตำแหน่งกัน ส่วนแผนการกู้เงินชุมชนเป็นผู้กำหนดดอกเบี้ยกันเอง มีการกู้เกินกว่าที่กำหนดให้กู้ได้ไม่เกิน รายละ 20,000 บาทผู้ขอกู้เงินวงเงินนี้ส่วนใหญ่เป็นกรรมการหรือญาติกรรมการที่เลี้ยงหมูทั้งสิ้น มีผู้ขอกู้เพียงครึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกในชุมชน แสดงให้เห็นถึงโอกาสที่สามารถเกิดมูลหรือผลประโยชน์กัน

วัตถุประสงค์การกู้ ไม่มีการผลิตที่แตกต่างไปจากเดิม เพียงเพิ่มปัจจัยการผลิตในการเลี้ยงหมู และปลูกพืชไร่ การดำรงอยู่ของชุมชนมีผู้ไม่ประสงค์ขอกู้เนื่องจากไม่เดือนร้อน มีฐานะและไม่อยากรับผิดชอบการค้ำประกันสมาชิก

จุดแข็งของชุมชน มีการเรียนรู้ร่วมกัน เกิดการก่อรูปการพัฒนา ความร่วมมือ มีอาชีพที่หลากหลายการแสวงหาอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ พบมากในการรับจ้างเลี้ยงหมู ส่วนจุดอ่อนต้องพึงพิงจากภายนอก มีการบริโภคเพิ่มขึ้น กลไกราคาตลาดสินค้าเกษตรไม่มีความแน่นอน นับแต่กองทุนหมู่บ้านเข้ามายังไม่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ในวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชุมชนมากนัก นอกจากการมีระบบการเรียนรู้ การพัฒนาอาชีพ และพยายามที่จะสร้างทุนทางสังคมและวัฒนธรรมขึ้นมา

ข้อเสนอ เห็นว่ากองทุนมีประโยชน์กับชุมชน โดยเฉพาะรายย่อยผู้มีฐานะยากจนหรือปานกลางที่ต้องกู้เงินนอกระบบ ส่วนระยะเวลาการส่งคืนควรยืดหยุ่น ควรส่งเสริมกองทุนหมู่บ้านอย่างต่อเนื่อง รัฐควรให้อิสระไม่แทรกแซงการดำเนินงานของกองทุนควรเป็นเพียงที่ปรึกษากองทุนหมู่บ้านให้สามารถยืนอยู่ได้ด้วยตัวเอง

จากการศึกษาเห็นว่าพลังเงินตรา เป็นการอวดตาของกองทุนหมู่บ้านที่เป็นเสมือนบ่อน้ำของหมู่บ้านเข้าหล่อเลี้ยง เกื้อกูลทุนชุมชนในการก่อรูปความเข้มแข็งของชุมชน หากปราศจากการสร้างพลังของชุมชน ในการเรียนรู้จากฐานของความรู้ที่มีตัวกรองความรู้ ชุมชนเหล่านี้ก็สามารถที่จะมีพลังไม่ถูกเบียดขับออกไปเป็นชายขอบของอำนาจทุนนิยม แต่ความเป็นจริงแล้วสังคมชุมชนก็ไม่สามารถที่จะฝ่าวงล้อมกองทัพของวาทกรรมทุนนิยมที่สร้างขึ้น

.....

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาของการศึกษา

นับแต่ประเทศไทยได้เริ่มนโยบายการพัฒนา ด้วยการปรับเปลี่ยนประเทศไปสู่ความทันสมัย (modernization) ตามแบบสังคมตะวันตก ซึ่งได้ประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติเป็นครั้งแรกในปี 2504 อันเป็นแผนที่มุ่งเน้นให้ประเทศเพิ่มขีดความสามารถในการผลิตทางการเกษตรเพื่อการค้าอย่างยั่งยืน ภายใต้อุดมการณ์ของการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย มีการกระตุ้นให้เกษตรกรใช้เทคโนโลยีทางการเกษตรที่สามารถเพิ่มผลผลิตต่อไร่ให้สูงขึ้น รวมทั้งความพยายามของรัฐที่จะพัฒนาทุกด้าน มีการพัฒนาจากความเป็นเมืองมาก่อนที่จะไปขยายเข้าสู่บริเวณชนบทตามแผนการพัฒนาประเทศ หากแต่ยังมีความแตกต่างในการพัฒนาที่มุ่งเน้นหรือให้ความสำคัญกับเมืองมากกว่าชนบท ส่วนชนบทนั้นรัฐกลับมองข้ามไปทั้งที่เป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ

การพัฒนาดังกล่าวที่ผ่านมา จะเห็นได้ว่าได้เกิดความเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยอย่างมาก อันเนื่องมาจากนโยบายของรัฐในการพัฒนาประเทศให้มีความทันสมัย ที่เห็นได้ชัดเจนก็คือการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเช่น ถนน ไฟฟ้า น้ำประปา และระบบสาธารณสุขูปโภคต่างๆ ก่อให้เกิดชีวิตที่ทันสมัย มีระบบการสื่อสารที่ทันสมัยและสะดวกสบายขึ้น แต่ผลดังกล่าวมักตกแก่คนในเมืองและผู้มีโอกาสเข้าถึงเท่านั้น ชุมชนเกษตรกรรมในชนบทกับประสบปัญหาที่แตกต่างในการพัฒนาทุกด้านโดยเฉพาะโครงสร้างพื้นฐานและบริการของรัฐทั้งการศึกษา สุขภาพอนามัยที่สร้างวงจรแห่งความชั่วร้ายในเรื่องของใจเจ็บจน ซึ่งรัฐไม่ได้ให้ความสำคัญ แต่รัฐกลับแทรกแซงมุ่งเน้นเศรษฐกิจด้วยการส่งเสริมการเกษตรแผนใหม่เพื่อการค้าและการส่งออกของรัฐ การเบียดแทรกเข้าไปในชุมชนจึงทำให้ชุมชนชนบทเกิดการอ่อนแอในหลายด้าน ซึ่งชาวบ้านต้องพึ่งพิงรัฐทั้งการพึ่งพิงตลาด แหล่งสินเชื่อ และพ่อค้าคนกลาง

การเกษตรกรรมในชุมชนชนบทนั้น ได้ก่อรูปของการพัฒนาไปสู่การผลิตเพื่อการค้านับตั้งแต่ประเทศไทยเปิดการค้ากับต่างประเทศ ตั้งแต่สนธิสัญญาเบาริงประเทศไทยจึงถูกแทรกแซงจากประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจ ดังนั้นการเกษตรก็ได้ปรับเปลี่ยน จากการผลิตเพื่อการยังชีพไปสู่การผลิตเพื่อการค้ามากขึ้น ตามช่วงยุคของการพัฒนาอย่างเต็มรูปแบบนับแต่นั้นมา

สำหรับการเกษตรโดยพื้นฐานหลักก็ประกอบไปด้วยการเกษตรแบบพืชไร่เป็นหลัก และการเลี้ยงสัตว์ที่ชนบทมักจะทำควบคู่กันไป ซึ่งส่วนใหญ่การเลี้ยงสัตว์เช่น เป็ด ไก่ หมู ไข่เป็นอาหาร ส่วนควายก็ไว้ใช้เป็นแรงงานในการทำนา เหตุนี้การเลี้ยงสัตว์จึงเป็นรูปแบบ

หนึ่งกับการเกษตรในชุมชนชนบทได้เกิดขึ้นซึ่งในอดีตกาลนั้นคนพื้นเมืองมักออกไปล่าสัตว์ แต่ก็ได้มีการพัฒนาโดยการนำมาเลี้ยงไว้เป็นอาหารและก็มีการพัฒนาเป็นการปศุสัตว์ที่มุ่งหวังเป็นการผลิตเพื่อขาย สัตว์เศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศชนิดหนึ่งที่มีความสำคัญและมีความต่อเนื่องยาวนานก็คือ หมูหรือสุกร หมูนั้นเกษตรกรไทยเลี้ยงหมูกันโดยทั่วไปเป็นอาชีพรองจากการทำนา และเลี้ยงกันแทบทุกจังหวัดของประเทศ โดยเฉพาะในแถบภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งใกล้เคียงกับแหล่งผลิตอาหารอันได้แก่รำและปลายข้าวเป็นหลัก นอกจากนี้ยังพบว่า การเลี้ยงหมูในประเทศเป็นระบบเปิดอย่างกว้างขวาง กล่าวคือผู้ใดเลี้ยงก็ได้ ไม่มีกฎเกณฑ์ในการควบคุมการเลี้ยงแต่อย่างใด เรียกว่าใครใคร่เลี้ยงก็สามารถเลี้ยงได้ ดังนั้นเมื่อมีการผลิต/เลี้ยงมากขึ้นซึ่งปีใดราคาหมูมีชีวิตสูงขึ้นมาก ประชาชนจากทุกอาชีพจะหันมาเลี้ยงหมู เป็นการเพิ่มอุปทานหรือจำนวนหมูมากขึ้นเกินความต้องการของตลาดผู้บริโภค เมื่อจำนวนหมูมีมากประกอบกับราคาอาหารสัตว์สูงขึ้น ทำให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น แต่ราคาหมูมีชีวิตจะมีราคาถูกลงทำให้ผู้เลี้ยงประสบภาวะขาดทุน เนื่องจากมีต้นทุนสูงกว่าราคาที่ขายได้ในทางกลับกันจึงทำให้ผู้เลี้ยงจะลดจำนวนการเลี้ยงลง ทำให้เกิดการขาดแคลนหมูและราคาจะสูงขึ้น เป็นวัฏจักรหมุนเวียนต่อเนื่องกันไป(เนาวรัตน์ หงษ์ไพโรจน์ 2522 : 6) ปัจจุบันการเลี้ยงสัตว์ในประเทศไทย รวมทั้งการเลี้ยงหมูได้มีการทำกันเป็นธุรกิจอย่างเป็นล่ำเป็นสัน เกษตรกรจำนวนมากยึดอาชีพการเลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพหลัก อาทิ การเลี้ยงไก่เนื้อ การเลี้ยงไก่ไข่ การเลี้ยงหมู การเลี้ยงวัวเป็นต้น เกษตรกรได้มีการพัฒนาการเลี้ยงสัตว์ชนิดต่าง ๆ ให้ก้าวหน้า ด้วยการใช้เทคโนโลยีการผลิต การลงทุนจนมีความมั่นคงของธุรกิจ นับแต่การใช้พันธุ์สัตว์ที่มีประสิทธิภาพสูง การให้อาหารอย่างถูกต้อง การจัดการและควบคุมป้องกันโรคอย่างมีประสิทธิภาพ ถึงแม้จะมีเทคนิควิธีการที่ดีแต่ในทางปฏิบัติที่เกิดขึ้น กล่าวคือหากเกษตรกรที่มีสายป่านหรือเงินทุนไม่มากพอ ไม่ยาวนาน จะต้องประสบกับการขาดทุนในการเลี้ยงสัตว์เป็นวงจรซ้ำซาก โดยเฉพาะการเลี้ยงหมูที่มีวัฏจักรกลไกและราคาเปลี่ยนแปลงขึ้นลงเร็ว

ดังจะเห็นว่าการเลี้ยงหมูเป็นอาชีพของชุมชนชนบท รวมถึงชุมชนบ้านทุ่งที่เกิดขึ้นมานานเป็นอาชีพเสริม ต่อมาเปลี่ยนเป็นอาชีพหลัก จึงต้องมีทุนในการเลี้ยง การประสบกับปัญหาต่าง ๆ ชุมชนไม่สามารถที่จะสร้างทุนชุมชนให้ดำรงอยู่ได้ หากแต่วัฏจักรที่มีพลวัตของทุนนิยมทำให้ชุมชนต้องแสวงหาความรู้จากภายนอกมาใช้ในการเกษตรกรรมเลี้ยงสัตว์ นอกจากนี้การเลี้ยงหมูในชุมชนที่ศึกษามีรูปแบบการเลี้ยงที่ต่างจากเดิมเพื่อหลีกเลี่ยงวัฏจักรดังกล่าว ก็คือการรับจ้างบริษัทใหญ่ที่มีสายป่านหรือเงินทุนมากพอ บริษัทจะเป็นผู้ออกทุนและค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงโดยรับจ้างเลี้ยงในยุควัตถุสหกรณ์ทุนนิยมของสัตว์เศรษฐกิจ การรับจ้างเลี้ยงดังกล่าวก็มีข้อเรื่องง่ายนักที่จะเป็นผู้รับจ้างเลี้ยง ให้กับบริษัทนายทุนเพราะต้องมีข้อบังคับ กฎระเบียบปีกย่อยมากมายบีบบังคับการรับจ้างเลี้ยงหมูของบริษัทนายทุน ซึ่งเป็นยุค

ของการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ควบคุมการเลี้ยง มีการกำหนดตารางเวลาและวงจรการปฏิบัติ การเลี้ยงที่ต่อยอดจากระบบการควบคุมเสมือนเป็นเครื่องยนต์ กลไกและระเบียบที่เคร่งคัดของการ รับจ้างเลี้ยงหมู

จากปัญหาดังกล่าว ประกอบกับสังคมในชุมชนชนบทได้เปลี่ยนแปลงจากยุคก่อน สมัยใหม่เข้าสู่ยุคสมัยใหม่เต็มรูปแบบ เหตุนี้รัฐบาลชุดนี้ได้มองถึงรากฐานหรือเล็งเห็นความ สำคัญของชุมชนชนบท จึงได้กำหนดนโยบาย เพื่อสนองต่อชุมชนชนบทด้วยการกำหนด นโยบายต่าง ๆ ที่สำคัญกับชีวิตความเป็นอยู่ได้แก่ นโยบายการพักชำระหนี้เกษตรกร , กองทุน หมู่บ้านหนึ่งล้านบาท , โครงการประกันสุขภาพถ้วนหน้า(30 บาทรักษาทุกโรค) , หนึ่งผลิต ภัณฑ์หนึ่งตำบล นโยบายดังกล่าวต้องการดูแลและสร้างความเข้มแข็งของชุมชนฐานราก ทั้ง ในระบบเศรษฐกิจและด้านสังคมที่เป็นรูปธรรมมากกว่า นโยบายของรัฐที่ผ่านมา โดยเฉพาะ กองทุนหมู่บ้านหนึ่งล้านบาทที่กำลังดำเนินการอยู่นี้ รัฐได้จัดสรรงบประมาณทั้งหมู่บ้านและ ชุมชนเมือง จำนวน 73,400 แห่งใช้ทรัพยากรเงินทอนรวมประมาณ 73,400 ล้านบาทเข้าไปอยู่ ในการดูแลของหมู่บ้านและชุมชนเมือง ถือว่าเป็นการกระจายทรัพยากรพร้อมทั้งอำนาจการ บริหารจัดการให้แก่ชุมชน ที่เป็นฐานรากครั้งสำคัญในประเทศไทย ก่อให้เกิดผลดีที่จะตามมา นั้น สามารถจะเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาที่ยิ่งใหญ่ จึงเป็นการสร้างด้วยการต่อยอดความ เข้มแข็งหรือศักยภาพของชุมชน ในแง่ของการจัดการและการดำเนินงาน ซึ่งวัตถุประสงค์ของ กองทุนหมู่บ้านในภาพรวม คือ ประการแรกในด้านเศรษฐกิจต้องการกระตุ้นเศรษฐกิจของ ชุมชนให้คนจนสามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุน เพื่อพัฒนาอาชีพและสร้างรายได้ให้แก่ประชาชน ในชุมชน ประการที่สองทางด้านสังคม เป็นการลงทุนทางสังคมเพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง มี การบริหารจัดการดูแลประชาชนตนเอง

ดังนั้นรายงานการวิจัยนี้ตามโครงการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้าน(นภาพรณ ะหวานนท์และคณะ 2544 : 3) มีวัตถุประสงค์หลักในการศึกษา 3 ประการได้แก่ ประการแรก การเรียนรู้และการพัฒนาเพื่อให้การวิจัยเป็นกระบวนการทางสังคม ก่อให้เกิดกระบวนการ เรียนรู้ร่วมกันระหว่างบุคคลและองค์กรที่เกี่ยวข้อง ชุมชน ผู้ปฏิบัติงานในการสร้างพลัง (evaluation for empowerment) ประการที่สอง การสร้างความรู้(knowledge creation) เพื่อ ให้การวิจัยนำไปสู่ความเข้าใจเกี่ยวกับความรู้ที่ชุมชนสร้างสมมา รวมทั้งเป็นการสร้างความรู้ เกี่ยวกับชุมชนโดยนักวิจัยเป็นผู้ศึกษาและทำความเข้าใจสิ่งต่างๆ จากมุมมองของชุมชนเพื่อ ให้ได้ความรู้ที่มีชุมชนเป็นศูนย์กลางมุ่งเน้นในเรื่องของทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรมและทุน ทางเศรษฐกิจ ประการสุดท้ายการวางนโยบาย(policy formation) เพื่อให้ผู้วางนโยบายได้ใช้ ประโยชน์จากกระบวนการวิจัยและความรู้ เพื่อวางนโยบาย การปรับเปลี่ยนนโยบาย การนำ นโยบายไปสู่การปฏิบัติ แต่ในการศึกษาของผู้วิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นการศึกษาในประเด็นที่สอง

คือ การสร้างความรู้(knowledge creative)เป็นหลัก ดังนั้นปรากฏการณ์ของการประเมินกองทุนหมู่บ้านที่เลือกพื้นที่การเลี้ยงสัตว์ในที่ตอนภาคกลาง ที่มีความหลากหลายของชุมชนหมู่บ้านจึงนำไปสู่ประเด็นคำถามการศึกษาวิจัย 4 ประการได้แก่ 1)ทุนชุมชนมีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของชุมชนอย่างไร 2)ชุมชนมีการสะสมทุนอย่างไรจึงทำให้เกิดการเติบโตของทุนชุมชน 3) การสะสมทุนชุมชนประสพกับภาวะชะงักงันได้อย่างไร 4) กองทุนหมู่บ้านมีส่วนช่วยให้เกิดกระบวนการสะสมทุนชุมชนอย่างไร แต่ฐานคติของผู้วิจัยมิได้มุ่งต่อต้านทุนนิยมหรือมองแบบแนวโครงสร้างนิยม หรืออนุรักษนิยมของเก่า หากแต่ผู้วิจัย มีเป้าหมายหรือเข็มมุ่งที่จะถอดรหัสให้เห็นเบื้องลึกของปฏิบัติการทุนนิยมที่มีการได้คลื่น /ทวนกระแสให้มีการยอมรับ/ตอบสนองอย่างไร จึงเสนอกรอบหรือมุมมองที่น่าสนใจคือประการแรก อะไรคือเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ชุมชนหมู่บ้านเหล่านี้ เลือกที่จะปรับตัวในการดำรงอยู่ของการเกษตรทำไร่และเลี้ยงสัตว์ที่มีรูปลักษณะเป็นการผลิตเพื่อการค้า ประการที่สองกลุ่มอาชีพต่าง ๆ มีกระบวนการทำอาชีพเกษตรกรรมของตนเองอย่างไร และเพราะเหตุใดกลุ่มอาชีพแต่ละกลุ่มจึงประสบความสำเร็จแตกต่างกัน ประการที่สามชุมชนมีทรัพยากรและพลังสร้างสรรค์ (creative power)ในด้านใดบ้างที่เอื้ออำนวยให้สมาชิกประสบความสำเร็จ ในการพลิกฟื้นการเกษตรกรรมทุนนิยม และประการที่สี่ ความสามารถในการปรับตัวภายหลังที่กองทุนหมู่บ้านที่รัฐจัดสรรงบประมาณเข้าสู่ชุมชนส่งผลอย่างไร กับชุมชนหมู่บ้าน และชุมชนมีการตอบสนองการจัดการกองทุนหมู่บ้านอย่างไรบ้าง

ในการตอบคำถามการวิจัยข้างต้น ได้จากการศึกษาที่เป็นภาพสะท้อนจากปรากฏการณ์ของชุมชนโดยใช้วิธีวิทยาของการสร้างทฤษฎีฐานราก(grounded theory) ซึ่งเป็นวิธีวิทยาที่เน้นการศึกษาปรากฏการณ์สังคม โดยยึดหลักการทำความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นค่านิยม ความคิด ความเชื่อ ทศนะจากมุมมองของคนในสังคมนั้นเอง จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้มาสร้างมโนทัศน์ หาความเชื่อมโยงระหว่างมโนทัศน์ต่าง ๆ เพื่อให้ได้ข้อสรุปเชิงทฤษฎีของปรากฏการณ์ทางสังคมที่ต้องการหาคำอธิบาย ทฤษฎีจึงเป็นผลผลิตของการปรับเปลี่ยนปรากฏการณ์ทางสังคม หรือความจริงที่มีอยู่ในสังคมให้อยู่ในระดับที่สามารถใช้เป็นกรอบในการอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจริงในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ ประเด็นสำคัญของการสร้างทฤษฎีจากฐานราก คือ ทฤษฎีที่สร้างขึ้นจะต้องสะท้อนความจริง มีความชัดเจนเหมาะสม และต้องตรงกับเรื่องที่ศึกษา รวมทั้งมีการนำเสนอเงื่อนไขที่มีความสำคัญต่อข้อสรุปเชิงทฤษฎีอย่างชัดเจนและเนื่องจากทฤษฎีถูกสร้างมาจากข้อมูลที่มีความหลากหลาย (diverse) ทฤษฎีจะต้องมีลักษณะเป็นนามธรรมมากพอที่จะหลอมรวมความหลากหลายต่าง ๆ เข้าไปเป็นหมวดหมู่ และสามารถนำไปใช้อธิบายปรากฏการณ์ที่ใกล้เคียงในบริบทอื่น ๆ ได้(นภาภรณ์ หะวานนท์,เพ็ญศิริ จีระเดชากุล,สุรุฒิ ปัดไธสง 2541 : 3-4) โดยมีฐาน

คิดว่าจะทำความเข้าใจประเด็นวิถีชีวิตชุมชน(mode of living)จะต้องทำความเข้าใจมิติทางประวัติศาสตร์ที่สะท้อนให้เห็นวิถีการดำรงชีวิตในชุมชนและเงื่อนไขที่ทำให้ชุมชนดำรงอยู่ได้ โดยมีการติดต่อกับสังคมภายนอกอย่างจำกัด รวมถึงศึกษาพลังชุมชนในอดีตที่สะสมมา กระบวนการปรับตัวเพื่อเอาชนะธรรมชาติและการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน การทำความเข้าใจปรากฏการณ์ในอดีต จะช่วยให้สามารถเข้าใจสิ่งที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันได้แจ่มชัดขึ้น หากแต่ว่าทฤษฎีทุนนิยมที่ประกอบด้วยหลักเกณฑ์และการครอบงำ จัดระเบียบของสรรพสิ่ง ปฏิบัติการของวาทกรรมแสดงให้เห็นถึงयोगิโยของอำนาจที่มีนัยของการควบคุม อันเป็นการใช้อำนาจความรู้ในสนามของวาทกรรม(discursive field)ในชุมชนชนบทที่ศึกษาว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างไร และแสดงให้เห็นถึงการปะทะ ประสาน การต่อสู้ช่วงชิงการกำหนดความหมายแก่สรรพสิ่งได้อย่างแยบยล

วิธีการศึกษา

การศึกษานี้ใช้วิธีการเข้าถึงปรากฏการณ์ทางสังคมในมิติต่าง ๆ ผ่านการสะท้อนประสบการณ์ของคนในชุมชน โดยใช้การสัมภาษณ์ระดับลึกซึ่งมีลักษณะของการพูดคุยกับผู้ให้สัมภาษณ์ในประเด็นต่างๆ ตามแนวคำถามที่ได้เตรียมไว้ล่วงหน้า แต่การสัมภาษณ์จะดำเนินไปในลักษณะของการสนทนา ที่ผู้วิจัยเป็นผู้เปิดประเด็นพูดคุยซักถาม ความยาวของการสนทนาขึ้นกับประสบการณ์ของผู้ให้สัมภาษณ์ นอกจากนี้ในระหว่างสนทนาหรือหลังการสนทนา ผู้วิจัยจะขอให้ผู้สัมภาษณ์พาไปดูสถานที่ เหตุการณ์หรือปรากฏการณ์จริงในเรื่องนั้นประกอบด้วย เช่น การเลี้ยงหมู การผสมเทียม การปลูกหน่อไม้ฝรั่ง การปลูกผักบุ้ง การทำไร่อ้อย การปลูกผัก การเย็บ ผ้าโหล การทำปลาแดดเดียว การทำดอกไม้จันทน์ การทำไวน์และได้บันทึกภาพประกอบด้วย นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้ไปศึกษาปรากฏการณ์ในด้านอื่น ๆ จากเรื่องการทำมาหากินที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรกรรม และใช้วิธีการวิเคราะห์วาทกรรมที่ได้จากชุมชนเป็นตัวบทในการศึกษา

ลักษณะของชุมชนตามเกณฑ์การเลือกชุมชนเพื่อการวิจัย

ชุมชนที่ศึกษาพิจารณาจาก 1)ระบบนิเวศของชุมชนเป็นที่ดอนภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ลักษณะสภาพแวดล้อมของการทำมาหากิน เขตราบลุ่มมีระบบชลประทาน คลองส่งน้ำผ่านหมู่บ้าน 2)วิถีการดำรงชีวิต/อาชีพการปลูกพืชผลทางการเกษตร ไม่มีการแปรรูป ได้แก่ การเกษตรทำไร่ ผักกระยะสั้น เลี้ยงไก่ หมู จักสาน 3)ระดับความเข้มแข็งชุมชน ชุมชนไม่มีความเข้มแข็ง ที่ภาครัฐได้ตีค่าหรือกำหนดเกณฑ์ไว้ โดยพิจารณาจากการพึ่งพิงจากภายนอกทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ชุมชนไม่มีอิสระและอำนาจต่อรองราคา

การเลือกชุมชน

จากการสำรวจข้อมูล ซึ่งผู้วิจัยได้คัดเลือกชุมชนที่สะท้อนปรากฏการณ์ในการเลือกชุมชนตามเกณฑ์ที่มีความหลากหลายและเป็นชุมชนที่ยังไม่มีความเข้มแข็ง มีสภาพพื้นที่ที่เป็นที่ราบลุ่มที่ตอนมีอาชีพเลี้ยงสัตว์ในภาคกลางและภาคตะวันตก ดังนั้นผู้วิจัยจึงพิจารณาข้อมูลที่มีอยู่ว่า พื้นที่ที่มีการเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่แบบนี้ จึงเลือกพื้นที่การเลี้ยงหมูเป็นพื้นที่ในการศึกษาวิจัย สิ่งสำคัญการเลี้ยงหมูเป็นอาชีพหลักของจังหวัดที่ศึกษา อาชีพการเลี้ยงหมูนี้สามารถส่งจำหน่ายกับประชากรกรุงเทพและปริมณฑล การเลี้ยงหมูมีพลวัต กลไกทางเศรษฐกิจ ความเป็นอยู่ การต่อสู้/การยินยอม ที่มีการปะทะ ประสานหรือยอมรับให้ดำรงตนในอาชีพการเกษตรกรรม และสามารถพลิกฟื้นชะตาชีวิตหรือก่อให้เกิดความล่มสลายของชาวบ้านในวงกว้าง ส่งผลกระทบหลายด้านเช่น สุขภาพ สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ อาชีพ ความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งพื้นที่นี้มีการเลี้ยงหมูจำนวนมาก จึงเลือกบ้านทุ่ง(ชื่อสมมุติ)เป็นพื้นที่ศึกษาวิจัย โดยผู้วิจัยได้สัมภาษณ์รวมทั้งหมด 23 คน (จำนวนเทป 35 ม้วน)

การเข้าสนามการวิจัย

เมื่อผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ที่ต้องการศึกษา จึงได้ทำหนังสือถึงนายอำเภอเพื่อขออนุญาตและประสานผู้เกี่ยวข้อง ติดต่อผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าหน้าที่สื่กระทรวงหลักอาสาสมัครสาธารณสุข เพื่ออธิบายถึงวัตถุประสงค์ในการศึกษาวิจัยให้ผู้นำชุมชนและชาวบ้านได้เข้าใจวัตถุประสงค์ของการศึกษาและทำความเข้าใจกับชุมชนที่ศึกษา อนึ่งผู้ศึกษาได้ปฏิบัติงานในจังหวัดนี้มานาน ทั้งยังมีความสนิทสนมและคุ้นเคยกับพื้นที่ในจังหวัดนี้เป็นอย่างดี จึงไม่มีปัญหาและอุปสรรคในการศึกษาวิจัย ทั้งยังได้รับความร่วมมืออย่างดียิ่งจากผู้นำชุมชน ชาวบ้านและหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องในการติดต่อขอข้อมูลและเอกสารในการวิจัย ตลอดจนผู้วิจัยได้จัดผู้ประสานงานในพื้นที่ที่เป็นผู้นำชุมชนคือผู้ใหญ่บ้านและอาสาสมัครสาธารณสุข จึงทำให้การวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงและได้ข้อมูลที่ตรงไปตรงมา สิ่งสำคัญในการศึกษานี้ไม่ได้มีผลกระทบหรือแฉกกับชุมชนในพื้นที่แต่อย่างใด ในทางกลับกันชุมชนได้ตอบสนองและร่วมมืออย่างดี ซึ่งผู้วิจัยได้สนับสนุนและร่วมในการจัดประชาคมหมู่บ้านอีกทางหนึ่งด้วย สำหรับรายละเอียดผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่

รายละเอียดเกี่ยวกับผู้ให้ข้อมูลหลัก

ที่	สถานภาพทางสังคม/อาชีพ /การกู้เงิน	เพศ	อายุ
1	ชาวบ้าน เย็บเสื้อผ้า /ทำไร่ กู้เงินกองทุน	หญิง	42
2	อบต. เลี้ยงหมู ผสมเทียมหมู กู้เงินกองทุน	ชาย	54
3	ชาวบ้านทำไร่ เลี้ยงปลาตก จากรก/ซากหมู ไม่กู้เงินกองทุน	ชาย	54
4	ประธานกองทุนฌาปนกิจศพ /ประธานกองทุนหมู่บ้านหมู่อื่น	ชาย	72
5	บัณฑิตอาสา	หญิง	23
6	ผู้ใหญ่บ้านประธานกองทุนหมู่บ้าน กู้เงินกองทุน	ชาย	39
7	ครูใหญ่ ที่ปรึกษากองทุนหมู่บ้าน กู้เงินกองทุน	ชาย	52
8	อสม. เลขากลุ่มออมทรัพย์ กู้เงินกองทุน	หญิง	41
9	แพทย์ประจำตำบล/อสม. ปลุกผักนึ่งเงินล้าน กู้เงินกองทุน	ชาย	55
10	ชาวบ้านเลี้ยงหมูรายใหญ่ กู้เงินกองทุน	หญิง	56
11	ผู้ใหญ่บ้าน กู้เงินกองทุน รับจ้างเลี้ยงหมู	ชาย	58
12	ชาวบ้าน รับจ้างเลี้ยงหมู กู้เงินกองทุน	หญิง	42
13	กรรมการกองทุนหมู่บ้าน เลี้ยงหมู กู้เงินกองทุน	ชาย	54
14	ชาวบ้าน เลี้ยงหมูรายย่อย อีสระ ทำไร่ กู้เงินกองทุน	หญิง	48
15	อดีตผู้ใหญ่บ้าน ประธานกองทุนหมู่บ้านหมู่เดิม	ชาย	68
16	ผู้ใหญ่บ้านหมู่เดิม กู้เงินกองทุน	ชาย	65
17	อดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่เดิม กู้เงินกองทุน	ชาย	72
18	ชาวบ้าน เลี้ยงหมู รายกลาง กู้ ธกส. กู้เงินกองทุน	ชาย	56
19	สัตว์บาล เลี้ยงหมู รักษาหมู ไม่กู้เงินกองทุน	ชาย	28
20	อบต. เลี้ยงหมู ทำไร่ ปลุกอ้อย กู้เงินกองทุน	ชาย	44
21	ร้านค้า ขายของ ไม่กู้เงินกองทุน	หญิง	56
22	ชาวบ้านเลี้ยงหมู รายใหญ่ กู้เงินกองทุน	หญิง/ชาย	48/50
23	ประธานกลุ่มปลูกหน่อไม้ฝรั่ง ปลุกอ้อยไม่กู้เงินกองทุน	ชาย	65

บริบทของชุมชนที่ศึกษา

ตำบลที่ศึกษามีเนื้อที่ 34.85 ตารางกิโลเมตรหรือประมาณ 21,781 ไร่ ลักษณะพื้นที่เป็นพื้นที่ราบลุ่มสลับที่ดอน ลักษณะพื้นดินเป็นดินปนทราย เป็นทรายหยาบซึ่งสามารถขุดได้ทั่วทุกบริเวณพื้นที่หมู่บ้าน ทรายดังกล่าวนี้ชาวบ้านสันนิษฐานว่าเกิดจากการทับตัวกันของตะกอนจากการพัดพาของน้ำทะเลในสมัยก่อนหลายร้อยปีที่ผ่านมา ปัจจุบันมีประชากรในตำบลมีทั้งสิ้น 10,759 คน ชาย 5,160 คน หญิง 5,599 คน ความหนาแน่นเฉลี่ย 308 คนต่อตารางกิโลเมตร โดยแบ่งเขตการปกครองเป็น 21 หมู่บ้าน ส่วนการบริการสาธารณสุขนับว่ามีความพร้อมค่อนข้างมากกล่าวคือด้านการศึกษามีโรงเรียน 6 แห่งซึ่งจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษา มีที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน 8 แห่งกระจายอยู่ทั่วไป ส่วนด้านสาธารณสุขมีสถานีอนามัยประจำตำบล 2 แห่ง และศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชนครอบคลุมทุกหมู่บ้าน ด้านการศาสนามีวัดที่ใช้ประกอบศาสนากิจถึง 4 แห่งด้วยกัน ส่วนด้านการพัฒนาและดูแลความปลอดภัยในพื้นที่มีศูนย์พัฒนาตำบล สถานีตำรวจ 1 แห่ง มีหอกระจายข่าวในตำบล และในปี 2516 ได้มีไฟฟ้าเข้ามาถึงหมู่บ้านในตำบลนี้ นอกจากนี้ที่ชุมชนแห่งนี้ยังเป็นที่ตั้งของสหกรณ์โคนมของจังหวัดอีกด้วย

ส่วนชุมชนที่ศึกษาจะประกอบด้วยจำนวนหลังคาเรือน 63 หลังคาเรือน ประชากร 304 คน เดิมประชากรส่วนใหญ่ตั้งบ้านเรือนอยู่ริมคลองธรรมชาติ สภาพพื้นดินดังกล่าวจึงทำให้มีผลต่อการประกอบอาชีพของชาวบ้าน ในการเลี้ยงสัตว์และปลูกพืชไร่ ได้แก่การเลี้ยงหมู การทำไร่อ้อย พืชผักต่าง ๆ และรับจ้าง อาชีพส่วนใหญ่ของประชากรได้แก่ การเกษตรกรรมที่มีความหลากหลาย มีการพึ่งพา รวมกลุ่มและร่วมมือระหว่างการดำเนินการผลิตต่าง ๆ การคมนาคมสะดวกสบายทุกฤดูกาล มีถนนเชื่อมติดต่อทั้งหมู่บ้าน 3 สายเป็นถนนลาดยางและถนนลูกรัง สามารถติดต่อกับอำเภอได้โดยสะดวก แหล่งน้ำที่สำคัญในชุมชนแห่งนี้ มีทุ่งที่เรียกว่า “ทุ่งประดู่” ชาวบ้านจะมาตักน้ำที่นี่ นอกจากนี้ยังมีคลองธรรมชาติ ได้เริ่มมีการขุดบ่อสูบน้ำโยกในปี 2510 ใช้แบบกาลักน้ำและมีคลองชลประทานเข้ามาในชุมชนในปี 2514 โดยคลองชลประทานนี้มาจากโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาเขื่อนวชิราลงกรณ์ ทำให้ชาวบ้านจึงได้ย้ายออกมาตั้งบ้านเรือนกระจายอยู่ทั่วไป นอกจากนี้ยังมีบ่อบาดาล 49 บ่อ ประปาหมู่บ้าน 1 แห่ง ฝ่าย 1 แห่ง ทั้งยังมีการแบ่งระแวกหรือคุ้ม 6 คุ้มเพื่อสามารถดูแลกันได้อย่างทั่วถึง

ชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นคนเชื้อสายจีน(ประมาณร้อยละ 70) ทั้งที่เป็นชาวจีนอพยพมาจากโพ้นทะเลและลูกคนจีนที่เกิดในเมืองไทย ส่วนที่เหลือเป็นคนไทย การแยกพิจารณาความเป็นคนจีนและความเป็นคนไทย อาศัยจากการเรียกตนเองของกลุ่มคนดังกล่าว รวมทั้งภาษาท่าทางที่ใช้ในชีวิตประจำวันอีกทางหนึ่งด้วย ความเป็นคนจีนส่วนมากจะมีฐานะในระดับ

ปานกลางค่อนข้างดี เนื่องจากคนจีนมีความขยันขันแข็งในการทำมาหากิน ต่างจากคนไทย
ส่วนใหญ่ฐานะไม่ค่อยดี ซึ่งดูได้จากสภาพความเป็นอยู่ การมีเครื่องใช้อำนวยความสะดวก
และการมียานพาหนะเป็นของตนเองในแต่ละครอบครัว

บทที่ 2

อัตลักษณ์ความเป็นชุมชนในอดีต

การลงรากปักฐานสร้างทุนธรรมชาติของชุมชน

เมื่อ 60-80ปีที่ผ่านมามีชาวบ้านบ้านทุ่งรุ่นแรกซึ่งเป็นชาวจีน ได้อพยพมาจากตัวเมืองเพื่อจับจองที่ดินทำกิน โดยที่สภาพพื้นที่ขณะนั้นยังคงมีสภาพเป็นป่าไม้ที่บดประเภไม้เบญจพรรณ ตลอดจนถึงสัตว์ป่านานาชนิด การจับจองที่ดินทำกินเริ่มจากการปลูกพืชผักเพื่อยังชีพ อาทิการปลูกข้าว แตงกวา มะเขือ สำหรับอาหารประเภทเนื้อสัตว์นั้นชาวบ้านหาจับจากป่า นอกจากนั้นชาวบ้านยังทำการโค่นป่า เพื่อนำไม้มาเผาถ่านเก็บไว้ใช้และส่วนที่เหลือนำไปแลกเปลี่ยนสินค้าอื่นๆที่ตลาดในตัวเมือง

ในช่วงก่อนๆชาวบ้านมักมีการแลกเปลี่ยนเพียงอย่างเดียวไม่มีการซื้อขายสินค้า นำผักและถ่านบรรทุกเกวียนตลอดจนหาบคานไปแลกเปลี่ยนและข้าวสาร อย่างเช่นนำถ่าน 1 เล่ม เกวียนแลกกับข้าวสาร 1 กระสอบเพื่อนำมาเก็บตุนไว้บริโภค ซึ่งขณะนั้นผลิตข้าวได้ไม่พอเพียง การแลกเปลี่ยนสินค้าสมัยนั้นนิยมแลกเปลี่ยนระหว่างสินค้ากับสินค้า ไม่แลกเปลี่ยนเป็นตัวเงิน สำหรับพืชผักนั้นแลกเปลี่ยนตามความพอใจของทั้งสองฝ่าย

การเปลี่ยนแปลงของชุมชน

เนื่องจากสภาพพื้นดินไม่เหมาะสมต่อการทำนา จึงทำให้ชาวบ้านหันมาปลูกพืชไร่ทดแทนจากการโค่นล้มหักล้างถางป่าไม้เพื่อเอาพื้นที่ปลูกยาสูบและมันสำปะหลังในปี 2494 เป็นต้นมาที่เป็นจุดเริ่มของการเปลี่ยนแปลง(turning point)จากการทำนาสู่การทำพืชไร่ แต่การทำไร่ยาสูบและมันสำปะหลังทำได้ไม่นานสามารถให้ผลผลิตได้เพียงประมาณ 6 ปี ชาวบ้านก็ต้องเลิกปลูกเพราะประสบกับปัญหาดินจืด ผลผลิตที่ได้ไม่คุ้มกับการลงทุนและแรงงานที่เสียไป

ในปี 2501 เจ้าหน้าที่เกษตรเข้ามาส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกพืชชนิดต่างๆเช่น ฝ้ายปีแรกๆผลผลิตฝ้ายให้ผลดี นับเป็นการก่อรูปการเปลี่ยนแปลงการพัฒนาที่เกิดจากหน่วยงานรัฐที่มีมหาวิทยาลัยที่เน้นหนักในเรื่องของการเกษตรในพื้นที่มาส่งเสริม เป็นเหตุทำให้ชาวบ้านขยายพื้นที่เพาะปลูกออกมากยิ่งขึ้น ประกอบกับการเพิ่มประชากรในชุมชนพื้นที่ป่าไม้ที่มีมาแต่เดิมก็ลดลงไปทุกขณะ ทั้งยังมีปัญหาของแหล่งน้ำที่ต้องใช้น้ำจากธรรมชาติเป็นหลักซึ่งเหมาะสมกับพืชไร่ที่ปลูก แต่อย่างไรก็ตามชาวบ้านก็ต้องเลิกปลูกฝ้ายในปี 2504 ด้วยสาเหตุเกิดการระบาดของหนอนกินฝ้ายทำให้ผลผลิตฝ้ายเสียหายอย่างมาก ชาวบ้านประสบกับ

ปัญหาขาดทุนอย่างมากกันทุกครัวเรือนที่ปลูกฝ้าย จึงทำให้ชาวบ้านหยุดหรือเลิกการปลูกพืชชนิดนี้

จุดเปลี่ยนที่สำคัญในครั้งที่สองหลังจากนั้นปลายปี 2504 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน รัฐส่งเสริมการปลูกอ้อย ทำให้อ้อยจึงกลายมาเป็นพืชที่สำคัญมากซึ่งชาวบ้านในชุมชนนี้ได้ยึดถือเป็นอาชีพหลัก การปลูกอ้อยในระยะแรกผู้ปลูกอ้อยจะเก็บเกี่ยวผลผลิตด้วยแรงงานในครัวเรือนคั้นน้ำอ้อยแล้วนำไปขายกรุงเทพฯ ต่อมาโรงงานหีบอ้อยที่จังหวัดข้างเคียงตั้งขึ้น เมื่อปี 2514 ถนนลูกรังจากแยกมาลัยแมนราดยาง และระบบการส่งน้ำจากคลองชลประทานผ่านเข้าสู่ชุมชน นับเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาเกษตรกรรม เพราะชุมชนได้เปลี่ยนวิธีการผลิตแบบยังชีพพออยู่พอกินไปสู่การผลิตเพื่อการค้าเต็มรูปแบบ เพราะมีนายทุนหรือเก๊ยซึ่งเป็นเจ้าของโรงงานหีบอ้อยเป็นผู้กระตุ้นให้ชาวไร่เร่งการปลูกอ้อยพร้อมทั้งเร่งการผลิตในรูปแบบต่างๆ อันเป็นผลพวงหรือผลกระทบจากการพัฒนาในช่วงต้นแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 ตั้งแต่ปี 2504 เป็นต้นมา นับเป็นจุดพลิกผันในการทำเกษตรกรรมที่ใช้เทคโนโลยีในการผลิต ชุมชนต่างตื่นตัวเข้าสู่ระบบทุนนิยมอย่างยิ่งยวด ประกอบกับความสะดวกในการขนถ่ายสินค้าจากชุมชนไปยังโรงงานและปริมาณน้ำที่พอเพียง ต่อการทำไร่อ้อยพื้นที่ไร่อ้อยจึงขยายออกไปอย่างกว้างขวางรวมถึงพืชไร่อื่นๆที่ชุมชนสามารถปลูกได้ ทำให้สภาพป่าไม้จึงหมดไปจากชุมชนบ้านทุ่งนับตั้งแต่นั้นมา

ด้านกายภาพ : การสูญเสียป่าไม้ สัตว์ป่า

หากแต่รากฐานเดิมนั้นชุมชนนี้ก็ได้ก่อตั้งมานาน 60-80 ปีมาแล้ว การถือครองที่ดินโดยพื้นที่ดั้งเดิมแต่ก่อนจะเป็นป่าไผ่ มีหน่อไม้ สัตว์ป่าพวกกระทิง เก้ง นกชุกชุมมาก ในช่วงรุ่นพ่อรุ่นแม่ยังสามารถจับจองที่ดินคือถางที่เสร็จที่ดินส่วนนั้นก็จะเป็นผู้ถางไม่ต้องปักหลักเขต แต่ต้องปลูกพืชไร่ในบริเวณที่ถาง การจับจองนั้นจะจับจองเพียงแค่ว่าทำกินและที่อยู่อาศัย ป่าไม้และสัตว์ป่าโดยเฉพาะบริเวณบ้านทุ่งที่สูญเสียไปเป็นเพราะสาเหตุที่สำคัญ ได้แก่ การขยายพื้นที่ทางการเกษตรกรรมเพื่อการค้าภายในช่วงระยะเวลาการพัฒนาเศรษฐกิจตามแผนพัฒนาฉบับแรกๆ ที่เร่งปรับปรุงพัฒนาระบบเศรษฐกิจของประเทศ เป็นเป้าหมายหลักด้วยการส่งเสริมให้ประชาชนทำการผลิตพืชผลทางการเกษตรกรรม เพื่อส่งออก นโยบายดังกล่าวก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ต่อลักษณะการผลิตทางการเกษตรกรรมในเขตภาคกลางของประเทศมากกว่าเขตอื่นๆ บ้านทุ่งก็มีสภาพเช่นเดียวกันดังจะเห็นได้ว่าบริเวณภาคกลางและภาคตะวันตก เป็นเขตที่มีพื้นที่ปลูกอ้อยรวมกันแล้วเกือบถึงครึ่งหนึ่งของพื้นที่ปลูกอ้อยทั้งประเทศ นอกจากสาเหตุการขยายพื้นที่ปลูกอ้อยจะทำให้ป่าไม้และสัตว์ป่าหมดไปแล้ว การเผาถ่านขายและการขายที่ดินในการเปลี่ยนมือให้กับนายทุน ปัจจุบันป่าไม้และสัตว์ป่าไม่มี

หลงเหลือให้เห็นอีกแล้วคงมีแต่พีชไร่นั่น ด้านแรกที่หดหายไปซึ่งไม่มีวันที่จะหวนคืนกลับมาได้เพราะน้ำมือของผู้คนที่เป็นผู้สร้างและผู้ทำลายลงไป

การสร้างถนนเชื่อมต่อกับบ้านเมือง

สมัยก่อนการพัฒนาสู่ความทันสมัยในชุมชนยังไม่มีถนนหนทางในการคมนาคม ต้องใช้เกวียนเทียมควายในการบรรทุกของต่างๆ ถนนจากหมู่บ้านทุ่งเชื่อมต่อไปยังตัวเมือง เริ่มจากเส้นทางเกวียน ซึ่งชาวบ้านใช้บรรทุกพืชผักสินค้า ไปแลกเปลี่ยนค้าขายที่ตลาดในตัวเมือง ในราวปี 2498 เจ้าอาวาสวัดซึ่งเป็นคนในตระกูลใหญ่ที่อพยพเข้ามาในชุมชนระยะแรกเริ่ม ได้ระดมแรงงาน งบประมาณภายในชุมชนและทำเรื่องของบประมาณจากทางจังหวัดเพิ่มเติม สร้างถนนลูกรังขึ้นเป็นผลสำเร็จ ทำให้การคมนาคมสะดวกขึ้น เริ่มมีการติดต่อระหว่างหมู่บ้าน ชุมชนและเริ่มการพัฒนาในด้านต่างๆ สิ่งสำคัญได้เริ่มปรับเปลี่ยนการทำการมาหากิน มีการใช้เงินตราเพิ่มมากขึ้น สาธารณูปโภคเริ่มเข้ามาในชุมชน มีการใช้ปุ๋ยและยาฆ่าแมลงมากขึ้น ชาวบ้านในแถบนี้จะมีการปลูกอ้อยเพิ่มมากขึ้น ชาวบ้านจะตัดอ้อยโดยบรรทุกใส่รถสิบล้อซึ่งขณะนั้นเป็นถนนลูกรัง นำไปขายให้กับโรงงานหีบอ้อยที่อยู่ใกล้ๆ ในจังหวัดข้างเคียง

การสร้างคลองชลประทานเพื่อการเกษตรกรรม

คลองชลประทานซึ่งขุดผ่านพื้นที่ชุมชนบ้านทุ่งเกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2514 ภายหลังการสร้างเขื่อนเจ้าพระยา เขื่อนนี้มีวัตถุประสงค์ในการสร้างเพื่อช่วยเหลือการเกษตรในพื้นที่ภาคตะวันตกและภาคกลางบางส่วน ผลที่เกิดตามมาจากการสร้างเขื่อนก็คือการจัดสร้างคลองชลประทานและคลองซอยเพื่อจัดส่งน้ำไปยังพื้นที่เป้าหมายทางเกษตรกรรม

การสร้างคลองชลประทานและคลองซอย จึงเป็นปรากฏทางกายภาพและเป็นปัจจัยเอื้อในการเปลี่ยนแปลงจากการผลิตเพื่อยังชีพไปเป็นการผลิตเพื่อการค้า เพราะมีระบบน้ำจากคลองชลประทานและคลองซอย ช่วยให้มีน้ำไว้ใช้ในการเกษตรตลอดทั้งปี แต่ก่อนชาวบ้านแถบนี้มักมีปัญหาเรื่องน้ำที่ไม่เพียงพอ จึงต้องปลูกพืชไร่ที่ใช้น้ำน้อยและต้องใช้น้ำจากธรรมชาติ เป็นผลทำให้ชาวบ้านขยายพื้นที่ปลูกอ้อยเพิ่มขึ้นมากในช่วงนี้ จนกระทั่งการทำไร่อ้อยกลายเป็นอาชีพหลักของชาวบ้าน จะเห็นว่าคลองชลประทานเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญในการทำเกษตรกรรม เพราะสามารถมีน้ำไว้ใช้อย่างเพียงพอตลอดปีไม่ต้องพึ่งพิงธรรมชาติดั้งเดิม ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชนมุ่งไปสู่การผลิตแผนใหม่

ดังจะเห็นได้ว่าชุมชนก่อนมีการพัฒนาในการผลิตเพื่อการค้า จุดเปลี่ยนที่สำคัญ (turning point) จึงเกิดขึ้นในช่วงของการปลูกพืชไร่เข้ามาทดแทนการทำนา ที่เริ่มเปลี่ยนแปลงตั้งแต่ก่อนการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และก่อรูปการเปลี่ยนแปลงเมื่อเจ้าหน้าที่เกษตรเริ่มนำพันธุ์พืชไร่ชนิดต่างๆ เข้ามาในชุมชนในช่วงปี 2501 แต่จุดเปลี่ยนที่สำคัญที่สุดคือการสร้าง

สาธารณูปโภคไม่ว่าจะเป็นคลองชลประทาน ถนนและไฟฟ้าเข้าสู่ชุมชนในราวปี 2514 ทำให้ชุมชนเกิดการพัฒนาลูกความทันสมัยอย่างรวดเร็ว เกิดผลกระทบในการปรับตัว เกิดปะทะประสานการผลิตในการเกษตรทุนนิยม ตามนโยบายและเป้าหมายของรัฐที่ต้องการนำความเจริญทุกด้านเข้าสู่ชุมชนชนบท รัฐได้สร้างวาทกรรมการผลิตเพื่อการค้าให้เป็นกระแสหลักในชุมชน ช้ายังมุ่งหวังการจัดระเบียบของสรรพสิ่งให้เป็นการเกษตรแผนใหม่ ไม่ต่างไปจากพัฒนาอื่นๆ เจกเช่นดังการศึกษาและสุขภาพอนามัย

วิถีการสร้างรากฐานทุนชุมชน

รากฐานที่สำคัญของสังคมในการสร้างองค์ความรู้จะต้องประกอบด้วย ทุนหรือวัตถุดิบของชุมชนที่เป็นเสมือนเสาเข็มค้ำจุนตึก บ้านเรือนให้คงอยู่ ดังนั้นทุนชุมชนที่เกิดขึ้นได้นั้นมีความหลากหลายทั้งทุนธรรมชาติ ทุนทางสังคม และทุนทางวัฒนธรรม หรืออาจมีทุนการศึกษา และทุนทางสุขภาพ คำว่าทุนชุมชนจึงมีความหมายกว้าง หมายรวมถึง สิ่งที่ชุมชนได้พยายามสร้างและสะสมมาเป็นเวลานาน เพื่อให้ชุมชนมีอาหารเพียงพอสำหรับการบริโภค มีสุขภาพที่ดี มีการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ทุนชุมชนจึงอาจหมายถึง อาหารตามธรรมชาติของชุมชน การร่วมมือร่วมใจกันทำมาหากิน การแบ่งปันผลที่ได้จากการผลิต การดูแลผู้เจ็บป่วย การดูแลเด็ก การดูแลผู้สูงอายุ การช่วยป้องกันโจรผู้ร้าย การพึ่งพากันระหว่างหมู่บ้าน ฯลฯ อย่างไรก็ตามเราคงจะกล่าวถึงที่มาของทุนชุมชนที่สำคัญได้แก่ ทุนธรรมชาติ ทุนทางสังคม และทุนทางวัฒนธรรม รวมถึงทุนเงินตรา

ทุนธรรมชาติรากฐานการก่อเกิดทุนทางสังคมและวัฒนธรรม

เดิมวิถีชีวิตของชุมชนบ้านทุ่งมีความเป็นอยู่แบบเรียบง่าย มีความขยันขันแข็งในการทำมาหากิน เนื่องจากส่วนใหญ่เป็นชาวจีน วิถีชีวิตพอกินพอใช้ไม่ได้หวังผลผลิตเพื่อขาย หากข้าวหรือผลผลิตอื่นๆ เหลือก็จะแบ่งปันกันกินไม่ได้หวังผลผลิตเพื่อการค้า การเดินทางไปขายนั้นยากลำบากไม่มีถนนหนทางและก็ไม่มีคนซื้อหากัน ในช่วงนี้ยังเป็นการปลูกข้าวไร่และการทำนาหว่านโดยอาศัยแรงงานคนเป็นหลัก ข้าวที่ได้จะใช้เพื่อการบริโภคเป็นส่วนใหญ่ ส่วนหนึ่งจะเก็บข้าวไว้กินให้ตลอดปี หากพอมีเหลือก็จะนำไปแลกของที่จำเป็นบางอย่าง เช่น พริกเกลือ เสื้อผ้า คนสามารถไถ่รวนกันได้ การผลิตจึงเป็นการผลิตเพื่อการบริโภคเป็นหลักการผลิตข้าวของชาวบ้านให้พอเพียงกับการบริโภคของสมาชิกในครัวเรือนตลอดปี ถือเป็นเป้าหมายของครอบครัว ในช่วงแรกๆ ยังมีการแลกเปลี่ยนอยู่ มีการแลกพริกกับเกลือ หรือข้าวกับเกลือ ต่อมาเมื่อมีข้าวเหลือก็นำไปขายเพื่อนำเงินไปซื้อสิ่งที่จำเป็น ครอบครัวจึงเป็นหน่วยในการผลิตและการบริโภค ครอบครัวมีอิสระในการทำมาหากิน แต่ก็ประกอบอาชีพพื้นฐานที่คล้ายกัน ก็คือการทำนาและพืชไร่ มิได้หวังการสะสมทุนในรูปของเงินตราเพื่อการทำมาหากิน

ครอบครัวในชุมชนต้องอาศัยพึ่งพาแรงงานซึ่งกันและกัน เช่นเอาแรงกันเก็บเกี่ยวข้าว ตั้งแต่ตากลาน นวดข้าว ฝัดข้าว เก็บข้าวเข้ายุ้งต้องทำให้ทันเวลา ในการเก็บหาของป่าเช่นหน่อไม้ สัตว์ป่าก็มีการแบ่งปันของที่หาหรือเก็บมาได้เพื่อให้มีอาหารหมุนเวียนกันในระหว่างครอบครัว นอกจากการผลิตและการบริโภคแล้วยังพึ่งพาในการรักษาโรค เกิดระบบความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันอย่างการเจ็บป่วยก็จะมี การดูแลเฝ้าไข้ ดูแลทุกข์สุขกัน การเยียวยารักษามีการใช้สมุนไพร และยากลางบ้านในการรักษา ส่วนการคลอดมีหมอตำแยทำคลอดให้ที่บ้าน การดูแลรักษาเยียวยามีได้หวังเงินตอบแทนเพียงแต่เสียค่ายกครูหากหายป่วยแล้ว การประกอบพิธีกรรม การทำกิจกรรมที่มีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวในรูปแบบต่างๆ จึงเป็นการเกาะเกี่ยวหรือร้อยรัดของครอบครัวที่มาอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน ให้เกิดสินทรัพย์หรือทุนของชาวบ้าน ทั้งยังมุ่งหวังจะเก็บเงินได้รักษาโรค และบางส่วนก็บริจาคสร้างวัดตามความเชื่อ หากวันพระก็จะไปทำบุญ ถวายสังฆทานสวดมนต์ ชาวบ้านส่วนใหญ่โดยเฉพาะผู้สูงอายุจะเคร่งครัดในการทำบุญทำทานใกล้ชิดกับวัดมาก บ้านทุ่งมีความเกาะเกี่ยวกันทางสังคมแน่นแฟ้นมากที่เป็นระบบความสัมพันธ์ในชุมชนชนบท ทำให้มีการพึ่งพาอาศัยและช่วยเหลือกันจากการสัมผัสภาวะ

ถาม แต่ก่อนมีความสัมพันธ์กันอย่างไร

ตอบ แบบเอาแรงกัน ส่วนใหญ่เหมือนกันการลงแขกกัน

ถาม เขามองเป็นคนพวกเดียวกันหรือเป็นญาติ

ตอบ จากความคุ้นเคยกัน มีอะไรจะบอกกัน โรงเรียนร่วมกัน ระบบ

เครือ ญาติดี จะบอกจากเครือญาติก่อนเพราะเป็นรากเหง้ากัน

เกี่ยวลูกกันมา.....

ชุมชนตั้งแต่อดีตมานั้น พึ่งพิงอยู่กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อาศัยเกี่ยวลูกกันไม่เบียดเบียนกันทั้งอาหาร แหล่งน้ำ ทรัพยากรต่างๆ รวมถึงการดูแลการเจ็บป่วยด้วยการใช้พืชสมุนไพร สัตว์และแร่ธาตุต่างๆ การดำรงอยู่ของทุนธรรมชาติจึงแบบถ้อยที่ถ้อยอาศัยกันระหว่างคนกับธรรมชาติไม่เบียดเบียนกัน ชีวิตความเป็นอยู่จึงอุดมสมบูรณ์ ทั้งอาหารและทรัพยากรต่างๆ ไม่ต้องบุกรุกทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้ไม่ได้มุ่งหวังในการดำรงชีพเพื่อเงินตรามากนัก นอกจากนี้ผู้คนในชุมชนยังมีส่วนร่วมในการสนับสนุนการพัฒนาด้านต่างๆ ของสังคม

การเกษตรกรรมพอยังชีพ

ในชุมชนที่ศึกษาส่วนใหญ่ในช่วงแรกเมื่อ 60-80 ปีจะมีอาชีพทำนาเป็นหลัก เริ่มแรกจะเป็นการใช้ที่ดินที่เป็นที่ลุ่มก็จะทำนาเพื่อปลูกข้าว ซึ่งต้องอาศัยการพึ่งพิงอาศัยธรรมชาติ และการทำนาอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก การใช้พันธุ์ข้าวพื้นบ้านเป็นหลักเช่น ข้าวตะโกสุ่ม การทำนาสมัยก่อนไม่ต้องใช้เครื่องจักรหรือเครื่องทุ่นแรงนอกจากควาย มีการลงแรงลงแขกในการทำนา การเกี่ยวข้าวโดยใช้ควายนวดข้าว ซึ่งประชากรส่วนใหญ่ในอดีตนั้น เป็นคนจีนโพ้นทะเลและคนไทยที่อพยพเข้ามาตั้งรกรากเพื่อทำนาและปลูกพืชไร่ ระบบความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติใกล้ชิดกันแต่เดียวกันจะนับถือกันมาก ตั้งแต่ครั้งอดีตมาทำการเกษตรกรรมด้วยการทำนาเป็นแบบฉบับทั่วไป และมีการปลูกพืชระยะสั้นหรือพืชล้มลุกเกือบทุกชนิด เมื่อการพัฒนาไปสู่ทุนนิยม ความทันสมัยเข้ามาจึงมุ่งหวังเป็นการผลิตเพื่อการค้า ต้องบุกเบิกที่ดิน การเกษตรกรรม ซึ่งเดิมทำนาได้ผลผลิตเพียงพอกินพอใช้

การสืบทอดความรู้การทำมาหากินของชุมชนนี้ นับว่ามีความขยันขันแข็งต่อสู้กับธรรมชาติ ไม่หยุดนิ่งโดยเฉพาะชาวจีนโพ้นทะเลที่อพยพเข้ามาอยู่ จึงได้รับการกล่าวว่า “มาด้วยมือเปล่า” สามารถพลิกพื้นแผ่นดินให้กลายเป็นทอง ทำทองทุ่งให้เป็นเงินตรานับตั้งแต่ครั้งอดีตกาล คำกล่าวที่เป็นเสมือนคำขวัญที่ว่า “ความสบายตายแล้วเอาไปได้หรือ” ที่ชี้ให้เห็นถึงความขยันขันแข็งของผู้คนในชุมชนนี้ จะเห็นได้ว่านับจากอดีตจึงได้รับการกล่าวขวัญว่าเป็น แผ่นดินทองของชาวบ้านแถบนี้หรือทองทุ่งแห่งเงินตรา โดยเฉพาะการเกษตรกรรมแต่เดิมที่มีการทำนาเป็นหลัก มีการเรียนรู้การปลูกผัก พืชล้มลุกที่เป็นพืชระยะสั้น ตามวิถีชีวิตชาวจีนโพ้นทะเลส่วนหนึ่งทำการเกษตรมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษนอกจากการค้าขาย มีภูมิรู้ในการกำหนดช่วงระยะเวลาในการเก็บเกี่ยวให้เหมาะสมกับตลาด อีกทั้งยังมีความถนัดในการเกษตรกรรม ตั้งแต่การทำนาที่มีการปลูกข้าว ทำโรงสีเพื่อสีข้าวสารและส่วนที่เหลือเป็นรำนำมาเลี้ยงหมู ดังจะเห็นได้ว่านับจากอดีตถึงปัจจุบันชุมชนบ้านทุ่งมีทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมตั้งแต่อุดมการณ์ ระบบความคิด ความรู้ ระบบความเชื่อและทุนทางเศรษฐกิจในการทำการเกษตรและการเลี้ยงสัตว์ ที่เป็นรากฐานของชุมชนที่สืบทอดกันมาแต่เก่าก่อน

ผลของการพัฒนาและการรุกรานของการเกษตรทุนนิยม ได้เข้ามาเบียดบังใช้ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายลง ผู้คนเข้ามาบุกรุกถางป่าทำไร่ยาสูบ ไร่อ้อย ดังเช่นป่าไผ่ได้หมดไป รวมถึงสัตว์ป่าและพืชสมุนไพรไปหมดไปจากบ้านทุ่ง ทำให้เกิดการสูญสลายของทุนธรรมชาติ แต่ทางวัดและชุมชนก็ได้พลิกฟื้นการปลูกป่าสมุนไพรและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จนเกิดการดำรงอยู่ในการนำสมุนไพรมาใช้ในการรักษาโรคของชุมชนนี้ อันเป็นรากฐานของความสัมพันธ์ต่อกันในสังคมไม่ชะงักงัน

การเกาะเกี่ยวร้อยรัดรากฐานของชุมชน

จากการขยายตัวของสินค้าผลผลิตชุมชนในภาคกลาง จึงเพิ่มการผลิตพืชเศรษฐกิจอย่างมากมาย รวมถึงการเลี้ยงสัตว์ เช่น หมู ไก่ เป็นต้น ทำให้สัดส่วนระหว่างการผลิตเพื่อการยังชีพกับการผลิตเพื่อขาย เปลี่ยนแปลงไปมากในชุมชน ในปัจจุบันการผลิตเพื่อยังชีพไม่ปรากฏให้เห็นแต่เป็นการขยายการผลิตเพื่อการค้า การผลิตมีหลายครั้งในหนึ่งปีทำให้มีความต้องการแรงงานมากขึ้น แต่ไม่อาจพึ่งพาระบบการแลกเปลี่ยนแรงงานได้เช่นแต่ก่อน เพราะความซับซ้อนของตารางเวลาในการผลิต สภาพะการดังกล่าวทำให้มีความต้องการขยายตลาดแรงงาน โดยเฉพาะการดึงดูดให้ผู้หญิงและเด็กจากครอบครัวที่ไม่เคยรับจ้างมาก่อน นอกจากใช้แรงงานบนที่ดินของตนเอง ออกมารับจ้างมากขึ้น ทำให้สมาชิกที่เป็นผู้หญิงและเด็กบางส่วนก็ต้องไปรับจ้างในเมืองหรือนอกภาคเกษตรกรรม

การเพิ่มการผลิตพืชเศรษฐกิจในชุมชนนี้ ทำให้การผลิตเข้มข้นขึ้นขึ้นมีการปลูกพืชไร่ที่หลากหลาย และการเลี้ยงหมูควบคู่ไปกับการเกษตรทำให้ผลตอบแทนจากที่ดินสูงขึ้นมาก ด้านหนึ่งทำให้ที่ดินราคาสูงขึ้น การผลิตมีมากขึ้นก่อให้เกิดปัญหาสินค้าเกษตรล้นตลาด ราคาผลผลิตตกต่ำ ทำให้เกษตรกรเป็นหนี้สินเพิ่มพูนมากขึ้น สภาพะหนี้สินดังกล่าวก่อนหน้านี้ไม่เกิดขึ้นมาก เพราะมีการยืมข้าวบริโภคได้ เพราะระยะนั้นความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์และเครือญาติเข้มแข็งอยู่ แต่เมื่อการผลิตเพื่อยังชีพลดสัดส่วนลงไป ก็ทำให้ความสัมพันธ์ทั้งสองแบบเสื่อมคลายไปด้วย มีผลทำให้เงินตรามีความสำคัญมากขึ้นในความสัมพันธ์ของผู้คนต่างๆ ดังเห็นได้จากการจ้างแรงงานและการซื้อข้าวบริโภค ซึ่งนับจะเพิ่มจำนวนมากขึ้น หากแต่การเอาแรงกันก็ยังปรากฏให้เห็น จากการสัมภาษณ์

ถาม อ้อได้เงินช้า

ตอบ ทำเป็นอายุ 40-50 วัน

ถาม เวลาปลูก ปลูกพืชอย่างไร

ตอบ หลายๆอย่างง่วนกันไป วนกันมา รวมปลูกงวดนี้ ปลูกหอม ปลูกกล้วย ปลูกกวาดตุง ผักดอก ใหวะพา ปลูกของคนนี้เสร็จ แล้วก็ปลูกของอีกคนต่อไป ตัดก็จะตัดวนเอาแรงกัน 30-40 คนอย่างงี้

การสร้างทุนทางสังคมของชุมชน

คำกล่าวที่ว่า“มนุษย์ไม่สามารถที่จะมีชีวิตอยู่ด้วยการกินข้าวเพียงอย่างเดียว”นั้น หมายความว่า ความสามารถทางเศรษฐกิจที่จะผลิตสิ่งของให้คนใช้บริโภคไม่เป็นการเพียงพอที่จะสนองความต้องการของคนได้อย่างสมบูรณ์ ทั้งนี้เพราะคนยังต้องการความรัก การยอม

รวบรวมทั้งการอยู่ร่วมกับคนอื่นอย่างเป็นสุขอีกด้วย ดังนั้นความสัมพันธ์ทางสังคมจึงมีความสำคัญ

การเกิดทุนทางสังคม ก็คือระบบความสัมพันธ์ เป็นการซ้อนทับของสิ่งต่างๆของทุนชุมชน ที่เป็นอุดมการณ์ของการดำรงอยู่ของคนที่ต้องการดำรงชีวิตอยู่กับธรรมชาติ ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนหรือคนข้างเคียง หรือระหว่างชุมชน แต่มีใช้ดำรงอยู่โดยอาศัยรัฐ หรือคนข้างนอกที่มีอำนาจ สิ่งเหล่านี้เป็นความพยายามที่ชุมชนสร้างขึ้นมา เป็นเรื่องที่มีฐานคิดเพื่ออยู่รอดได้ ถ้ามีปัญหาหรือวิกฤตคนในชุมชนสามารถแก้ไข หากยังมีปัญหาชุมชนสามารถสร้างความรู้ คนในชุมชนสามารถช่วยเหลือกัน อันเป็นอุดมการณ์ของชีวิตไม่มุ่งพึ่งพิง นำมาซึ่งความมั่นคงแห่งทุนคือ ทุนความรู้ ทุนทางสังคม ที่ก่อเกิดของทุนธรรมชาติ ภายใต้อุดมการณ์เพื่อความอยู่รอด มีเสถียรภาพสิ่งที่ดำรงอยู่คือ ไม่ให้ทุนธรรมชาติหมดไป การใช้ประโยชน์จากธรรมชาติแบบแบ่งปัน เกื้อกูลกัน พยายามดำรงรักษาธรรมชาติเอาไว้ ที่ต้องอาศัยการพึ่งพากัน ภายใต้กฎเกณฑ์ บรรทัดฐานของความสัมพันธ์เกิดจากทุกฝ่ายร่วมมือสัมพันธ์กันกำหนด คือทุนทางสังคมกำหนดกฎเกณฑ์ของความสัมพันธ์ เป็นความสัมพันธ์แบบเท่าเทียม ในการขอแลก ขอยืมหรือขอเฉยๆ มีบรรทัดฐานที่ทั้งสองฝ่ายกำหนดขึ้นมา มีกฎเกณฑ์ที่มีการจ้างการขาย ภายใต้ทุนทางสังคม คนที่สัมพันธ์เป็นผู้สร้างกฎเกณฑ์ ตัวกฎเกณฑ์ที่อยู่บนพื้นฐานที่ต่างฝ่ายต่างไม่มีอำนาจเหนือคนอื่นมากนัก

ดังนั้นหากพิจารณาจัดลำดับทางสังคมของชุมชนบ้านทุ่ง โดยใช้ฐานะทางเศรษฐกิจและเชื้อชาติเป็นเกณฑ์ ทำให้แบ่งกลุ่มชาวบ้านได้เป็นสองกลุ่มใหญ่ที่สัมพันธ์กัน ได้แก่ กลุ่มชาวบ้านที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงจนถึงมาก ซึ่งเป็นกลุ่มคนเชื้อชาติจีนที่อพยพมาจากโพ้นทะเลเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในหมู่บ้านเป็นรุ่นแรกๆ กับกลุ่มชาวบ้านที่มีฐานะทางเศรษฐกิจปานกลางค่อนข้างต่ำซึ่งเป็นกลุ่มคนเชื้อชาติไทยหรือสัญชาติไทย ที่เข้ามาอยู่ในหมู่บ้านหลังจากกลุ่มคนแรก ชาวบ้านทั้งสองกลุ่มนี้มีลักษณะบางประการภายในกลุ่มที่แตกต่างกัน แต่ในขณะเดียวกันทั้งสองกลุ่มก็มีปฏิสัมพันธ์กัน

ชาวบ้านกลุ่มแรกประกอบอาชีพเป็นเจ้าแก้ว นายทุนและทำไร่หน่อไม้ฝรั่งหรือพืชไร่นาขนาดใหญ่ ฟาร์มหมู ลักษณะครอบครัวมีขนาดใหญ่ ประกอบด้วยสมาชิกในครัวเรือน 5-10 คน ดังนั้นจึงมีแรงงานช่วยประกอบอาชีพมากแต่ละครัวเรือนมีรถบรรทุกสิบล้อ รถปิคอัพ รถมอเตอร์ไซด์และปลูกสร้างบ้านเรือนภายในรั้วรอบขอบคลุมบริเวณพื้นที่ขนาดใหญ่ ชาวบ้านกลุ่มนี้ยังคงรักษาแบบแผนการดำเนินชีวิตตามลักษณะคนจีนอย่างสืบเนื่องเด่นชัดได้แก่การกราบไหว้บรรพบุรุษ การใช้ภาษาสนทนาในกลุ่มตน ตลอดจนการเลือกคู่ครองจัดพิธีแต่งงาน ซึ่งจะกระทำกันภายในกลุ่มเท่านั้น ชาวบ้านกลุ่มดังกล่าวไม่ค่อยให้ความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมภายในชุมชน เช่นกิจกรรมทางศาสนาเกี่ยวกับวัดหรือกิจกรรมของทางโรงเรียนเท่าใดนัก

แต่ทว่ามุ่งให้ความสนใจในกิจการประกอบอาชีพของครอบครัวและติดต่อสื่อสารกับบุคคลภายนอกหมู่บ้าน ซึ่งได้แก่พ่อค้าในตัวเมืองภายในจังหวัดและจังหวัดใกล้เคียงเป็นส่วนใหญ่ นั่นคือชาวบ้านกลุ่มนี้มีลักษณะต่างมุ่งทำมาหากินนั่นเอง แต่อย่างไรก็ดีกลุ่มคนดังกล่าวก็มิได้ทำตนแยกออกจากชุมชนโดยสิ้นเชิง กล่าวคือ หากภายในหมู่บ้านมีกิจกรรมใดที่สำคัญ เช่น ทางวัดต้องการบูรณะจัดสร้างศาสนสถานหรือทางโรงเรียนมีความจำเป็นต้องใช้เงินเพื่อดำเนินงานบางอย่าง กลุ่มคนนี้จะให้ความช่วยเหลือเป็นอย่างดีในรูปของการบริจาคทรัพย์จำนวนมากสนับสนุนกิจกรรมนั้นๆ

ชาวบ้านกลุ่มที่สองประกอบอาชีพ ปลูกอ้อย ทำไร่น้อยไม่ฝรั่ง ทำสวนผักหรือพืชไร่ และเลี้ยงหมูในพื้นที่ขนาดเล็ก แต่ละครอบครัวมีสมาชิกในครัวเรือน 2 - 5 คน ส่วนใหญ่เป็นครอบครัวที่อยู่ในระยะเริ่มสร้างและนิยมวางแผนครอบครัวด้วยการคุมกำเนิดด้วยวิธีต่างๆ นอกจากนั้นสมาชิกของครอบครัววัยหนุ่มสาวจะออกไปรับจ้างตามโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่ หรือในเมืองเป็นส่วนมาก ลักษณะดังกล่าวจึงทำให้แต่ละครอบครัวขาดแรงงานเป็นของตนเองอย่างพอเพียงที่จะทำการปลูกพืชในพื้นที่ขนาดใหญ่ ประกอบกับแต่ละครัวเรือนมีพื้นที่เพาะปลูกถือครองเป็นของตนเองจำนวนน้อย ชาวบ้านกลุ่มนี้จึงต้องหวังพึ่งแรงงานและเงินทุนจากชาวบ้านกลุ่มแรก เพื่อนำมาช่วยและใช้สำหรับการดำเนินการเพาะปลูก ด้วยการสมัครเข้าเป็นลูกไร่ของชาวบ้านกลุ่มแรก หรือไม่ก็หยิบยืมเงินทุนจากแหล่งเงินทุน เมื่อพิจารณาจากเครื่องบ่งชี้ฐานะทางเศรษฐกิจ อันได้แก่ ลักษณะการสร้างบ้านเรือนก็พบว่า ชาวบ้านปลูกบ้านเป็นโรงเรือนหลังคาจากฝาไม้ไผ่ภายในบ้านเป็นที่โล่งสมาชิกของครอบครัว จะอาศัยหลับนอนตามมุมใดมุมหนึ่งของบ้านและก็มีบางครอบครัวสร้างบ้านเรือนด้วยอิฐบล็อกจากปูนซึ่งมีขนาดกะทัดรัด แต่ทว่าแทบทุกครัวเรือนต่างก็มีมอเตอร์ไซด์เป็นพาหนะประจำครัวเรือน ชาวบ้านกลุ่มนี้จะเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนอย่างสม่ำเสมอทั้งที่เป็นการใช้แรงงานเข้าช่วย และเสนอแนะความคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์ความเป็นอยู่ของหมู่บ้านโดยมีร้านค้าแพของหมู่บ้านเป็นจุดรวม

ชาวบ้านกลุ่มที่สองต่างยอมรับตนเองว่าจน และต้องอาศัยความช่วยเหลือจากชาวบ้านกลุ่มแรกความจนที่ชาวบ้านกลุ่มที่สองคิด หมายถึง การที่ครอบครัวของตนไม่สามารถมีบางสิ่งบางประการได้ทัดเทียมกับชาวบ้านกลุ่มแรก เช่น การมีรถบรรทุกขนาดใหญ่หรือรถปิคอัพไว้ใช้ ดังนั้นเป้าหมายการประกอบอาชีพของชาวบ้าน จึงมุ่งไปสู่ผลสำเร็จของการเป็นเจ้าของรถปิคอัพซึ่งเป็นเป้าหมายที่สำคัญหากครอบครัวใดมีรถปิคอัพไว้ใช้ จะเป็นเครื่องหมายบอกให้สมาชิกในหมู่บ้านรู้ว่าครอบครัวนั้นรวยและมีหน้ามีตาทัดเทียมกับคนอื่น ๆ การแสดงออกของความคิดเห็นจึงปรากฏว่า บางครอบครัวแม้จะมีบ้านปลูกเป็นโรงเรือนอาศัยอยู่ แต่ก็มีรถกระบะไว้ใช้และเงินที่นำมาซื้อชิ้นส่วนหนึ่งเป็นการกู้เงินจากธกส. หรือไม่ก็เป็นการผ่อนส่ง

บริษัทรถยนต์ ทำให้ต้องเสียดอกเบี้ยสูงหรือไม่ก็ต้องเป็นการกู้เงินในระบบในการหมุนเวียน
การใช้จ่ายหรือการลงทุน

การสร้างทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน

ประเพณีวัฒนธรรมของบ้านทุ่งในความหมายว่า แบบแผนการปฏิบัติของคนหมู่มา
ที่กระทำสืบกันมา ก็พบว่าในชุมชนนี้มีลักษณะสองวัฒนธรรมอยู่ร่วมกันคือ วัฒนธรรมจีนและ
วัฒนธรรมไทย ทั้งสองวัฒนธรรมมิได้ขัดแย้งกันแต่มีการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมนี้

ลักษณะวัฒนธรรมจีนที่ปรากฏเด่นชัดในชุมชน ได้แก่ การสร้างศาลเจ้าประจำหมู่บ้าน
และการยึดถือกราบไหว้บรรพบุรุษ ซึ่งสังเกตได้จากตามบ้านชาวจีนภายในบ้านจะจัด
เครื่องหมายสัญลักษณ์แท่นบูชาวิญญาณญาติไว้มุมใดมุมหนึ่ง นอกจากนั้นยังจัดประกอบพิธี
วันสำคัญตามธรรมเนียมได้แก่ วันตรุษจีน วันเซ็งเม้งและวันสารทจีน เป็นต้น ในวันตรุษจีน
ชาวบ้านจะประกอบพิธีโดยมีกิจกรรมต่างๆตามลำดับ นับแต่การเริ่มเซ่นไหว้ จุดประทัดเวลา
เช้า การแจกอั่งเปาให้ขบวนแห่สิงโต การกินอาหารรวมญาติมิตร เวลากลางวันจนถึงค่ำ การ
กินอาหารนี้ชาวบ้านทั้งที่เป็นคนจีนและคนไทยซึ่งมีความสนิทกันจะตระเวนไปกินอาหารตาม
บ้านต่างๆ สุดแต่ความชอบพอ วันรุ่งขึ้นอีกสองวันเป็นวันเที่ยว ชาวบ้านจะออกเที่ยวตามต่าง
จังหวัด โดยใช้รถปิคอัพเป็นพาหนะ ในช่วงตรุษจีนสามวันนี้ชาวบ้านจะหยุดกิจกรรมเกี่ยวกับ
การทำมาหากินทั้งหมด ส่งผลให้โรงเรียนต้องหยุดการเรียนการสอนตามไปด้วย เพราะเหตุว่า
นักเรียนมาเรียนไม่ถึงครึ่งของนักเรียนทั้งหมด ซึ่งโรงเรียนก็ต้องหยุดเรียนเช่นนี้ตลอดทุกปี ถ้า
วันตรุษจีนปีใดไม่ตรงกับวันหยุดทางราชการ แต่ในช่วงปัจจุบันนี้มีความแตกต่างไป โดย
เฉพาะผู้ที่มิอาชีพรับจ้างเลี้ยงหมูของบริษัทนายทุนและปลูกหน่อไม้ฝรั่ง จะไม่มีวันหยุดได้เลย
หากไม่มีคนทำหน้าที่เลี้ยงหมูหรือตัดหน่อไม้ฝรั่งส่งบริษัท เพราะหมูต้องกินตลอดเวลาทุกวัน
หรือหน่อไม้ฝรั่งต้องตัดทุกวันในช่วงที่มีผลผลิตมีจะนั้นดอกจะบานเสียหายได้ แสดงให้เห็นถึง
การบังคับกำหนดหรือการควบคุมเวลาตลอด มิได้มีเวลาเป็นของตนเอง คงมีเวลาหลังจาก
เสร็จกิจกรรมดังกล่าวแล้วเท่านั้นในแต่ละวัน

สำหรับลักษณะวัฒนธรรมไทยที่มีอยู่ในชุมชน ส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับทางวัด
หรือพิธีทางศาสนา เช่นการทำบุญในวันพระและวันอื่นๆที่เป็นกิจกรรมทางพุทธศาสนา ชาว
บ้านคนไทยหรือลูกจีนที่เกิดและเติบโตภายในหมู่บ้านจะพากันมาร่วมทำบุญที่วัด แต่กระนั้น
ชาวบ้านที่มาวัดส่วนใหญ่ก็จะเป็นผู้เฒ่าหรือผู้สูงอายุคนไทยมากกว่าคนไทยที่มีเชื้อสายจีน ผู้
เหล่านี้จะมาอยู่ที่วัดเพื่อรักษาศีลเป็นประจำทุกวันพระ 15 ค่ำของทุกเดือน และกรณีวัน
สำคัญอื่นๆ เช่น วันมาฆบูชา ชาวบ้านก็มาร่วมทำบุญตักบาตร และเวียนเทียนที่วัดเป็น
จำนวนมากทั้งที่เป็นคนหนุ่มสาวและผู้สูงอายุคนไทย

ในด้านการผสมผสานสองวัฒนธรรมจะปรากฏให้เห็นเกี่ยวกับ การจัดงานศพและงานมงคลต่างๆ ได้แก่ การจัดงานแต่งงาน การจัดงานขึ้นบ้านใหม่ การจัดงานศพของชาวจีนเจ้าภาพจะนิมนต์พระมาสวดสลับกับการทำพิธีงเด็ก ศพผู้ตายนั้นเจ้าภาพจะนิมนต์ศพบรรจุใส่โกดังเก็บไว้ที่วัดแต่ก็มีบางส่วนนำศพเก็บใส่หีบศพที่สร้างขึ้นในที่ดินของตน ภายหลังจากนั้นประมาณ 5-10 ปี เมื่อเจ้าภาพมีทุนทรัพย์เพียงพอก็จะนำกระดูกผู้ตายมาประกอบพิธีกรรมและเก็บเข้าเคหะกระดูกใส่บรรจุเจดีย์ไว้ที่วัดต่อไป การจัดงานศพชาวจีนที่กล่าวนี้ หมายถึงชาวจีนที่มีฐานะปานกลางค่อนข้างดีในชุมชน แต่สำหรับชาวจีนที่มีฐานะร่ำรวยเป็นเจ้าจะมียุทธศาสตร์การจัดงานศพแบบจีนอย่างแท้จริง แต่ก็ยังนิมนต์พระไปสวดศพด้วยเช่นกัน หากแต่การบรรจุศพนั้นจะนำไปยังหีบศพประจำตระกูลซึ่งจัดซื้อที่ดินและสร้างหีบศพตามสถานที่ต่างกัน

กรณีการจัดงานมงคลอื่นๆ ไม่ว่าเจ้าภาพจะเป็นคนไทยหรือคนจีนก็ตามสำหรับชุมชนบ้านทุ่ง การจัดกินเลี้ยงโต๊ะจีนประกอบงานถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่จะขาดเสียมิได้ เจ้าภาพจะออกบัตรเชิญไปยังญาติมิตรให้มาร่วมงานซึ่งในบัตรเชิญดังกล่าว แฝงนัยให้รู้ว่าเจ้าภาพต้องการให้แขกผู้รับเชิญมอบเงินเพื่อช่วยเหลือ ผู้ได้รับเชิญจะมอบเงินช่วยเจ้าภาพไม่ต่ำกว่า 100 บาทและถ้าเป็นการมอบเงินเพื่อใช้คืนแล้วผู้ได้รับการัดเชิญต้องให้มากกว่า จำนวนเงินที่เจ้าภาพผู้นั้นเคยช่วยเหลือตนเกินกว่าครึ่งหนึ่งของจำนวนเงินดังกล่าว เมื่อครั้งที่ผู้รับเชิญเคยจัดงานมาก่อน ลักษณะการให้เงินช่วยเหลือเช่นนี้ถือเป็นธรรมเนียมที่สำคัญของชุมชน ถ้าชาวบ้านคนใดได้รับการัดเชิญแล้วให้เงินช่วยเหลือต่ำกว่า 100 บาทและเท่ากับหรือต่ำกว่าจำนวนเงินที่ผู้ออกบัตรเคยช่วยเหลือตนไว้ ชาวบ้านผู้นั้นจะได้รับการติเตียนพร้อมทั้งถูกรังเกียจจากเจ้าภาพรายต่อไป ภายหลังไม่ส่งบัตรเชิญให้อีก ซึ่งเท่ากับว่าเป็นการถูกปฏิเสธไม่ยอมรับเป็นสมาชิกของชุมชน นอกจากนี้การจัดโต๊ะจีนยังแสดงถึงความมีหน้า ฐานะและศักดิ์ศรีของเจ้าภาพด้วยว่าเป็นอย่างไร เพราะเหตุว่าการจ้างจัดโต๊ะจีนจะถูกแบ่งเป็นเกรดตามลักษณะอาหารที่นำขึ้นโต๊ะให้แขกรับประทาน โต๊ะจีนเกรดปานกลางค่อนข้างต่ำราคาจ้างประมาณ 400-600 บาท โต๊ะจีนเกรดปานกลางค่อนข้างดีราคาโต๊ะละ 600-800 บาทถ้าโต๊ะจีนราคาเกินกว่า 800 บาทขึ้นไปต่อโต๊ะหนึ่งถือว่าเป็นโต๊ะจีนที่เกรดดีถึงดีมาก โต๊ะจีนที่ราคาต่างกันการจัดคุณภาพอาหารย่อมต่างกัน โต๊ะจีนเหล่านี้ถูกจ้างมาจากตัวเมือง ด้วยเหตุนี้เมื่อเจ้าภาพจัดจ้างโต๊ะจีนในเกรดใดก็จะบอกให้ชาวบ้านที่มาร่วมงานรู้ว่าเจ้าภาพเป็นอย่างไร ซึ่งโดยส่วนใหญ่ชาวบ้านทั่วไปจะนิยมโต๊ะจีนในราคาปานกลางตามราคาดังกล่าว

การดำรงอยู่ของชุมชนช่วงก่อรูปการพัฒนา

การดำรงอยู่ของชุมชนชนบทที่เกิดขึ้นมานั้น ในภาพรวมพบว่าจุดเปลี่ยนสิ่งหนึ่งก็คือมี ภูมิปัญญาที่เกิดจากการเรียนรู้ ถ่ายทอดสืบต่อกันมาไม่ว่าจะเป็นการทำมาหากิน การรักษา โรคภัยไข้เจ็บ พิธีกรรม ขนบธรรมเนียมต่างๆ ที่ถูกหล่อหลอม ชัดเจน การควบคุมทางสังคม การยึดเหนี่ยวผูกพันอย่างแน่นแฟ้นจนสืบทอดกันมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ แต่ชุมชนก็ถูกกัดเซาะ จนกร่อนด้วยกระแสของการพัฒนาที่เปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัย ในการใช้แผนพัฒนา เศรษฐกิจแห่งชาติฉบับแรก การพัฒนาจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างความทันสมัยในทุกด้านไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสาธารณูปโภค การมีองค์กรระหว่างประเทศได้ สนับสนุนวิชาการ และสร้างอุดมการณ์ทุนนิยมเต็มรูปแบบของพวกเทคโนโลยีที่ได้รับการ ศึกษาจากต่างประเทศ การพัฒนาจากเมืองจึงเข้าสู่ชนบท วิทยาการและเทคโนโลยีสมัยใหม่ ทุกด้าน โดยเฉพาะระบบการผลิตของชุมชนถูกสร้างให้เป็นการผลิตเพื่อการค้า จึงต้องมีการ สะสมทุนด้วยรูปแบบของการค้า การตลาดเพื่อการส่งออก การแปรรูปเพื่อใช้ ทรัพยากรธรรมชาติ ชุมชนจึงถูกผนวกรวมในการสร้างรัฐชาติของรัฐที่ต้องการรวมศูนย์การ ปกครอง และการเข้ามาของพ่อค้าคนกลางเพื่อมุ่งดูดซับเก็บเกี่ยวทรัพยากรในชนบทเข้าสู่ เมืองในรูปของเงินตรา การค้าขาย ระบบทุนนิยมจึงไหลบ่าเป็นคลื่นแล้วคลื่นเล่า ชุมชนที่ เปราะบางที่ไม่พร้อมรับในการปรับตัวจึงมีผลกระทบจากรัฐ ซึ่งเป็นรัฐบาลกลางและพ่อค้าที่ เข้าสู่ชุมชน ชุมชนจึงถูกกัดเซาะและทลายลงซึ่งแต่เดิมชุมชนมีรูปแบบเศรษฐกิจแบบพอกินพอ ใช้เป็นลักษณะของการยังชีพ ด้วยกระบวนการพัฒนาความทันสมัยของโครงสร้างพื้นฐาน ชลประทาน ถนน ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นตัวกระตุ้นความอยากในการ บริโภคของยุคทุนนิยม ชุมชนชนบทจึงตอบรับผลพวงของการพัฒนาดังกล่าวอย่างง่ายดาย และรวดเร็วโดยเฉพาะชุมชนในเขตปริมณฑล สิ่งที่ทำให้ชุมชนมีช่องว่างที่ทำให้ทุนนิยมเพื่อ การค้าเบียดแทรกเข้ามานั้นคือ ระบบความรู้ของชุมชนที่ถูกมองว่ายังล้าหลังและขาดอำนาจ ของการต่อรอง ชุมชนจึงต้องพึ่งพิงเมืองในทุกด้านโดยเฉพาะปัจจัยการผลิต เทคนิควิทยาการ และต้องการเป็นคนสมัยใหม่(modern man)เพื่อจะทำชนบทให้เป็นเมืองตามแบบตะวันตกใน ทุกๆด้าน ในกระสวนแบบทุนนิยมที่มุ่งประสิทธิภาพ การผลิตเพื่อการใช้เงินตรา มุ่งแต่การ ผลิต การบริโภคเป็นหลัก ต้องการให้คนซื้อ จ่ายจ่ายใช้สอย และต้องการเปลี่ยนวิถีชุมชน ทำ ให้เสมือนดูเป็นเมืองที่อยู่ในชุมชนชนบท ด้วยรัฐต้องการเพื่อควบคุมพลเมืองของรัฐ ทั้งยังปก ครองได้ง่ายเพราะผู้คนเหล่านั้นต้องเชื่อฟัง หรือว่าอ่อนส่อนง่าย(docile body) ปฏิบัติตาม แนวทางแห่งรัฐ เสมือนเป็นเรื่องปกติธรรมดาในสังคมทุนนิยมที่มีเอไครยาสาวได้สาวเอา หาก แต่ชุมชนยังไม่สามารถสร้างเกาะกำบังการพัฒนาแบบทุนนิยมได้เต็มที่ จึงไม่สามารถพึ่งตน เองได้ เหมือนเช่นเดิม ต้องรอการสนับสนุนและช่วยเหลือจากรัฐเป็นปรการสำคัญ ชุมชนจึง

ถูกกัดเซาะ ผุกร่อนลงไปทุกขณะ ขาดปัจจัยที่เป็นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่เป็นของชุมชน มาตั้งแต่ดั้งเดิม

สภาพของชุมชนบ้านทุ่งก็ไม่แตกต่างจากชุมชนทั่วไปในสังคมไทย หากแต่ว่าชุมชนบ้านทุ่งถูกกัดเซาะ กัดกร่อนของทุนนิยมอย่างรวดเร็วกว่าชุมชนที่อยู่ห่างไกลออกไป ดังนั้นสภาพความเป็นชุมชนแบบการผลิตเพื่อยังชีพหรือพออยู่พอกิน จึงถูกเบียดขับออกไปแล้วนำความทันสมัยในรูปของเทคโนโลยีการผลิตรูปแบบต่างๆเข้ามา ทั้งชุมชนยังตอบรับกับการพัฒนาขององค์กรรัฐอย่างรอบด้าน การดำรงอยู่ของชุมชนบ้านทุ่งจึงไม่สามารถยืนหยัดต้านกระแสของทุนไปได้ ดังเช่นโต๊ะจีนที่เป็นสัญลักษณ์ของการบริโภคนิยมและชนชั้นทางสังคม แต่สิ่งที่ดำรงอยู่ได้คือการเกาะเกี่ยวกันของคนในชุมชน ตามระบบเครือญาติในหมู่บ้านที่เป็นสมาชิกคนจีนที่มีวัฒนธรรมร่วมกันที่ฝังรากลึกมานาน

การดำรงอยู่ของชุมชนในอดีตนั้นจึงมีทุนทางธรรมชาติ ทุนสังคม ทุนวัฒนธรรม เป็นรากฐานที่สำคัญที่ค้ำจุนให้ชีวิตชุมชนไม่เพียงแต่ดำรงอยู่เท่านั้น หากแต่ก่อให้เกิดการสร้างสรรค์ความรู้ใหม่ๆทำให้ชุมชนมีพลวัตที่ปรับเปลี่ยนตัวเองให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป จุดเปลี่ยนที่สำคัญก่อนการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย นั่นคือการตอบสนองต่อการยอมรับการพัฒนาที่ก่อรูปการถ่ายทอดเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามานั้น หมายถึงการเปลี่ยนยุคสมัยของความรู้ จากความรู้ชุดเก่าถูกเข้ามาแทนที่ด้วยความรู้ชุดใหม่

บทที่ 3

การไหลบ่าของทุนนิยมในการพัฒนาสู่ความทันสมัย

จุดเปลี่ยนของกระแสทุนนิยม : รากเหง้าของทุนเงินตรา

สังคมได้พัฒนาเข้าสู่ระบบทุนนิยมจากในเมืองและเปิดพื้นที่เข้าสู่ชนบท ด้วยการรับความรู้ชุดใหม่เข้ามาไม่ว่าจะเป็นการผลิตในรูปแบบสมัยใหม่ การใช้เทคนิควิธีการ การเมืองการปกครอง สถาบัน ผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญที่ได้รับการสนับสนุนจากต่างประเทศ ตามแผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติตั้งแต่ฉบับที่ 1 นับจากการพัฒนาสาธารณูปโภคต่างๆ พร้อมทั้งมีการพัฒนาเป็นระบบทุนนิยมแห่งเงินตราเต็มรูปแบบของสังคมบริโภคนิยม ทำให้เกิดมีระบบเศรษฐกิจอยู่เพียงระบบเดียวเท่านั้น เรียกว่าระบบทุนนิยมโลกเข้าสู่ในยุคโลกาภิวัตน์หรือยุคแห่งปลาใหญ่กินปลาเล็ก ผู้ที่มีเงินทุนมากกว่าหรือมีสายป่านยาวกว่าจะมีอำนาจในการกำหนดควบคุมได้เบ็ดเสร็จ ทุนนิยมนี้มุ่งกำไรเป็นเป้าหมายสูงสุด จึงมีความพยายามทำให้คนเกิดการบริโภคอันเป็นอุดมการณ์ใหม่ พร้อมรุกรานของความรู้ ทั้งนี้โดยการสร้างฐานความรู้จากเทคโนโลยีของความรู้ ให้เกิดรูปลักษณะของอำนาจด้วยเทคโนโลยีของอำนาจ ตลอดจนมุ่งการเข้าถึงบริการ ข้อมูลข่าวสารผ่านระบบการสื่อสาร การแพทย์และสาธารณสุข การศึกษา ผู้แสดงถึงฐานของอำนาจ ที่ต้องการเงินตราเพื่อแลกเปลี่ยนในการบริโภค ความหมายของทุนถูกนิยามให้เป็นวาทกรรมชนิดใหม่ให้เพิ่มประสิทธิภาพของการผลิต เพื่อสร้างกำไรสูงสุด

วาทกรรมนี้ชุมชนบ้านทุ่งมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ตามการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย เปลี่ยนแปลงไปสู่การผลิตเพื่อการค้า การสร้างสาธารณูปโภคเช่นคลองชลประทาน ไฟฟ้า ถนนหนทาง น้ำประปาเข้ามามีการจับจ่ายใช้สอยเงินตรามีความสำคัญและจำเป็นมากขึ้น การพัฒนาเริ่มก่อรูปและเห็นชัดเจนในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 ทางราชการได้มีการเรียกผู้ใหญ่บ้านมาประชุมและบอกกล่าวให้ลูกบ้านหรือชาวบ้านใช้เทคนิคการผลิต ตลอดจนเร่งการผลิตในการทำมาหากิน ที่ดินถูกบุกรุกถากถางอย่างเช่น ป่าไผ่ได้หมดไปไม่มีเหลือให้เห็น ชุมชนได้เปลี่ยนแปลงไปสู่ทุนนิยมที่มีการจ้างแรงงานกัน แต่ในปัจจุบันยังพบการแลกเปลี่ยนอยู่บ้างหากเป็นเครือข่ายที่พี่น้องกัน ระบบความสัมพันธ์มีความเกาะเกี่ยวแน่นแฟ้น เนื่องจากพื้นฐานส่วนใหญ่เป็นคนจีนและค่อนข้างเป็นกึ่งเมืองกึ่งชนบท วัดและโรงเรียนยังเป็นศูนย์กลางของหมู่บ้านที่ชุมชนเชื่อถือและศรัทธา การถ้อยที่ถ้อยอาศัยกัน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันหากขัดสนหรือมีงานบุญ วันพระชาวบ้านจะไปทำบุญที่วัดใกล้บ้าน วัดจึงเป็นที่พึ่งของชาวบ้านเป็นศูนย์การเรียนรู้และการศึกษาของชุมชน โรงเรียนผูกพันเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนเพราะครูส่วนใหญ่ก็จะเป็นคนในพื้นที่ ทั้งครูใหญ่คนแรกยังบริจาคที่ดินสร้างโรงเรียนให้กับทางการ แต่เดิมชาวบ้านก็มีความสุขตามอัธยาศัยไม่ต้องดิ้นรนต่อสู้

มากนักมีชีวิตที่เรียบง่ายสงบ หากยามมีเหตุการณ์เช่นใจผู้ร้ายก็จะช่วยเหลือกัน การเลือก
กำนัน ผู้ใหญ่บ้านก็จะเลือกคนที่มีบารมีสามารถปกป้องดูแลช่วยเหลือชาวบ้านได้ นับแต่การ
พัฒนาสู่ความทันสมัยทำให้เกิดการพลิกผันชีวิตไปเป็นแรงงานรับจ้างราคาถูกในโรงงานอุตสาหกรรม

อำนาจรัฐ : การก่อเกิดของทุนเงินตรา

รัฐเป็นหน่วยที่มีความสำคัญยิ่งเพราะรัฐสามารถกำหนดนโยบายและดำเนินการ
พัฒนา เพื่อประโยชน์ของสมาชิกในสังคม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ รัฐได้แสดงอำนาจในการ
เข้าแทรกแซงกิจการของรัฐทุกประเภททั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งนี้รัฐมีอำนาจในการออก
กฎหมาย เพื่อกำหนดควบคุมพฤติกรรมของชาวบ้าน ในสังคมให้เป็นไปตามกรอบที่รัฐกำหนด
ไว้ และรัฐได้ใช้เครื่องมือของรัฐในการสร้างอุดมการณ์ของรัฐที่ต้องการรวมชาติให้เป็นหนึ่ง
เดียว รัฐพยายามที่จะผนวกรวมทุกเรื่องเข้าเป็นเรื่องของปกครอง ด้วยการหลอมรวมความเป็น
หนึ่งเดียวในการสร้างความเป็นปึกแผ่นในชาติ มีเป้าหมาย เพื่อรวมศูนย์อำนาจการปกครอง
หรือการรวมคนให้อยู่ภายใต้การควบคุมที่เป็นหนึ่งเดียว นับแต่การพัฒนาไปสู่ความทันสมัยที่
ผ่านมา ทำให้กระบวนการนี้รวมคนไทยในภูมิภาคต่างๆให้เข้ามาอยู่ภายใต้การจัดการทาง
เศรษฐกิจ ภายใต้ข้ออ้างของรัฐที่ต้องการผนวกรวมและสร้างความสมานฉันท์ในชาติของพล
เมืองให้เป็นหนึ่งเดียว ดังนั้นการรวมชาติจึงเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาสู่ความทันสมัย
เหตุนี้รัฐจึงมีหน้าที่เข้าไปดูแลจัดการและจัดระเบียบโดยตรง รัฐสมัยใหม่จึงเข้ามามีบทบาท
และมีอำนาจควบคุม ด้วยการรวมเอาปัจเจกชนเข้าไปไว้ภายใต้เงื้อมมือแห่งเจตจำนงของรัฐ
ก็คือการปกครองในเรื่องของทรัพยากร การเงิน การคลัง เข้าไปทุกส่วนทั้งในด้านการ
ศึกษา ชีวิตความเป็นอยู่ ความมั่นคงในชีวิต แม้กระทั่งสุขภาพอนามัย

รัฐสมัยใหม่มีเจตจำนงที่จะใช้อำนาจ ในการรวมเอาปัจเจกชนเข้ามาอยู่ภายใต้การ
ควบคุมของรัฐ อำนาจของรัฐมิใช่เพียงแต่สิทธิอำนาจบังคับและปกครองในชีวิตความเป็นอยู่
เท่านั้น หากแต่ยังได้สร้างเครื่องมือหรือกลไกที่แยบยลยิ่งขึ้นในการจัดการปกครอง สามารถ
จัดการเข้าไปถึงชีวิตประจำวันของพลเมืองได้ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตายในทุกเรื่องราวที่เกี่ยวข้อง
กับความอยู่ดีกินดี และชีวิตที่ยืนยาวของพลเมืองอีกด้วย การที่รัฐเข้ามาจัดการปกครองก็
เพื่อต้องการความมั่นคง และต้องการรวมศูนย์อำนาจในการปกครองพลเมือง ด้วยการทำหน้าที่
ที่สืบทอดความสัมพันธ์ทางอำนาจและครอบงำแบบเบ็ดเสร็จ เข้าไปทุกอนุของพลเมืองที่
ต้องการการดำรงอยู่จึงมีความพยายามครอบครองทุกอาณาบริเวณไว้ทั้งหมด เพื่อให้เป้าหมาย
ของรัฐบรรลุผล รัฐจึงเข้าแทรกแซงในทุกส่วน

จะเห็นได้ว่าเบื้องลึกในการพัฒนาของรัฐเข้าสู่ชุมชนชนบท ในการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การสร้างรัฐชาติ ความทันสมัย และการพัฒนาชนบทถูกใช้เป็นเครื่องมือเพื่อให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการควบคุมทรัพยากรจากภายนอกหรือสังคมระดับกว้าง แต่การเข้ามาของรัฐและทุนนิยมโดยการแทรกแซงของรัฐในรูปแบบการพัฒนา กลับทำให้อำนาจในการควบคุมทรัพยากรของท้องถิ่นลดลง รัฐเข้ามาพัฒนาในรูปแบบต่างๆ นัยยะเพื่อต้องการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของชุมชน ที่ว่าเพื่ออ้าให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี หากแต่เพียงต้องการเข้ามาควบคุมพลเมืองของรับต่างหาก จะเห็นว่าการเข้ามาของรับในรูปแบบต่างๆ ได้แก่

ไฟฟ้าและโทรทัศน์ : เครื่องหมายทุนนิยมที่แอบแฝง

ชุมชนบ้านทุ่ง เมื่อครั้งยังไม่มีควมเจริญย่างกรายเข้ามา ชีวิตทุกชีวิตอยู่กันอย่างเรียบง่าย มีกลางวันกลางคืน กลางวันที่ชัดเจน ค่ำลงจึงเป็นเวลาเข้าได้เข้าไฟ นั่นคือการจุดได้ จุดตะเกียงเพื่อเอาแสงสว่าง คืนไหนเป็นคืนเดือนหงายการทำกิจกรรมต่างๆก็ลดภาระในการจุดได้ จุดตะเกียงลงไป แสงสว่างจำเป็นต้องใช้เมื่อมีการมีงาน คือตะเกียงเจ้าพายุ นับเป็นเทคโนโลยีภายนอกอย่างแรกที่เข้ามาในชุมชน เมื่อมีเหตุจำเป็นต้องเดินทางกลางคืน ถ้าคนจำนวนมากก็ต้องใช้คบ ซึ่งทำจากทางมะพร้าวเป็นแสงสว่างนำทาง แสงสว่างที่เป็นเทคโนโลยีจากข้างนอกอย่างที่สองคือ เครื่องทำไฟ หรือเครื่องไฟที่เป็นไดนาโม จะใช้เมื่อมีงานใหญ่จริงๆ เท่านั้น การเข้ามาของเครื่องไฟจะเป็นเรื่องน่าตื่นเต้น ใครมีโอกาสได้หามเครื่องไฟแม้จะหนักจะเหนื่อยก็มีความสุข ลำโพงฮอรน์จะเป็นสิ่งที่เด็กๆชอบใจ แสงจากเครื่องปั่นไฟ เทปเพลงหรือแผ่นเสียงจากเครื่องใช้ไฟเข้ามาแทนที่หลายอย่าง ถ้าเป็นงานศพก็แทนที่พลุ

ปี พ.ศ. 2516 เสาไฟฟ้าเสาแรกก็ถูกปักเข้ามาสู่ชุมชนบ้านทุ่ง ความยินดีที่จะได้ควมเจริญเข้ามา ทำให้ทุกคนตื่นเต้นยินดี ต้นไม้จำนวนมากที่ปลูกไว้ รวมทั้งกอไผ่ที่ปลูกไว้ ถูกโค่นลงจนหมด เพื่อต้อนรับสิ่งใหม่ แล้วทุกคนก็สนใจ วันแรกที่แสงไฟสว่างขึ้นในชุมชนนี้ ต่างให้ร้องหลายคนซื้อโทรทัศน์มารอเสียบปลั๊กอยู่แล้ว เทปคาสเซตหลายเครื่องที่เคยใช้ถ่านไฟฉายได้มีโอกาสสัมผัสกับไฟฟ้า วิทยุทรานซิสเตอร์ซึ่งเคยเป็นความบันเทิงทั้งในบ้านและในท้องนาหายไป ความบันเทิงแบบใหม่ผ่านคลื่นวิทยุ โทรทัศน์เข้ามาแทน ศิลปะพื้นบ้านถูกเลื่อนไปทุกคนเพลิดเพลินกับโทรทัศน์ สินค้าต่างๆจึงสามารถโฆษณาสื่อสารกับผู้บริโภคโดยตรง เมื่อผู้ผลิตนำสินค้ามายั่วเร้าต่อผู้บริโภคถึงบ้านการขายก็ได้ผล หลังจากมีโทรทัศน์แล้ว ประชาชนจำนวนมากจึงต้องมีเครื่องซักผ้า มีพัดลม น้ำดื่มก็ต้องซื้อ จนทำบ้านก็ต้องเลือกวัสดุก่อสร้างตามโฆษณา ตั้งแต่ยาฆ่าปลวกไปจนถึงหลังคา เหนือหลังคายังมีแผงรับโทรทัศน์ติดดาวเทียมทุกสิ่งทุกอย่างในชีวิตถูกโทรทัศน์กำหนดมาหมด

กล่าวได้ว่า กิเลสตัณหาของคนถูกเป่าให้คุโชนขึ้นมามีด้วยกล่อ่งสี่เหลี่ยมและรูปร่างประหลาดที่เรียกว่าโทรทัศน์เอง โดยเฉพาะความอยาก อยากมี อยากได้แล้วก็ต้องแสวงหา การแสวงหาที่ง่ายคือหาเงินให้ได้มากๆแล้วมาแลกซื้อเอา อาชีพรับจ้างจึงเฟื่องฟูที่สุด เข้าขึ้นรถสองแถวก็จะพาผู้คนจากชนบทเข้าเมืองไปทำงานรับจ้าง ค่ำมืดจึงได้กลับบ้าน วันไหนโทรทัศน์จึงเป็นผู้ต้องหาของชุมชน ผู้ต้องหาที่เข้ามากับความปรารถนาดีของรัฐที่จัดการไฟฟ้ามาให้ โดยไม่มีการศึกษาในการบริโภค เพราะรัฐก็ต้องการให้ประชาชนบริโภคมากๆในระบบทุนนิยม เพื่อจะได้สนองต่อการผลิตและการผลิตก็คือการทำลาย ยิ่งบริโภคมากก็ยิ่งทำลายมาก นี่คือการแทรกแซงของรัฐที่มาจากนามของความปรารถนาดี

การเกษตรแผนใหม่เครื่องหมายของทุนนิยม

ชุมชนบ้านทุ่งในสังคมเกษตรกรรมแบบดั้งเดิม อยู่กันแบบเรียบง่ายกลมกลืนกับธรรมชาติ ปรับใช้ธรรมชาติแต่พอควรไม่แปลกแยกจากธรรมชาติ เช่นการทำนาจะทำนาปีละ 1 ครั้ง หรือการปลูกพืชไร่ เลี้ยงสัตว์ หมู ไก่เพียง 2-3 ตัวเท่านั้นที่ใช้เศษอาหาร ข้าวเปลือกที่เหลือในการเลี้ยงใช้ปุ๋ยตามธรรมชาติ บางครั้งก็ไม่ต้องใส่ถึงกองงามออกรวงดีและไม่พึ่งพาสารเคมี การใช้สารเคมีปราบศัตรูพืชและปราบวัชพืชไม่มีเลย เนื่องจากข้าวและพืชไร่เหล่านั้นมีความต้านทานโรคและศัตรู การมีพันธุ์ข้าวหลายชนิดก็เป็นการป้องกันศัตรูพืชไปในตัวอีกด้วย นอกจากนั้นยังเลี้ยงเป็ดไว้กินไข่และช่วยกำจัดปูไปในตัวอีกด้วย ศัตรูพืชอีกชนิดหนึ่งคือหนูก็จะถูกควบคุมโดยงูน้ำ งูลายสอ เป็นตัวควบคุม คนยังนำหนูนามาทำเป็นอาหารอีกด้วย ไม่มีหยอยที่ทำลายต้นข้าวอย่างปัจจุบัน จึงไม่มีใครใช้สารเคมีพ่นฆ่าศัตรูพืช ไม่มีใครใช้ยาฆ่าหญ้า ถ้ามีหญ้ามากในนาหว่านก็จะใช้การระดมหรือเอาแรงถอนเท่าที่สามารถทำได้ ถึงจะมีหญ้าบ้างข้าวก็ยังงอกงามดี

เมื่อเกษตรกรแผนใหม่เข้ามาพร้อมกับเจ้าหน้าที่เกษตร อำเภอก เกษตรตำบล มีวิทยุโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ที่เป็นสื่อ สิ่งเหล่านี้ได้เข้ามาทำให้วิถีการผลิตแบบธรรมชาติเปลี่ยนไป เกษตรอำเภอก เกษตรตำบล แนะนำข้าวพันธุ์ดี พืชไร่ชนิดต่างๆ รวมถึงการเลี้ยงสัตว์ ทำให้ข้าวพันธุ์พื้นเมืองและพืชไร่พันธุ์เดิมๆ เริ่มหายไปพันธุ์ใหม่มีความจำเป็นต้องใช้ปุ๋ยเคมี ราชการมีปุ๋ยเคมีมาให้ชาวนา ชาวไร่ซื้อพันธุ์ชนิดใหม่ พันธุ์เหล่านี้มีความต้านทานโรคต่ำจึงมีศัตรูมาก ราชการก็มีสารเคมีแจกบ้าง ขยายบ้างก็โฆษณาให้ใช้ทั้งปุ๋ยทั้งยาปราบศัตรูพืช เพียงไม่กี่ปีชาวนา ชาวไร่ก็ถูกเปลี่ยนวิถีชีวิตไปอย่างสิ้นเชิง ทำให้เกิดวิกฤตการณ์ โรคเกิดขึ้นมา ชาวนาชาวไร่ต้องมีค่าใช้จ่ายที่เป็นต้นทุนสูงขึ้นตลอดเวลา ประจวบกับบางปีผลผลิตมีราคาตกต่ำกลับยิ่งทำให้เกษตรกรเป็นหนี้สินเพิ่มขึ้น จะเห็นได้ว่าการส่งเสริมให้ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านเปลี่ยนไปอย่างสิ้นเชิง นี่คือการแทรกแซงของรัฐที่มีผลอย่างมาก

การสูญเสียอำนาจในการตัดสินใจ

การที่ชุมชนบ้านทุ่งมีส่วนร่วมในการผลิตสินค้า ตลาดแรงงาน ตลาดทุนและสินเชื่อ ตลาดที่ดิน และตลาดการเช่าบางส่วนนี้เอง ทำให้เงินตราเข้ามามีบทบาทมากขึ้น ในการจัดความสัมพันธ์ระหว่างเกษตรกรด้วยกันเอง และระหว่างเกษตรกรกับภายนอก ในแง่ความสัมพันธ์กับภายนอก โครงสร้างตลาดได้มีอิทธิพล มากขึ้นต่อการเปลี่ยนแปลงชีวิตในชุมชน การขยายบทบาทของชุมชนนี้ดำเนินไปพร้อมๆกับการขยายอำนาจของรัฐ เพื่อสนับสนุนและรักษาระเบียบที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาระบบตลาดขึ้นในชนบท จะพบว่าในชุมชนปัจจุบัน มีการจัดตั้งหน่วยบริการที่เรียกว่ากรรมการหมู่บ้าน และเจ้าหน้าที่ส่งเสริมโดยเฉพาะด้าน เกษตรและการพัฒนามากขึ้น ตลอดจนการกระจายสินเชื่อผ่านกลไกของรัฐ เช่น ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์(ธ.ก.ส.) เป็นต้น

การขยายอำนาจของรัฐบาลด้านหนึ่ง ได้ไปเสริมอำนาจในท้องถิ่นให้กับนายทุนและผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจ เจ้าของที่ดิน ทำให้ผู้นำเหล่านี้สนใจแต่จะรักษาผลประโยชน์ของตนและภายนอกมากกว่า จะเป็นตัวแทนรักษาผลประโยชน์ของชุมชนเช่นแต่ก่อน จนไม่อาจถือเป็นตัวแทนอำนาจชุมชนได้ แม้จะมีความพยายามจัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบลขึ้นมา องค์กรเหล่านี้มักจะทำหน้าที่ส่งเสริมนายทุน เจ้าของที่ดิน สภาวการณ์เช่นนี้ทำให้ชุมชนสูญเสียอำนาจในการตัดสินใจ ต้องยอมรับอำนาจของผู้เฒ่า ทำตามคำสั่งของรัฐมากกว่ารักษาผลประโยชน์ของชุมชน

การขยายอำนาจรัฐเข้าไปในชุมชนเพื่อส่งเสริมระบบตลาด เช่นการส่งเสริมการปลูกพืชพันธุ์ใหม่ เช่น หน่อไม้ฝรั่ง การใช้ปุ๋ย ยาฆ่าแมลงที่เป็นสารเคมี และการรับจ้างเลี้ยงหมูได้มีส่วนเข้าไปทำลายระบบการตัดสินใจของชุมชนซึ่งเคยอยู่กับองค์กรชาวบ้าน เช่น การจัดระบบน้ำโดยชุมชน หรือองค์กรเหมืองฝาย ปัจจุบันรัฐบาลมักจะเข้าไปจัดการระบบชลประทานโดยปริกษาหรือองค์กรชาวบ้านน้อยมาก รัฐบาลมักมีหน่วยงานที่เข้าไปตัดสินใจในการดำรงชีวิตต่างๆ ของชาวบ้าน แทนวิธีการเดิมแทบทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการผลิต การสาธารณสุข การศึกษาและการปกครอง กระบวนการเช่นนี้ทำให้ชาวบ้านขาดความมั่นใจและมีลักษณะพึ่งพามากขึ้น

การทำลายความเป็นประชาธิปไตยระดับรากหญ้า

การพัฒนาของรัฐ นับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ฉบับที่ 1- 7 ล้วนแต่เป็นแผนที่เน้นในเรื่องของเศรษฐกิจ การพัฒนาจึงมุ่งที่การพัฒนารายได้ การพัฒนาถาวรวัตถุที่เป็นถนน สะพานและอาคารต่างๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เดิมเป็นหน้าที่ของประชาชนในชุมชนที่ต้องร่วมมือกันสร้าง แม้กระทั่งร่วมกันหาเงิน หาทุนมาจัดสร้าง และสร้างในสิ่งที่เป็น

ประโยชน์และจำเป็น เมื่อการพัฒนาเข้ามาซึ่งไม่ได้เป็นไปตามความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริงอีกต่อไป ผู้เป็นเจ้าของความคิดในการพัฒนานอกจากเป็นหน่วยงานจากสี่กระทรวงหลัก และองค์การบริหารส่วนตำบลบางครั้งยังมีความคิดของผู้รับเหมาที่แฝงในการปกครองส่วนท้องถิ่น การสร้างถนนหนทางจึงเป็นการเปิดชีวิตสู่คนแปลกหน้า นอกจากถนนจะเป็นของสาธารณะแล้วชีวิตของประชาชนในท้องถิ่นก็เป็นของสาธารณะไปด้วย ในยุคที่เราเปิดประเทศอย่างเสรี ประชาชนจึงถูกกระทำอย่างไม่มีที่สิ้นสุด บรรยาการประชาธิปไตยที่มีการบริโภคอาหารกันอย่างเท่าเทียม การดูแลถนนหนทาง คุณค่าสิ่งต่างๆ ในหมู่บ้านเหล่านี้ลบเลือนหายไป การหายไปของวัฒนธรรมประชาธิปไตยระดับรากหญ้า ล้วนมาจากการกระทำของรัฐ วัฒนธรรมสังคมนิยมที่เข้ามาทำลายความเชื่อมั่นของประชาชน ในระยะหลังประชาชนจึงอ่อนแอทางความคิดไม่กล้าแสดงความคิดเห็น ยังกดที่ยังมีความโปร่งใสในการจัดงานบุญ กลืนผ้าป่าที่จัดโดยชาวบ้านทุกครั้งและทุกวัดจะมีการประกาศให้ทราบบอยอดเงิน นี่คือคุณลักษณะประชาธิปไตยที่ยังไม่ถูกทำลาย

นอกจากนั้น การขยายตัวของระบบตลาดและรัฐ ยังมีส่วนอย่างมากในการทำลายพันธะทางสังคม ในระบบความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์และเครือญาติลงไป นายทุน/เจ้าแก่ผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจ ก็ยิ่งเห็นแก่ตัวเป็นปัจเจกชนมากขึ้น จนทำให้ระบบการตัดสินใจร่วมกันทำได้ยากขึ้น

การสร้างอุดมการณ์ของทุนความรู้สมัยใหม่

ทุนเงินตราในอดีตมีความสำคัญค่อนข้างน้อย แต่สมัยใหม่ให้ความสำคัญกับทุนชนิดนี้ ในความหมายของทุน การเอาเงินมาทำให้เกิดกำไร ทุนทำให้เกิดกำไร ทุนเงินตราในอดีตเชื่อว่าสามารถทำให้คนไปแลก/ใช้ในเรื่องจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของคนโดยมิใช่การแลกเปลี่ยน หากแต่ความหมายของทุนเงินตราในอดีต ประวัติศาสตร์ชุมชน อัตลักษณ์ของชุมชน แท้จริงทุนชุมชนเป็นตัวบอก ตัวตนหรืออัตลักษณ์ที่แท้ของชุมชนในการสร้างวาทกรรมทุนชุมชนอย่างเข้มข้นมาก หมายความว่า ทุนชุมชนที่สะท้อนอัตลักษณ์ ภาพลักษณ์ของชุมชนเป็นอย่างไร ภายใต้กระบวนการพัฒนา การระดมทุนการปรับเปลี่ยนของกระบวนการสะสมทุน หมายถึง ทุนชุมชนสะสมกันมากน้อย แต่สุดท้ายสู่ยุคสะสมหรือปรับเปลี่ยน ความหมายของทุนเปลี่ยนไปที่เกิดจากการปรับเปลี่ยนโครงสร้างพื้นฐาน ลักษณะทางกายภาพภายนอกชุมชน ทุนทางธรรมชาติเริ่มเปลี่ยนไป ส่งผลต่อทุนอื่นๆ ด้วย

ปัจจุบันอาจกล่าวได้ว่าไม่มีชุมชนชนบทใดในภาคกลางของประเทศไทย ที่อยู่อย่างโดดเดี่ยวเป็นอิสระจากกลไกของตลาดและอำนาจรัฐ แม้จะอยู่ห่างไกลจากตัวเมืองมากเท่าใด ก็พบว่ามีการซื้อขายและการบริโภคสินค้าจากตลาดภายนอกชุมชน การเปลี่ยนแปลงอย่าง

รวดเร็วเช่นนี้ได้ก่อรูปและรุ่งเรืองมากเป็นเวลานานไม่น้อยกว่า 40 ปีมาแล้ว พลังที่ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงนโยบายของรัฐบาลที่นำประเทศไทยไปสู่ยุคติดกับตลาดโลกมากขึ้น ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 เป็นต้นมาและมีการสร้างโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนนและสาธารณูปโภคอื่นๆเพิ่มขึ้นทำให้สังคมไทย เป็นแหล่งผลิตสินค้าเกษตรกรรมส่งออกและบริโภคสินค้าจากต่างประเทศ ในระยะแรกการขยายตัวของโครงสร้างพื้นฐานดังกล่าว จะมีผลเฉพาะพื้นที่เกษตรกรรมที่มีการชลประทานดีเท่านั้น เพราะมีความพร้อมที่จะผลิตสินค้าเข้าสู่ตลาด โดยสามารถขยายการปลูกพืชเศรษฐกิจบนที่นาได้ เช่น การปลูกพืชพวกพืชไร่ต่างๆ

การเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญ ที่ทำให้ระบบทุนนิยมขยายตัวไปอย่างรวดเร็วในชนบทภาคกลางที่ผ่านมา คือการที่รัฐบาลและกลไกการตลาดจากส่วนกลางร่วมมือกันผลักดันให้เกิดการก่อตัวของตลาดปัจจัยการผลิต ซึ่งเป็นทั้งเงื่อนไขและลักษณะสำคัญของระบบทุนนิยมขึ้นด้วยนโยบายเศรษฐกิจที่สำคัญ คือ การขยายทุนและสินเชื่อเข้าไปในภาคชนบทในรูปแบบต่างๆ ตั้งแต่เงินผันและสินเชื่อผ่านกลไกธนาคารของรัฐและเอกชน กองทุนหมู่บ้าน รวมถึงการส่งเสริมพืชพันธุ์ใหม่ที่ต้องใช้สารเคมีประเภทปุ๋ยและยาฆ่าแมลงเพื่อเร่งการผลิต การสร้างตลาดทุนและสินเชื่อ สิ่งเหล่านี้ได้เร่งให้เกิดการขยายตัวของตลาดปัจจัยอื่นๆเช่นตลาดที่ดินและแรงงานต่าง ๆ

การปรับเปลี่ยนการทำมาหากินจากการปลูกพืชหรือผลิตเพื่อยังชีพ ไปสู่รูปแบบการใช้เทคโนโลยีการผลิตเพื่อการค้า การลงทุนจากเดิมส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา การทำนาสมัยใหม่ที่ไม่ต้องพึ่งพาธรรมชาติ ชาวบ้านเริ่มใช้เทคโนโลยีในการปลูก การคัดเลือกพันธุ์ นอกจากนี้ยังมีการใช้ปุ๋ยคอกและปุ๋ยวิทยาศาสตร์เพิ่มผลผลิต การใช้เทคโนโลยีทำให้ผลผลิตเพิ่มขึ้น จึงเริ่มที่จะมีพ่อค้าจากในเมืองหรือตลาดเข้ามารับซื้อข้าว จนเกิดโรงสีหลายแห่งรับซื้อข้าวในชุมชน และพื้นที่ข้างเคียงและเกิดการแข่งขันการใช้เงินตราเริ่มเข้ามาชาวบ้านต้องปรับตัวเข้าสู่ทุนนิยม ซึ่งทุนนิยมสร้างอุดมการณ์ ระบบความเชื่อกระตุ้นมุ่งให้เพิ่มผลผลิต

สิ่งที่เกิดขึ้นนั้นจึงกลไกของรัฐที่ทำหน้าที่ด้านอุดมการณ์ ได้แก่องค์กรหลายรูปแบบทำหน้าที่โดยอาศัยอุดมการณ์เป็นพื้นฐานที่มีการพิจารณาจากการทำหน้าที่ด้านต่างๆ ในฐานะตัวแทนของชนชั้นปกครอง ด้วยการแยกความแตกต่าง เพื่อประโยชน์ในการวิเคราะห์ตามแนวทางของอำนาจและกลไกของรัฐ สำหรับกลไกของรัฐได้แก่สถาบันและองค์กรที่ใช้อำนาจในการดำเนินการที่มีผลต่อวิถีชีวิตของคนในสังคม จะเห็นได้ว่ากลไกของรัฐได้มีการพัฒนาควบคู่ไปกับการขยายบทบาทของรัฐ ด้วยการครอบงำอุดมการณ์ของชาวบ้านให้ปฏิบัติตามการผลิตแบบสมัยใหม่ เมื่อเป็นเช่นนี้การครอบงำซึ่งหมายถึงอำนาจครอบงำความคิดหรือการครอบงำอุดมการณ์ของชนชั้นนำ/ชนชั้นผู้ปกครอง ซึ่งการครอบงำไม่จำเป็นต้องใช้

กำลังบังคับ หากเพราะการต่อสู้ทางอุดมการณ์เป็นเรื่องของการแสวงหาฐานที่มั่น ซึ่งเรียกว่า สงครามแย่งชิงพื้นที่ทางความคิดและจิตใจ(war of position)ที่ต่างไปจากการแย่งชิงพื้นที่ทาง ภูมิศาสตร์(war of movement) ด้วยเรียกร้องความยินยอมเป็นหลัก จึงเป็นการปฏิบัติที่หนึ่งต่อ การใช้กำลัง แท้ที่จริงการสร้างอุดมการณ์ในการผลิตแผนใหม่นี้ จึงเป็นการครอบงำความคิด โดยมีได้ใช้กำลัง

ความสำคัญของการใช้ศิลปะแห่งการเป็นรัฐบาล ได้ถูกถ่ายทอดผ่านอุดมการณ์หลัก ดังกล่าวจะเห็นว่าเป็นการครอบงำทางอุดมการณ์ตามแนวคิดของอันโตนิโอ กรัมสกีซึ่งว่าด้วย ทฤษฎีการครอบงำอุดมการณ์ อุดมการณ์หรือโลกทัศน์ จึงเป็นคุณลักษณะภายในของคน หรือลักษณะอัตวิสัยที่เกิดจากคนได้มีประสบการณ์ในโลกของความเป็นจริง สนองต่อการให้ คุณค่าและความสำนึก โดยอุดมการณ์จะเป็นผลผลิตของโลกความเป็นจริงตามที่สังคมให้ ความหมาย ในขณะเดียวกันได้ผลิต/ผลิตซ้ำหรือสืบทอดความเป็นจริงด้วย กล่าวคือเป็น ระบบความคิดความเชื่อหรือระบบการให้ความหมายอย่างหนึ่ง เป็นผลผลิตจากระบบ จิตสำนึก และชี้นำชีวิตจิตใจของผู้คนหรือกลุ่มคนในสังคม อุดมการณ์ของรัฐที่สร้างขึ้น จึงเป็น โลกทัศน์หรือค่านิยมที่คนในสังคมกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเลือกยึดถือเป็นอุดมการณ์หลักในแง่อุดม การณ์ของรัฐ ก็คือโลกทัศน์หรือค่านิยมที่องค์กรรัฐเลือกสรรให้ประชาชนยึดถือเป็นแนวทาง ปฏิบัติ

รัฐได้สร้างอุดมการณ์ของการผลิตแผนใหม่ขึ้นมา ทำให้การประกอบอาชีพที่หลากหลาย ทั้งที่มีความรู้ในการประกอบอาชีพและไม่รู้ จึงมีการทำตามแบบอย่างกัน ผลผลิตกับ ราคาไม่สัมพันธ์กับเงินตรา กล่าวคือ ผลผลิตที่ได้ขายได้ราคาน้อยไม่เพียงพอต่อการยังชีพที่มี รายจ่ายสูงขึ้น ทำให้การทำนาจึงเสื่อมถอยหรือเปลี่ยนแปลงอาชีพในแถบนี้ปรับเปลี่ยนไปสู่ การเลี้ยงสัตว์ และปลูกพืชไร่ที่ให้ผลผลิตต่อหน่วยดีกว่า ทำให้ชุมชนชนบทปฏิบัติตามแนวทาง ของรัฐที่สร้างความรู้และความจริง ไม่เพียงแต่สร้างอุดมการณ์เท่านั้นรัฐยังนำความรู้ในรูป แบบของอำนาจความรู้สมัยใหม่ จึงทำให้คนในชุมชนชนบทเกิดความเชื่อ ศรัทธาด้วย เทคโนโลยีของอำนาจที่สร้างความจริง สามารถครอบงำความคิดและจิตใจให้คนในชุมชน ชนบทต้องสยบยอมต่อ ความรู้ของการผลิตแผนใหม่ที่สร้างขึ้นทำให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์เพื่อ เป็นเครื่องมือของรัฐ

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ระบบทุนนิยมได้ขยายตัวเข้าไปในชุมชนบ้านทุ่งอย่างเต็มรูปแบบ เพราะปรากฏว่ามีเงื่อนไขและลักษณะบางประการของระบบทุนนิยมอยู่ในชุมชนทุกแห่ง ทุก ชุมชนอย่างน้อยจะมีตลาดสินค้าที่สัมพันธ์กับตลาดภายนอก ขณะที่ปัจจัยการผลิตกำลังก่อ ตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว นั่นคือได้เกิดความสัมพันธ์ที่มีศูนย์กลางอยู่ที่ตลาดในชุมชนชนบท การซื้อ

ขายสินค้าและการได้ปัจจัยการผลิตไม่ได้ผ่านตลาดเสมอไป หากผ่านระบบความสัมพันธ์ เช่นระบบขาประจำ เครือญาติ ระบบการทำงานแบบแบ่งผลผลิต การกู้ยืมระบบและระบบ การแลกเปลี่ยนแรงงานหรือการลงแขกเป็นต้น ระบบเหล่านี้เกิดขึ้นบนพื้นฐานของความสัมพันธ์นอกตลาดที่มีอยู่แล้ว ในชุมชนชนบทก่อนการก่อตัวของระบบทุนนิยม ความสัมพันธ์นอกตลาดที่สำคัญ 2 แบบคือ ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์และความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์คือ การช่วยเหลือบนพื้นฐานของความไม่เท่าเทียมกัน ซึ่งยังผลให้เกิดพันธะทางสังคมที่เป็นประโยชน์แก่ฝ่ายได้เปรียบ เช่น ได้ค่าแรงงานโดยไม่ต้องจ่ายค่าตอบแทน ส่วนความสัมพันธ์แบบเครือญาติ คือการช่วยเหลือกันหรือการมีพันธะทางสังคมต่อกันบนพื้นฐานของความเท่าเทียม การปะทะ ประสานการผลิตทุนนิยมที่สำเร็จหรือล่มสลายในชุมชนที่ศึกษาเพื่อให้เห็นภาพการก่อรูป การพัฒนาสู่เงินตรา ดังกรณีต่างๆที่น่าสนใจ ดังนี้

ทุนเงินตราสู่ภาคปฏิบัติการของการทำมาหากิน

● อ้อย : พันธนาการแห่งความล่มสลาย

อ้อยเป็นพืชเศรษฐกิจตัวแรกๆต่อจากฝ้าย ที่ทำกันมานานในระยะ 40-50 ปีที่ผ่านมา เริ่มมีการปลูกอ้อยจากที่ทำนาอยู่เดิมซึ่งเป็นที่ดินดอน แต่ก็ยังทำนาควบคู่ไปด้วย การปลูกอ้อยเริ่มมากขึ้นจึงมีการขยายพื้นที่โดยแผ้วถางทำไร่และใช้การผลิตสมัยใหม่เข้ามาในชุมชนตั้งแต่การเตรียมดิน การคัดเลือกพันธุ์ การดูแลบำรุงรักษา โดยมีเจ้าเก่าหรือนายทุนชาวจีนเป็นผู้บุกเบิกทำเป็นเจ้าแรกๆในพื้นที่ และต่อมาคนไทยเห็นได้ผลจึงเริ่มปลูกอ้อยตามแบบอย่าง การปลูกอ้อยของชาวบ้านทุ่งเริ่มในต้นฤดูฝนประมาณเดือนพฤษภาคม พันธุ์อ้อยที่ใช้ปลูกในปัจจุบันคือพันธุ์อู่ทอง 1 สาเหตุที่ชาวบ้านเลือกใช้พันธุ์ดังกล่าวเนื่องจากให้จำนวนลำต้อกอสูงและน้ำหนักดีกว่าพันธุ์อื่น หลังจากปลูกแล้วก็เป็นการดูแลอ้อย ได้แก่การใส่ปุ๋ยเคมี การดูแลวัชพืชและการสูบน้ำใส่ในแปลง ชาวบ้านใส่ปุ๋ย 1-2 กระสอบต่อการปลูกอ้อย 1 ไร่จะเห็นว่าการใส่ปุ๋ยนี้ต้องใส่เพิ่มปริมาณมากขึ้นทุกปี หากไม่ใส่เพิ่มมากขึ้นผลผลิตที่ได้ก็ไม่ได้ดีเท่าที่ควร เนื่องจากดินเริ่มเปลี่ยนสภาพเป็นดินเค็มใช้ปลูกพืชไม่ค่อยได้ผล

การปลูกอ้อยหลังจากนั้นประมาณ 8-9 เดือน ราวเดือนมกราคมก็เริ่มตัดอ้อยจนถึงกลางเดือนเมษายนจะตัดอ้อยจนเสร็จสิ้น การตัดอ้อยผู้ตัดต้องตัดอ้อยให้เหลือตอเพื่อให้อ้อยแตกหน่อขึ้นเป็นต้นลำใหม่สำหรับปีการเพาะปลูกต่อไป อ้อยที่ปลูกครั้งหนึ่งๆสามารถตัดให้เหลือตอได้ประมาณ 3 ครั้งแล้วผู้ปลูกจะรื้ออ้อยต้นตอเก่าออก แล้วนำตอใหม่ปลูกสาเหตุที่ต้องรื้ออ้อยเก่าออกเพราะว่า อ้อยที่แตกหน่อขึ้นภายหลังจากระยะเวลา 3 รุ่นแล้วจะให้ลำต้นไม่สมบูรณ์และจำนวนลำต้อกอมีน้อยให้ผลผลิตไม่ดีจึงต้องเปลี่ยนต้นพันธุ์อ้อยใหม่

การปลูกอ้อยนี้ผู้ปลูกอ้อยจะต้องแจ้งยอดรวม โดยประมาณของผลผลิตที่ได้ให้กับ
 เจ้าแก้อ้อยหรือเกี่ยวทราบ เพื่อให้เจ้าแก้อ้อยรับผลผลิตได้ตามจำนวนโควต้าที่ตนได้มาจาก
 โรงงานหีบอ้อยอีกทอดหนึ่ง แต่คนไทยไม่มีเงินทุนจึงต้องมีการหาแหล่งเงินทุนในการประกอบ
 อาชีพ ทำให้เกิดระบบโควต้าอ้อยที่มีนายทุนก็คือโรงงานหรือหัวหน้าโควตาเป็นผู้ออกทุนใน
 การผลิต ปุ๋ย ยาและรับซื้อผลผลิตอ้อยที่ได้ส่งโรงงาน ทำหน้าที่เป็นนายทุนให้กับคนปลูกอ้อย
 ส่วนใหญ่เป็นคนจีนหรือคนในตลาดในเมืองที่มีฐานะ ซึ่งต้องมีสายสัมพันธ์ที่ดีกับโรงงานนำ
 ตาลในเขตพื้นที่ เจ้าแก้อ้อยกับลูกไร่มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดในลักษณะต่างพึ่งพากัน
 เจ้าแก้อ้อยพึ่งพาลูกไร่ในแง่ของการหาปริมาณอ้อยเพื่อให้ได้ครบตามจำนวนโควต้าอ้อยที่จะ
 ส่งโรงงานหีบอ้อย หากเจ้าแก้อ้อยสามารถรวบรวมลูกไร่อ้อยไว้ภายใต้สังกัดตนมากเท่าใด ก็จะทำให้
 เกิดเครดิตแก่ตนในสายตาของผู้เป็นเจ้าของโรงงานหีบอ้อย เครดิตที่ดีนั้นส่งผลให้เจ้าแก้อ้อย
 อ้อยได้รับโควต้าอ้อย เพื่อนำส่งโรงงานมากขึ้นและสามารถจะเบิกเงินจากโรงงาน เพื่อนำมา
 ใช้ดำเนินการเกี่ยวกับการค้าอ้อยได้สะดวกในการไปออกทุนให้กับลูกไร่อีกทอดหนึ่ง หรือบาง
 ส่วนเจ้าแก้อ้อยที่มีฐานะก็สามารถนำเงินของตนเองไปออกทุนให้กับลูกไร่ได้เลย ตามปกติเจ้า
 แก้อ้อยจะมีผลผลิตที่เป็นของตนเองอย่างแน่นอนจำนวนหนึ่ง หมายถึง เจ้าแก้อ้อยก็จะปลูก
 อ้อยด้วยเช่นกัน การกำหนดโควตάνี้เป็นความสัมพันธ์หรือเป็นการรวมกลุ่มการพึ่งพาอาศัย
 ทำให้ลูกไร่เกิดความพอใจที่จะทำอ้อยในสังกัดของเกี่ยวหรือนายทุนคนนี้เป็นเจ้าประจำ ซึ่ง
 ส่วนใหญ่เจ้าแก้อ้อยกับลูกไร่ในหมู่บ้านต่างก็เป็นเจ้าประจำผูกขาดกันแทบทั้งนั้น เพราะเป็น
 การอ้อยที่อ้อยอาศัยดังกล่าว อีกประการหนึ่งลูกไร่ก็มีความเกรงอกเกรงใจเจ้าแก้อ้อยออกทุน
 หรือมีบารมีในทางสร้างสรร วิธีการที่เจ้าแก้อ้อยใช้ดำเนินการก่อให้เกิดความพึงพอใจต่อลูกไร่
 คือที่ลูกไร่ต้องพึ่งพาทุนในการปลูก การตัด และจำหน่ายอ้อย

การปลูกอ้อยในระยะแรกนั้นส่วนใหญ่การปลูกจะเป็นการเอาแรงกันในหมู่บ้าน ซึ่งใน
 ฤดูการตัดอ้อยนั้นจะใช้แรงงานชาวบ้านทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือมารับจ้างตัด กำหนด
 เป็นรายวันมีหัวหน้าคนงานควบคุมพอกันเสร็จ คนงานที่รับจ้างเหล่านี้ก็กลับไปภูมิลำเนาตน
 เองไปปลูกข้าวต่อในฤดูฝน ในช่วงหลังแรงงานตัดอ้อยเริ่มหายากและมีการพัฒนาในช่วงหลัง
 ที่มีการใช้เครื่องจักรตั้งแต่การไถ การเก็บเกี่ยวที่ใช้เครื่องจักร การใช้ปุ๋ย ล้วนแล้วแต่เป็นการใช้
 เทคโนโลยีในการผลิตทำให้มีต้นทุนสูงขึ้นมาก

แต่การปลูกอ้อยในระยะแรก สร้างรายได้เป็นกอบเป็นกำ เพราะได้ราคาดีและไม่ต้อง
 ดูแลมาก ทั้งยังสามารถตกลงราคา คือหมายถึงมีการประกันราคาไว้ว่าปีนี้จะได้ราคาเท่าใดต่อ
 มาจึงมี การรวมกลุ่มเป็นสมาคมชาวไร่อ้อย เขต 7 ในการรวมกลุ่มในหลายจังหวัดในเขตนี้
 เกี่ยวกับการปลูกอ้อย การกำหนดราคา ที่มีความเข้มแข็งมากในการต่อรองกับโรงงานหีบอ้อย

ช่วงหลังๆการปลูกอ้อยประสบกับราคาอ้อยตกต่ำอย่างมาก จึงทำให้เกิดการขาดทุนและต้องขายที่ดินทำกิน จำเป็นต้องลดพื้นที่การปลูก จึงหันมาทำการเลี้ยงสัตว์

● ไก่จิกโฉนด : อุทธรณ์ผู้เลี้ยงไก่

การเลี้ยงไก่ได้ปรากฏชัดเจนในปี 2509 จึงเริ่มเลี้ยงไก่ในลักษณะของปศุสัตว์หรือฟาร์มที่เป็นการเลี้ยงไก่เนื้อและไก่ไข่อย่างแพร่หลาย หากแต่ในปี 2517-2518 เกษตรกรประสบกับการขาดทุนอย่างมากเนื่องจากราคาตกต่ำและเกิดโรคระบาด ประจวบกับเศรษฐกิจตกต่ำอยู่ในช่วงภาวะเงินเฟ้อ ส่งผลต่อการเลี้ยงไก่ การเลี้ยงไก่แม้จะมีการขยายพื้นที่เพิ่มขึ้นและการใช้เทคนิคการเลี้ยงสมัยใหม่ เป็นระบบทุนนิยมมีการเลี้ยงไก่เป็นฟาร์มหรือเล้าทำตามแบบอย่างกัน ชาวบ้านได้เลี้ยงไก่และขยายการเลี้ยงไปจนทั่วชุมชนบริเวณนี้ พอเกิดโรคระบาดในไก่อีกครั้งทำให้ไก่ตายหมด ขณะนั้นยังไม่มีวัคซีนหรือยาที่จะรักษาที่มีประสิทธิภาพ แต่ชาวบ้านจำเป็นต้องดิ้นรนเลี้ยงต่อไป จึงต้องกู้ยืมเงินทุนจาก “เกี้ยว” หรือผู้เป็นนายทุนเป็นผู้ออกทุนเป็นค่าอาหารและยาให้กับผู้เลี้ยง ทั้งนี้การขยายตามแบบอย่างกันไปทั่วทำให้ไก่มีราคาตกต่ำเป็นวัฏจักรของไก่หรือเหมือนพืชผลการเกษตรทั่วไป ซึ่งบริษัทฯใหญ่ทางการเกษตรเป็นบริษัทที่มีสายป่านยาวและไม่เดือดร้อน คือบริษัทนายทุนใหญ่สุดได้ทำฟาร์มเลี้ยงเป็นธุรกิจครบวงจร แต่ชาวบ้านไม่มีทุนจึงต้องประสบชะตากรรมขาดทุนป็นปีบ้างพอมีทุนเลี้ยงก็มีกำไรบ้าง แต่ส่วนใหญ่ประสบปัญหาขาดทุน แต่จากการสัมภาษณ์ผู้เลี้ยงไก่รายหนึ่งในอดีตมีที่ดินหลายสิบไร่ แต่ต้องมาขาดทุนจากการเลี้ยงไก่ที่ต้องกู้ยืมนายทุนและจำนองที่ดินเพื่อค้ำประกัน ดังคำบอกเล่าที่ว่า “ไก่จิกโฉนด” จากการสัมภาษณ์

ถาม ทำไมถึงหยุดคะ

ตอบ ก็ราคาอ้อยไม่ดีไง ราคาไม่ดีก็ไม่คุ้มทุน

ถาม ได้ไ้เคยเรื่องการเลี้ยงสัตว์อย่างไ้คะ

ตอบ เขาก็เลี้ยงสัตว์กัน ตอนนั้น.....เราก็ซื้อลูกไก่มาจากยี่บัวมาเลี้ยง ขึ้น

แรกลองไปก็เลี้ยงเอง

ถาม โดยไม่ใช้ของซีพี

ตอบ โดยเอาลูกไก่ของซีพี อาหารของซีพี เขามียี่บัว เราก็เอาของยี่บัวเขามา

เป็นตัวแทน จำหน่ายของซีพี เลี้ยงไปเลี้ยงมาไก่มันจิกเอาโฉนดไปด้วย

ถาม ยังไ้คะ

ตอบ ไ้มันจิกเอาโฉนดที่ดินไปด้วย เพราะไปจำนองมาเลี้ยงไก่ เลี้ยงไปเลี้ยง

มาขาดทุนก็เลยหยุด.....

และ.....ถาม ตอนที่ปลูกกะหล่ำคุณลงทำอย่างเดี่ยวหรืออย่างอื่นด้วย

ตอบ ก็เลี้ยงไก่เนื้อกับปลูกกะหล่ำดอกไ้

ถาม คุณลงปลูกกะหล่ำดอกกับเลี้ยงไก่เนื้อ

ตอบ ก็เลี้ยงมาหลายปี ไก่เนื้อนี้จับเลี้ยง ซื้อเองลงทุนเอง เลี้ยงจนมันติดกับ

โหนดแล้ว ไก่มันกินโหนดแล้ว.....

โดยนัยยะก็คือที่ดินถูกยึดไปทำให้เกือบสิ้นเนื้อประดาตัว สุดท้ายต้องขายที่ดินและ
เลิกการเลี้ยงไก่ จึงมีชีวิตแบบล้มลุกคลุกคลาน ต้องหันไปประกอบอาชีพอย่างอื่นที่ได้ผลรวดเร็ว
ลงทุนไม่มากนัก นั่นคือการปลูกพืชไร่ เรียกว่าพืชล้มลุกหรือผัก30 วัน(40-50วัน)

● การปลูกต้นหอม : ประสบการณ์มีลิ้มเลียน

การปลูกต้นหอมมีการปลูกอยู่บ้าง ซึ่งเป็นพืชผัก 30 วันก็เก็บได้จึงเป็นพืชที่ปลูกได้ผล
ผลิตรวดเร็ว ทำให้บางคนทำปลูกต้นหอมที่ปลูกได้ผลมีกำไรเป็นกอบเป็นกำก็อยากทำตาม
แบบอย่างกับเพื่อนบ้าน โดยไม่มีประสบการณ์และความรู้ ทั้งที่เดิมมีอาชีพขบรวบทุกสปีด
โดยไม่เคยประกอบอาชีพการเกษตรแต่อย่างใด ผลปรากฏว่าปลูกต้นหอมประมาณสามงาน
ซึ่งช่วงฝนตกหนักทำให้เกิดโรคแมลงกินต้นหอมและเป็นโรคที่ไม่สามารถจะควบคุมได้ ด้วย
การกำจัดศัตรูพืชได้การปลูกต้นหอมเสียหาย จากการสัมภาษณ์

ถาม แล้วที่เริ่มปลูกที่แรกไม่มีความรู้หรือ

ตอบ ไม่มี ทำตามเขา เรารักษาไม่เป็น หอมจะมีความละเอียดมาก

ถาม ทำอย่างไรบ้าง ตั้งแต่เริ่ม

ตอบ ตัวยา 7วันต้องได้ตัวยาระไรบ้างนี้ผมไม่มีความรู้ ผมเห็นเขาทำได้เราก้

ทำตาม ขาดทุน 30,000 บาท

ถาม เพราะว่าผลผลิตมันไม่ดีอย่างไร

ตอบ มันเสียเลย ราคาดีด้วย แต่ผลผลิตมันไม่ได้

ถาม คิดว่าทำได้ พอทำไปแล้วเกิดปัญหา เกิดอะไรนะ

ตอบ ไม่มีความรู้ ตัวยาต้องไปซื้อ เขาซื้อกัน 1000-2000 เราไม่รู้ร้านค้า เขา

แนะนำ เขาจะขายของๆเขา เพราะว่าการทำไร่จริงๆ คนที่รู้ว่าต้องซื้อตัวยา

อะไร.....45 วัน เราลงทุนไป 30,000-40,000 บาท ปลูกหอมมันไ้ 45 วันรู้

เรื่อง

ผลสุดท้ายต้องขาดทุนในการปลูกต้นหอม ซึ่งผู้ปลูกต้นหอมต้องลงทุนทั้งเครื่องมือ
ต่างๆ เงินค่าใช้จ่ายในการปลูกและดูแลรักษา ผู้ปลูกต้นหอมรายนี้ได้กู้เงิน ธกส.มาจึงต้องตัดที่

ดินขายไปจำนวนสองงานเศษเหลือไม่ถึงหนึ่งงาน แต่ชาวบ้านก็ยังคงทดลองปลูกพืชผักอย่างอื่นต่อไปในการประกอบอาชีพเกษตรกร ที่ไร้ทิศทางแห่งความแน่นอนในอาชีพ

● ผักนึ่งเงินล้าน : ทุนนิยมการผูกขาด

เมื่อมีปัญหาการประกอบอาชีพอย่างอื่นเหมือนที่ผ่านมา ชาวบ้านจึงมองหาช่องทางในการปลูกพืชอย่างอื่น หากแต่เกษตรกรผู้หนึ่งเป็นผู้พลิกพื้นแผ่นดินเหมือนเกษตรกรรายอื่นๆ แต่โชคที่ประสบความสำเร็จในอาชีพ เรียกตัวเองว่า “ผักนึ่งเงินล้าน” สามารถที่จะมีรายได้ในการปลูกผักนึ่งที่ใช้ที่ดินในการปลูกเพียง สองไร่เท่านั้น และมีการใช้เทคนิควิทยาการสมัยใหม่ในการปลูก ด้วยการประดิษฐ์และพัฒนาเครื่องจักรในการปลูกผักนึ่ง การพ่นน้ำผักนึ่งด้วยสปริงเกอร์ การคัดเลือกพันธุ์ผักนึ่ง นอกจากปลูกผักนึ่งแล้วยังรับซื้อผักนึ่งจากลูกไร่ประจำจำนวนเกือบสิบลาย โดยไปขายในตลาดในเมืองที่ทางเทศบาลจัดที่ให้วางขาย ลักษณะของการขายผักนึ่งจะเป็นทั้งการขายแบบขายปลีกและขายส่ง ผู้ขายสามารถควบคุมกลไกตลาดใช้มือที่มองไม่เห็น เป็นผู้กำหนดราคาตลาดและมาตีราคากับลูกไร่ในลักษณะของการผูกขาดตลาด (monopoly) จากการสัมภาษณ์

ถาม วึ่งผักอะไรคะ

ตอบ ผักทุกชนิดในไร่

ถาม แล้วเราไปติดต่อกัน

ตอบ คือว่า เรารู้จักคนทำสวนด้วยกัน รู้จากคนทำสวนแนะนำไป เอา

ผักตามหมู่บ้าน เก็บบ้านโน้น บ้านนี้ เก็บไปเรื่อย

ถาม เขาเก็บให้เรา เราก้ไปซื้อ

ตอบ เราก้ไปรับเขาเราไปส่งกลับมาแล้วถึงตีราคาเราเป็นคนกำหนดถึงอยู่ได้...

ถาม มีกี่ไร่คะ

ตอบ ทำเอง ของตัวเองมีไม่มาก อาศัยลูกไร่ ลูกไร่ในกลุ่มนะมีหลายเจ้า 7-8 เจ้าต้องทำก็หาประสบการณ์คัดเมล็ดมาเรื่อยๆ จนได้เมล็ดของไต้หวันจับพลัดจับผลูมาได้ของไต้หวันของแท้ คือว่าเมล็ดผักนึ่งนี้มันมีของปลอมเยอะ ถ้าคนไม่มีประสบการณ์ ซื้อหวานมันไม่ค่อยได้ขายกันหรอก ซื้อผักนึ่ง คือผักนึ่งมันอยู่ในนั้นจริงๆ แล้วมันไม่ใช่อย่างที่คิด มันหลายสิบอย่างหลายพันธุ์

ถาม ปลูกเยอะไหม

ตอบ มันไม่เต็มหรอก หว่านทีหนึ่งไม่เกิน 300-400 กิโลกรัม ประมาณ 2-3 ไร่อย่างนั้น เราจะตัดไม้ทันเพราะมันเกินความต้องการของตลาดที่เราส่ง เราส่งได้วันละ 200-300 โหลนี่เราตัดไป 400-500 โหลมันจะเหลือแล้ว.....

ถาม 7 ปีคุณหาใช้หนี้หมดเลย

ตอบ ปีระหนี้ได้หมด รถ 3 คัน 4 คัน รถเก๋งคัน แล้วบ้านอีกหลัง.....

การที่เป็นทั้งเกษตรกรและพ่อค้าในตัว ทำให้มีรายได้ที่แน่นอนเป็นกอบเป็นกำในเวลาที่ไม่แน่นอน แต่กว่าจะมาถึงจุดนี้ก็ต้องประสบชะตากรรมหรือล้มลุกคลุกคลานเหมือนเกษตรกรรายอื่นๆ มาก่อน การที่สามารถทำให้มีรายได้เป็นกอบเป็นกำนี้ สิ่งหนึ่งก็คือการมีความรู้ในการจัดการ จัดระบบด้วยการผูกขาดการค้าผักนึ่งพร้อมทั้งใช้เทคโนโลยีการผลิตสมัยใหม่ควบคู่ไป เพราะหากผู้ใดคุมอำนาจด้วยความรู้ในเรื่องนั้นๆ ยิ่งไปในลักษณะของการผูกขาดไว้ได้ก็เท่ากับใช้เทคโนโลยีของอำนาจในการกำหนดสร้างอัตลักษณ์ตัวตนที่มีอำนาจที่มาจากความรู้ในการจัดการได้อย่างแยบยล และประสบความสำเร็จจากภาพปรากฏการณ์ที่สะท้อนออกมาของชุมชน นอกจากนี้ความรู้ที่ทำให้ประสบความสำเร็จได้มาจากการลงมือทดลอง การหาความรู้จากประสบการณ์ตรงและการได้รับการเรียนรู้ด้วยตนเองจากแหล่งความรู้ ข่าวสารหรือสื่อต่างๆ

● หน่อไม้ฝรั่ง : พันธนาการที่ผูกขาด

หน่อไม้ฝรั่งเริ่มเข้ามาสู่ชุมชนบ้านทุ่งในปี 2530 ด้วยการส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกโดยมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์วิทยาเขตกำแพงแสน เจ้าหน้าที่เกษตรร่วมมือกับบริษัทตัวแทนญี่ปุ่น หน่วยงานทั้งสองแห่งเข้ามาจัดกลุ่มสมาชิกผู้ปลูกหน่อไม้ฝรั่งภายใต้สังกัดบริษัทดังกล่าว ซึ่งปัจจุบันมีบริษัทรับซื้อหลายบริษัทถึงสามบริษัท

การปลูกหน่อไม้ฝรั่งจะเริ่มจากที่ชาวบ้านที่สนใจปลูกเข้าซื้อสมัครเป็นสมาชิกกับบริษัท ซึ่งบริษัทจะกำหนดจำนวนคนและพื้นที่การปลูกไว้อย่างแน่นอนจำนวนหนึ่ง ปัจจุบันแต่ละบริษัทจำกัดพื้นที่การปลูกไม่เกิน 300-400 ไร่ รับสมาชิกประมาณ 100-150 คน สมาชิกกลุ่มผู้ปลูกหน่อไม้จะคัดเลือกตัวแทนของพวกตน ทำหน้าที่เป็นประธาน รองประธานและเหรัญญิก คณะกรรมการ 11 คนทำหน้าที่ต่อรองราคาและกำหนดพื้นที่การปลูก กลุ่มสมาชิกผู้ปลูกหน่อไม้จะต้องเสียเงินค่าสมัครเข้าเป็นสมาชิกคนละ 100 บาทและเมื่อขยายหน่อไม้ฝรั่งแล้ว เหรัญญิกจะหักเงินจากสมาชิกเข้าเป็นสวัสดิการของกลุ่ม 1 บาทต่อจำนวนเงิน 100 บาท เพื่อเป็นค่าบริหารจัดการ ขณะนี้กลุ่มมีเงิน 6-7 แสนบาท การปลูกนี้มีการรวมกลุ่มการปลูกหน่อไม้ฝรั่ง การรวมกลุ่มจนสามารถส่งออกไปยังประเทศญี่ปุ่น เริ่มแรกรวมกลุ่มได้ 10 คน

ขณะนี้สมาชิกถึง 720 คนกำหนดให้ปลูกคนละ 2 ไร่ ขณะนี้มีพื้นที่ปลูก 1,570 ไร่ ผู้ปลูกหน่อไม้ฝรั่งต้องสมัครเป็นสมาชิกบริษัทจึงรับซื้อไปส่งออกนอก การคัดเลือกประธานกลุ่มให้ทำหน้าที่เป็นคนกลางและเป็นตัวแทนระหว่างผู้ปลูก นอกจากนั้นประธานกลุ่มยังทำหน้าที่ดำเนินการประชุมกลุ่ม ตลอดจนแจ้งข่าวสารต่างๆ ที่เกี่ยวกับการปลูกหน่อไม้ฝรั่งที่ได้รับจากทางมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และจากเกษตรอำเภอให้กับสมาชิกได้รับรู้ในที่ประชุม ซึ่งสมาชิกผู้ปลูกหน่อไม้ฝรั่งจะดำเนินการประชุมกันทุกวันที่ 5 ของเดือนที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบล

การรับซื้อหน่อไม้ฝรั่งนั้นบริษัทตัวแทนญี่ปุ่นทั้ง สามแห่งจะเข้ามารับซื้อถึงในหมู่บ้านทุกวันในช่วงระยะเวลาการเก็บหน่อไม้ โดยมีรถปัดฟร้อมซื้อที่ศูนย์กลางของชุมชน เช่นที่องค์การบริหารส่วนตำบล สีแยกหมู่บ้านและร้านค้าในชุมชนเป็นต้น ผู้ปลูกหน่อไม้จะนำหน่อไม้ฝรั่งซึ่งคัดขนาดจำแนกตามเกรด 5 เกรดได้แก่ เกรดเอ ดอกตูม เกรดเอ ดอกบาน เกรดบี ดอกตูม เกรดบี ดอกบาน และเกรดซี ใส่ลังพลาสติก (ซึ่งบริษัทนำมาจำหน่ายให้เมื่อปลูกหน่อไม้เริ่มเก็บหน่อไม้และบริษัทจะคิดหักเงินจากค่านอไม้ภายหลัง) บรรทุกรถเครื่องหรือรถปัดฟร้อมนำส่งให้กับบริษัท เจ้าหน้าที่บริษัทรับซื้อจะทำการคัดขนาดจำแนกเกรดหน่อไม้ฝรั่งอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งการคัดขนาดโดยเจ้าหน้าที่บริษัทนี้ ส่วนใหญ่จะไม่ตรงกับผู้ปลูกหน่อไม้คัดมานั่นคือ เจ้าหน้าที่จะคัดหน่อไม้ตกเกรดอยู่เสมอเช่นบางครั้งชาวบ้านคัดหน่อไม้ของตนให้อยู่ในเกรดเอ ดอกตูม แต่เจ้าหน้าที่คัดหน่อไม้นั้นให้อยู่ในเกรดบี ดอกตูมดังนี้เป็นต้น การคัดหน่อไม้ตามเกรดจะพิจารณาด้วยสายตาตามลักษณะดอก ลักษณะก้านและขนาดความโตของก้านหน่อไม้ฝรั่งเป็นหลัก

การคัดหน่อไม้ฝรั่งให้ตามเกรดเช่นนี้ส่งผลดีกับบริษัทรับซื้อ ทำให้บริษัทซื้อหน่อไม้ในราคาต่ำกว่าเป็นจริงเพราะว่าการรับซื้อหน่อไม้ฝรั่งนี้ บริษัทรับซื้อจะทำสัญญารับซื้อในราคาประกันขั้นต่ำตามเกรดของหน่อไม้กับกลุ่มผู้ปลูกเป็นเวลาล่วงหน้า 1 ปี อย่างเกรดเอ ดอกตูม ราคา 40 บาท เกรดเอ ดอกบาน ราคา 35 บาท เกรดบี ดอกตูม ราคา 31 บาท เกรดบี ดอกบาน ราคา 16 บาท เกรดซี ราคา 6 บาท ปัจจุบันจะกำหนดเกรดเพียง 4 ชนิดคือตัดเกรดซีจะขายตลาดนัดหรือพ่อค้าพืชผักแทน เช่นเกรดดีความยาว 25 ซม.เกรดต่ำความยาวจะลดลงไปส่วนราคาตั้งแต่เริ่มแรกราคาถึงกิโลกรัมละ 60 บาทขณะนี้เหลือราคากิโลกรัมละ 37 บาทในขนาดเกรดเอ ดอกตูม หน่อไม้ฝรั่งสามารถปลูกให้ผลผลิตถึง 10 ปี นอกจากนี้หน่อไม้ฝรั่งที่คัดออกจาก 5 เกรดนี้ ผู้ปลูกหน่อไม้ฝรั่งจะขายให้กับพ่อค้ารายย่อยที่เข้ามารับซื้อถึงในหมู่บ้านด้วยราคาขายเหมือนกับบริษัท เมื่อหักค่าใช้จ่ายแล้วชาวบ้านผู้ปลูกหน่อไม้ฝรั่งจะได้รับเงินประมาณ 20,000-30,000 บาท/ไร่ จึงทำให้ชาวบ้านบางกลุ่มเริ่มสนใจหันมาสมัครเป็นสมาชิกกลุ่มที่ปลูกหน่อไม้ฝรั่งมากขึ้น แต่ชาวบ้านก็ไม่สามารถสมัครได้ทุกคนเพราะบริษัทเริ่มประสบ

กับปัญหา บริษัทแม่จากญี่ปุ่นหันไปรับซื้อหน่อไม้ฝรั่งจากประเทศอื่นเพราะราคารับซื้อถูกกว่าประเทศไทย ทางออกของบริษัทรับซื้อหน่อไม้ฝรั่งคือจะทำสัญญาลดราคารับซื้อลงแล้วจึงค่อยเปิดรับสมัครผู้ปลูกเพิ่ม

แม้จะดูเหมือนกับว่าผู้ปลูกหน่อไม้ฝรั่ง สามารถทำเงินจากหน่อไม้ฝรั่งได้มากกว่าแต่ก็จะเป็นจริงเฉพาะกับผู้ปลูกที่ทุ่มเวลาและทุนไปสำหรับการปลูกหน่อไม้ฝรั่งเท่านั้น เพราะว่าการปลูกหน่อไม้ฝรั่งต้องอาศัยการลงทุนสูงและใช้เวลาบำรุงต้น ตลอดจนแรงงานมากกว่าการปลูกพืชประเภทอื่น ขั้นตอนการปลูกหน่อไม้ฝรั่งและทุนที่จะใช้ส่วนใหญ่เกษตรกรจะกู้เงินจาก ธกส.มาเป็นทุน การปลูกจะต้องเริ่มจากการเตรียมดินให้เหมาะสมด้วยปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมักและซีเถ้าแกลบไถพรวนกลบไปในดิน ต่อจากนั้นจะเป็นการเพาะเมล็ดกล้า พันธุ์หรือผู้ปลูกอาจจะซื้อต้นกล้าพันธุ์มาจากประธานกลุ่ม นำต้นอ่อนไปปลูกในแปลงตามจำนวนที่กำหนด ขั้นตอนต่อไปผู้ปลูกจะรดน้ำและกำจัดวัชพืช การรดน้ำสำคัญมากเพราะหน่อไม้ฝรั่งชอบความชุ่มชื้นสูง ดังนั้นผู้ปลูกจะต้องติดตั้งสปริงเกอร์(ที่รดน้ำอัตโนมัติ) ทั่วทั้งพื้นที่ปลูก นอกจากการกำจัดวัชพืชและรดน้ำบำรุงแล้วยังต้องพ่นสารเคมีฆ่าแมลงและใส่ปุ๋ยบำรุงต้นเป็นระยะๆ จนกระทั่ง 10 เดือนหน่อไม้ฝรั่งแรกก็จะเริ่มแทงหน่อให้เก็บได้ ผู้ปลูกต้องเก็บหน่อไม้ทุกวันปล่อยไว้ข้ามวันไม่ได้ เพราะจะทำให้หน่อไม้แตกยอดซึ่งจะมีระยะเวลาการเก็บได้ประมาณ 2-3 เดือน ก็ต้องเลิกเก็บหลังจากนั้นผู้ปลูกจะให้ต้นแม่ฟื้นตัว อีกประมาณ 5 เดือน ในช่วงพักฟื้นนี้ต้องใส่ปุ๋ยเคมีบำรุงต้นอย่างสม่ำเสมอจนกระทั่งครบกำหนดต้นแม่ก็จะแตกหน่อให้เก็บได้อีกประมาณ 2-3 เดือน แล้วปล่อยให้พักฟื้นใหม่เป็นเช่นนี้ประมาณสามรุ่นการเก็บหน่อไม้ฝรั่ง ผู้ปลูกจะโค่นต้นแม่ทิ้งทั้งหมดเพราะแก่เกินไปหมดสภาพการให้หน่อแล้วจึงเริ่มปลูกต้นใหม่จากขั้นตอนที่กล่าวนี้ทุนสำหรับการปลูกหน่อไม้ฝรั่งไร่หนึ่งๆ เฉลี่ยไม่ต่ำกว่า 20,000 บาท ซึ่งจะเห็นว่าเป็นการลงทุนและลงแรงที่ค่อนข้างสูงมาก ดังนั้นผู้ปลูกหน่อไม้ฝรั่งได้ จึงเป็นชาวบ้านที่มีฐานะพอสมควรและผู้ปลูกหน่อไม้ฝรั่งในชุมชนนี้ ก็เป็นผู้มีอันจะกินเป็นส่วนใหญ่

จะเห็นว่าการปลูกหน่อไม้ฝรั่งนี้ก็ไม่ได้มีความอิสระในตัวเองถึงแม้จะมีการรวมกลุ่มก็จริง แต่เป็นลักษณะของการผูกขาดตลาดการค้าที่เกษตรกรไม่สามารถกำหนดการปลูก หรือราคาได้จึงเป็นสินค้าเกษตรที่ผูกขาดตั้งแต่เมล็ด การตลาด การกำหนดราคาถูกควบคุมเหมือนการทำเกษตรและเลี้ยงสัตว์ นอกจากนี้การประกอบอาชีพ โดยที่ต้องพึ่งพิงกลไกตลาดและต้องพึ่งพิงต่างประเทศในการการส่งผลผลิต อาจทำให้ส่งผลต่อความมั่นคงในการประกอบอาชีพนี้ เพราะต้องใช้ทุนสูง

● การเลี้ยงหมู : ไร่ตรวนพอกหางหมู

จากการประสบปัญหาการปลูกพืชไร่หลายชนิด และบางครั้งเกษตรกรก็เลี้ยงหมูเป็น รายได้เสริมที่เป็นการเลี้ยงหมูแบบพื้นบ้าน แต่ในสมัยทุนนิยมมีการพัฒนาเพื่อเพิ่มผลผลิตตั้งแต่การคัดเลือกพันธุ์ โรงเรือน อาหาร การดูแลรักษาโรค การตลาด ล้วนใช้เทคโนโลยีในการผลิตและการตลาดทั้งสิ้น การใช้เทคโนโลยีเหล่านี้เป็นการส่งเสริมอาชีพการเกษตรทุกแขนง ได้รับการสนับสนุนจากศูนย์ส่งเสริมการเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์วิทยาเขตกำแพงแสน เพื่อสร้างการเรียนรู้และพัฒนาด้านวิชาการให้กับเกษตรกร จนชาวบ้านสามารถที่จะพัฒนาการเลี้ยงหมู จึงเกิด “หมอหมู” หรือผู้ที่ดูแลในการเลี้ยงหมูตั้งแต่การผสมแม่พันธุ์ ด้วยการผสมเทียมตามเทคนิคผสมผสมแบบชาวบ้านโดยการรีดน้ำเชื้อจากหมูตัวผู้ซึ่งเป็นพ่อพันธุ์เก็บในตู้แช่เย็น และนึ่งหลอดพลาสติกใส่ในน้ำเชื้อในหม้อนึ่งหรือซึ่งนึ่งอาหารเพื่อฆ่าเชื้อโรค และนำไปผสมให้กับแม่พันธุ์ที่ต้องการลูก โดยไม่ต้องใช้การผสมจากพ่อพันธุ์แบบเดิม คิดค่าผสมเทียมครั้งละ 100 บาทหากไม่ติดลูกก็จะทำให้อีกครั้ง การคัดเลือกพันธุ์ การดูแลการเลี้ยงหมูแบบวิทยาการสมัยใหม่ การจัดการแบบใหม่เหมือนเป็น Mcdonaldization ต้องควบคุมการผลิตทุกขั้นตอน การเลี้ยงหมูที่ทำกันในเชิงธุรกิจอย่างบ้านทุ่ง แต่กลไกตลาดได้เปลี่ยนเป็นระบบฟาร์มหรือในเชิงการค้ามากขึ้น มีบริษัทนายทุนใหญ่ที่มีสายป่านยาวและมีเกี่ยวคือผู้ที่ออกทุนให้เลี้ยงตั้งแต่อาหาร ยารักษาซึ่งคิดดอกเบี้ยร้อยละ 10 ต่อปี ไม่เพียงแต่เท่านั้นยังไปบวกเพิ่มราคาเข้าไปในอาหารและยาอีกด้วย การเลี้ยงหมูเป็นจำนวนมากล้มตลาดเกินความต้องการ ได้เกิดวัฏจักรซ้ำเหมือนการเลี้ยงไก่หรือสินค้าเกษตรอื่นๆ กล่าวคือเมื่อชาวบ้านลงทุนในช่วงหนึ่งที่มีผลผลิตออกมามาก ทำให้ราคาตกต่ำ เกิดการขาดทุนขยายวงกว้างเป็นวงจรอย่างในปี 2536 ผู้เลี้ยงรายหนึ่งจากการสัมภาษณ์ในปีนั้นขาดทุนถึง 6 ล้านบาท ชาวบ้านก็ต้องกู้ยืมเป็นหนี้เป็นสินเพื่อพยุงสายป่านที่ไม่ยาวนาน จากการสัมภาษณ์

ถาม การเลี้ยงหมูเป็นอย่างไรบ้าง

ตอบ เลี้ยงหมูไม่ต้องให้ใครมายุ่งสักเท่าใด ช่วงหมูราคาดี คนก็จะเลี้ยงกันมากหน่อย ราคาตกคนก็จะเลิกเลี้ยงไปเอง ราคาถึงขีดต่ำสุด คนจะเลิกเลี้ยงไปเอง ราคา ก็จะขึ้นมาอีก คนที่สายป่านยาวๆจะได้เปรียบ คือจะอยู่ได้ เพราะยอมขาดทุนในช่วงแรกๆที่หมูลง หลังจากนั้นแล้วจะฟื้นตัวเร็ว ดีกว่าคนสายป่านสั้นๆ คือ เพราะหมดแล้วไม่รู้จะเอาทุนที่ไหนมาต่อ เป็นอย่างนี้มานานแล้ว

ผลสุดท้ายบางรายก็เกิดปรากฏการณ์ที่เรียกว่า “หมูกินโฉนดไป” คือต้องขายที่ดินหรือไม่ก็ถูกยึดไป ซึ่งจากการสัมภาษณ์ผู้เลี้ยงหมูหลายรายที่ให้ข้อมูลตรงกัน อันแสดงถึงว่า

“ตลอดระยะเวลา 20 กว่าปีที่ผ่านมา ตั้งแต่ พ.ศ. 2518-2540 การเลี้ยงหมูของประเทศไทยหรือของบ้านทุ่งประสบปัญหาวิกฤติต่างๆ มากมาย มีตั้งแต่ หนูขาดตลาด หนูล้นตลาด ราคาอาหารสัตว์มีตั้งแต่ราคาถูกมาก จนกระทั่งราคาแพงมาก บางครั้งมีการระบาดของโรคหมูต่างๆ อย่างกว้างขวางทำให้มีการสูญเสียหมูเป็นจำนวนมาก จนเกษตรกรเอาตัวแทบไม่รอด.....”

“ถ้าไม่มีทุนก็อย่าเลี้ยง ถ้าไม่เลี้ยงใหญ่ก็อย่าเลี้ยงเลย ราคาหมูขึ้นๆ ลงๆ”

สิ่งที่ปรากฏของผู้เลี้ยงหมู คงสะท้อนถึงการขึ้นลงของสินค้าการเกษตรและการเลี้ยงสัตว์ที่ไม่มีความแน่นอนขึ้นๆ ลงๆ เป็นวัฏจักรหากสายป่านไม่ยาวจริงก็มีโอกาสที่จะขาดทุนทำให้สิ้นเนื้อประดาตัว ด้วยนายทุนใหญ่ทำการผูกขาด และกำหนดราคาของบริษัทยักษ์ใหญ่ที่มีการประกาศราคาหมูเป็นทุกวันจันทร์ แสดงถึงอำนาจในการกำหนดราคาแต่สิ่งที่ทำให้ผู้เลี้ยงบางรายประสบความสำเร็จก็คือการมีความรู้และประสบการณ์การควบคุมต้นทุน ผลิตอาหารเองและขายให้เกษตรกรของบริษัทยักษ์ใหญ่ เรียกว่าเป็นการทำแบบครบวงจร ซึ่งต้องเป็นผู้เลี้ยงที่มีทุนพอสมควรและต้องมีความรู้ในเรื่องนั้นเป็นอย่างดี จะเห็นว่าการประกอบอาชีพใดๆ หากไม่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนั้นๆ และไม่สามารถกำหนดราคากลไถดตลาดก็จะประสบปัญหาการขาดทุนเป็นนิจ

การประกอบอาชีพดังกล่าวที่พบในบ้านทุ่ง แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของระบบทุนนิยมที่รุกราน แม้ชนเข้ามา กอบกับการเกษตรที่ไม่สามารถเอาชนะธรรมชาติได้ ทั้งประสบการณ์และกลไกตลาดหรือมือที่มองไม่เห็นได้แล้วก็ยอมเสี่ยงต่อการสิ้นเนื้อประดาตัวในตัวอย่างที่กล่าวมา ทั้งนี้ยังมีการปรับตัวในการปลูกพืชระยะสั้นพวกพืชล้มลุกหรือผัก 30 วันมีแทบทุกชนิดเช่น กระชาย ต้นหอม กวางตุ้ง สะระแหน่ กระเพรา ผักกาด คื่นหยา ฯลฯ ตามที่ตลาดต้องการ ส่วนใหญ่เป็นผักที่ปลูกในรอบหนึ่งเดือน การปลูกพืชเหล่านี้ต้องการปลูกเป็นอาชีพเสริมรายได้ และบางครั้งก็ยึดเป็นอาชีพหลักได้ นอกจากนี้ยังทำปลานิลแดดเดียวเป็นหนึ่งในผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล ด้วยการพยายามรวมตัวกันเนื่องจากปลานิลที่เลี้ยงไว้ขายได้เฉพาะปลาตัวใหญ่ ปลาตัวเล็กราคาถูกขายได้ก็ไล่ละ 5 บาท จึงมีแนวคิดมาทำปลาแดดเดียวซึ่งเริ่มได้มาประมาณ 1 ปีก่อนข้างประสบผลสำเร็จ นอกจากการต่อสู้กับชะตาชีวิต การปรับตัว การเรียนรู้ สร้างสมประสบการณ์ในการต่อสู้ดิ้นรนไม่ย่อท้อต่อกลไกตลาดหรือมือที่มองไม่เห็นก็ตาม สิ่งเหล่านี้ได้สั่งสมจนเกิดการพัฒนาจากรากฐานทางเศรษฐกิจ มามีรากฐานทางสังคมและวัฒนธรรมในการก่อรูป การรวมตัว การรวมกลุ่มต่างๆ ของชุมชนบ้านทุ่ง ทั้งกลุ่มพลังต่างๆ ผู้นำชุมชนและอาสาสมัครสาธารณสุข กลุ่มแม่บ้านล้วนมีส่วนผลักดันในการก่อรูป มีอุปลักษณะในการ

พัฒนาต่อเนื่องในปี 2543 ชุมชนบ้านทุ่งได้รับรางวัลเป็นหมู่บ้านดีเด่นในการพัฒนา หมู่บ้าน
สาธารณสุขมูลฐานดีเด่นและอาสาสมัครสาธารณสุขดีเด่นระดับจังหวัด แสดงให้เห็นถึงการ
พัฒนาร้อยรัดของสังคมชุมชนในการร่วมมือ ร่วมใจในการสร้างทุนทางสังคมขึ้นมา ถึงแม้ว่า
จะมองเสมือนการสร้างภาพลักษณ์แต่ชุมชนนี้ก็มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน มีการเรียนรู้ร่วม
กันนับเป็นการแสวงหาสร้างความรู้ขึ้นมา

การสร้างทุนความรู้ของชุมชน

ทุนความรู้ของชุมชนที่เกิดจากการสร้างขึ้น จึงเป็นสิ่งสำคัญที่สุดของทุนชุมชน ซึ่งเป็น
เจตจำนงของอำนาจความรู้ชุดต่างๆในสังคมเพื่อการดำรงอยู่ของทุนชุมชน ด้วยการอาศัย
เทคโนโลยีของความรู้ ไม่ว่าจะเป็นความรู้ในการผลิตพืชไร่ การปลูกอ้อย การทำหน่อไม้ฝรั่ง
การปลูกพืชผัก รวมถึงความรู้ในการเลี้ยงสัตว์ แต่เดิมชุมชนมีชุดความรู้พื้นบ้านดั้งเดิมอยู่ ต่อ
มาได้เปลี่ยนยุคสมัยของความรู้ ความรู้ใหม่ที่เป็นการเกษตรแผนใหม่หรือการเกษตรเพื่อการ
ค้า นอกจากนี้ยังมีชุดความรู้ในเรื่องการตลาดในการทำการค้าสร้างกำไร การบริหารจัดการสิน
ค้าการเกษตรและการขายผลผลิต ล้วนแต่เป็นความรู้ชุดใหม่ทั้งสิ้น ทั้งยังได้รับการสนับสนุน
จากสถาบันวิชาการในพื้นที่ ระดับมหาวิทยาลัยและผู้รู้/ผู้เชี่ยวชาญต่างๆ เกิดจากการสร้าง
อุดมการณ์ของรัฐและภาคปฏิบัติการทุนนิยม ด้วยเทคโนโลยีของความรู้ จนทำให้เกิดการ
สร้างความจริงในความรู้เหล่านั้น ชุมชนเกิดการยอมรับจึงได้เข้ามาแทนที่ชุดความรู้เดิม ทั้งยัง
ได้รื้อคืบของความรู้จากภายนอก

ตัวความรู้ที่ถูกสร้างภายนอกชุมชน มีวิถีที่เปลี่ยนไปนับแต่ข้าวพันธุ์ใหม่ ข้าวนาปรัง
อ้อยพันธุ์ใหม่ การใช้ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง แม้แต่การเกิดขึ้นของระบบตลาดที่เป็นความรู้ใหม่ จึงมี
ลักษณะที่สร้างสรรค์ความรู้ ในการลองผิดลองถูก ผักผ่อนในการสังเกต การอาศัยประสบการณ์
ซึ่งผู้สร้างความรู้คือคนในชุมชน ความสัมพันธ์ของคนที่สร้างความรู้กับตัวความรู้เป็นหนึ่งใน
เดียว ตัวความรู้ที่ถูกสร้างโดยผู้ที่ต้องการใช้ความรู้นั้น โดยเอาความรู้มาใช้เพื่อการดำรงชีวิต
ของตนเอง โดยนัยนี้เป็นการสะสมทุนความรู้ คือความสามารถของคนที่จะสร้างสรรค์ความรู้
ปรับเปลี่ยนความรู้ มีอำนาจเหนือความรู้นั้นสามารถใช้ความรู้นั้นได้ มาปรับเปลี่ยนไม่ตกเป็น
เครื่องมือของความรู้ ทุนความรู้ชุดเดิมมีข้อจำกัดไม่สามารถต่อสู้กับความรู้ชุดใหม่ที่ล้นหลาม
เข้ามาจากภายนอกได้ ความรู้ชุดใหม่จึงเข้ามาแทนที่ความรู้ชุดเก่า สลายสิ้นคลอนทุนชุมชน
จากการใช้เทคโนโลยีของอำนาจในการจัดการความรู้ชุดใหม่ให้เป็นระบบมีการจัดการภายใต้
เทคโนโลยีของความรู้ ดังเช่นการผูกขาดการเลี้ยงหมูของนายทุนที่สามารถควบคุมผู้เลี้ยงหมู
รายย่อยให้เกิดการเชื่อและยอมรับการเป็นเพียงลูกจ้างเลี้ยงหมู ซึ่งเป็นการทำให้ในลักษณะ
ของการว่านอนสอนง่ายพร้อมปฏิบัติตาม

ทุนต่างๆที่เป็นวัตถุดิบเงินตรา วัตถุดิบเหล่านี้ความจริงไม่มีความหมายอะไรเลย ถ้าไม่มีตัวความรู้เป็นตัวสนับสนุนสร้างวัตถุ ขณะเดียวกันความรู้ไม่สามารถที่จะทำงานได้ ถ้าไม่มีวัตถุดิบเหล่านี้มาเป็นฐานรองรับทำให้ความรู้เกี่ยวข้องกับวัตถุที่ฟูก่อให้มีความสำคัญกับความรู้ อำนาจและการใช้เทคโนโลยีของความรู้เป็นฐานอำนาจเพื่อให้ผู้คนสยบยอมอย่างไสสะอาด

ความรู้ชุดใหม่นี้อาจไม่ใช่ทุนความรู้ที่เป็นความต้องการที่แท้จริงของชุมชน บางครั้งไปทำลายทุนความรู้เดิมอีกด้วย หมายความว่าความรู้ที่มอบเมาคอน ทำให้คิดผิดหรือทำให้ความรู้อื่นเป็นผลทางลบกับชุมชนได้ด้วย ไม่ใช่ความรู้ที่บริสุทธิ์หรือไร้เดียงสา เป็นความรู้ที่ดีในทีหนึ่ง เข้าไปในชุมชนหนึ่งแล้วจะดี คนในชุมชนถูกระทำให้เป็นภาคปฏิบัติการของคนที่มีอำนาจที่ถูกกดทับความรู้เดิม (subjugate knowledge) เพื่อเบียดขับออกไปของความรู้ชุดเดิม การกดทับความรู้เดิมนี้ทำให้ชุมชนกลายเป็นชุมชนที่ไม่มีศักดิ์ศรี ไม่สามารถพึ่งตนเองได้ ต้องพึ่งพิงรัฐหรือระบบทุนนิยม ด้วยการรับเอาความรู้ชุดใหม่ให้เป็นทุนในการประกอบอาชีพและดำรงชีพ ความรู้การผลิตแผนใหม่จึงมีอำนาจเหนือผู้คนในชุมชน

ชุมชนมีการพัฒนาการเรียนรู้ในการประกอบอาชีพที่ทุกคนในชุมชนมีการเรียนรู้ การแสวงหาความรู้จากแหล่งภายนอกชุมชนและหน่วยราชการในพื้นที่ที่เป็นผู้เสริมสร้างในการเรียนรู้ มีทั้งที่ยึดยึดความรู้ แทรกแซงความรู้ของชุมชนที่มีอยู่เดิม และเป็นความต้องการเรียนรู้ของชุมชนที่แท้จริง ชุมชนจึงเลือกปรับตัวในการเรียนรู้ที่จะรับชุดความรู้ต่างๆ ที่รัฐโดยภาคราชการบรรจุใส่เข้าไปในชุมชน อาจไม่สำเร็จหากไม่ใช่ความต้องการที่แท้จริง แต่หากชุมชนเห็นว่าเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ สามารถทำได้จริงชุมชนก็จะนำชุดความรู้นั้นมาประยุกต์ให้ชุมชนสามารถนำความรู้นั้นมาใช้ประโยชน์ ทุนความรู้ที่มีอยู่เดิมมีข้อจำกัดไม่สามารถรู้ความรู้ชุดใหม่

ชุมชนนี้ชาวบ้านสามารถนำความรู้ที่ตนเองสนใจมาประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพ มิใช่การถูกยึดยึด อย่างกรณีของอาสาสมัครสาธารณสุขดีเด่น พยายามที่ไปเรียนรู้จากหน่วยงานภายนอกเป็นผู้นำไม่เป็นทางการ นำมาถ่ายทอดให้กับกลุ่มแม่บ้านและชาวบ้านต่างๆ เช่น การรวมกลุ่มออมทรัพย์ กองทุนอาชีพ กลุ่มแม่บ้าน การทำพวงหรีด ดอกไม้จันทร์ จักสานหมวกจากต้นป้อ การอนุรักษ์ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น การปฏิบัติธรรมเพื่อสุขภาพจิต ฯลฯ นอกจากนี้การเรียนรู้ของชุมชน กรณีหมอมู ผักนึ่งเงินล้าน ปลาสดแดดเดียว กลุ่มหน่อไม้ฝรั่งล้วนแต่เป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ที่หลากหลายรอบด้านการประดิษฐ์คิดค้น เทคนิคการพ่นน้ำด้วยสปริงเกอร์ สิ่งสำคัญก็คือเทคโนโลยีของความรู้ในการทำอาชีพทั้งการปลูกพืชไร่ การเลี้ยงหมู ต้องมีการเรียนรู้อย่างถึงแก่นมิฉะนั้นอาจประสบกับการขาดทุนดังกรณีของการปลูกต้นหอม การเลี้ยงหมู เลี้ยงไก่หรืออื่นๆ

สิ่งที่เกิดขึ้นทั้งหมดนี้เกิดจากผู้นำชุมชน สามารถนำความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาเล่าเรียนที่พัฒนาตนเองจบประมาณปีที่ 4 และศึกษาจากศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน(กศน.) จนจบปริญญาตรีสถาบันแห่งหนึ่งที่เป็นแรงผลักดันให้ชุมชนมีพลังชุมชนที่จะร่วมกันพัฒนา เป็นตัวแบบในสังคมแห่งการเรียนรู้เพื่อจะบูรณาการสังคมให้เกิดสุขภาวะ การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ด้วยการเสนอให้ครูในโรงเรียนต้องศึกษาต่อ เพื่อให้จบในระดับปริญญาตรีด้วยการจัดหาทุนให้กู้ยืม และผ่อนส่งและยังส่งเสริมให้เยาวชนศึกษาต่อศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน สิ่งเหล่านี้นำไปสู่ทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรม ชุมชนมีการสร้างความกลมเกลียวไม่มีความขัดแย้งของการพัฒนา ชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ดีส่งเสริมความสามารถในการผลิต การเพิ่มมูลค่าในการผลิตด้วยการจัดหาเครื่องอบปลาแดดเดียว ส่วนหนึ่งของสิ่งที่ปรากฏให้เห็นโดยเฉพาะเมื่อกองทุนหมู่บ้านเข้ามา วิธีชีวิตผู้คนในชุมชนเริ่มเปลี่ยนแปลงไปสู่ การแสวงหาความรู้ในการประกอบอาชีพและการพัฒนาสาธารณประโยชน์มากขึ้น ต่างก็มีความสมัครสมานช่วยเหลือกันดีเหตุหนึ่งก็คือแกนหลักของชุมชน ที่มุ่งถึงกิจกรรมเพื่อสังคมส่วนรวม หากยังมีฐานะเป็นตัวกำหนดความแตกต่างระหว่างคนมีเงินกับคนไม่มีเงิน หรือนัยยะก็คือคนเชื้อสายจีนกับคนเชื้อสายไทยที่ยังมีเป้าประสงค์ในการดำรงชีพแตกต่างกัน โดยเฉพาะคนจีนจะมุ่งการสร้างฐานะรายได้เป็นหลัก แต่คนไทยมีชีวิตที่เรียบง่ายไม่มุ่งที่ทรัพย์สินมากนัก เหตุนี้การพัฒนาชุมชนส่วนรวมจึงมิใช่เพียงอำนาจที่ไปปิดกั้น กดทับแต่จะเป็นในลักษณะของการประสานร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่สร้างองค์ความรู้ของชุมชนเป็นฐานหลัก และขจัดอำนาจแอบแฝงให้เป็นอำนาจของความรู้เข้ามาแทนที่ในสังคมแห่งความรู้ ชุมชนยังมีข้อจำกัดในการสร้างสรรค์ความรู้ชุดใหม่ที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป กระบวนการลองผิดลองถูกในการผลิตและการขายผลผลิตทำให้ชุมชนตกอยู่ในสถานะเสียเปรียบ จากความรู้ที่นำเข้ามาจำนวนมากไม่อาจนับเป็นทุนความรู้ที่แท้จริงของชุมชน เพราะนอกจากไม่สามารถใช้ความรู้เหล่านั้นในการดำรงชีพแล้ว ในหลายๆกรณีชุมชนยังถูกทำให้หลงผิดจากความรู้ที่หลั่งไหลได้ปล้มเข้าไปอย่างไร้ทิศทางด้วย ดังนั้นจึงต้องมีตัวกลั่นกรองความรู้ในสังคมยุคใหม่ ที่ต้องสร้างสรรค์ความรู้ให้เกิดคุณค่าแก่ชุมชนอย่างแท้จริง

ดังจะเห็นว่าสังคมได้เคลื่อนตัวจากระบบทุนนิยมไปสู่ยุคหลังทุนนิยม เป็นสังคมแห่งความรู้ สังคมแห่งองค์กร ทุกวันนี้เราอยู่ในช่วงของการเปลี่ยนแปลงเป็นการเปลี่ยนแปลงยุคก่อนทุนนิยม การย่างก้าวเข้าสู่สังคมแห่งความรู้ เคลื่อนเข้าสู่ยุคหลังทุนนิยมเมื่อไม่นานมานี้ สังคมใหม่จะใช้กระบวนการตลาดเสรีที่เป็นกลไกในการผสมผสานกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ไม่ใช่สังคมต่อต้านลัทธิทุนนิยม แต่จะรักษาสภาพทุนนิยมไว้ ดังนั้นเศรษฐกิจในสังคมยุคหลังทุนนิยม จึงเป็นผลผลิตของแรงงานที่ใช้ความรู้และแรงงานที่มีความรู้ จึงมิใช่แรงงานรับจ้างอย่างที่เป็นอยู่นี้ หากแต่ชุมชนชนบทยังตามไม่ทันการเปลี่ยนแปลงที่เปลี่ยนผ่านช่วงยุคของความรู้

ขณะที่ความรู้ได้ไหลบ่าในยุคของข้อมูลข่าวสาร ฉะนั้นชุมชนจึงต้องมีการปรับตัวและเรียนรู้ร่วมในสังคมที่มีพลวัตตลอดเวลา ชุมชนบ้านทุ่งนี้ได้ก่อรูปสังคมแห่งการเรียนรู้ในช่วงยุคปัจจุบันจากผู้นำชุมชนที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ในการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนที่หน่วยงานรัฐมักตีค่าชุมชนแห่งนี้เป็นชุมชนที่ไม่เข้มแข็ง แท้จริงแล้วชุมชนนี้ได้ก่อรูปการพัฒนาที่มีศักยภาพเต็มเปี่ยมด้วยพลังการพัฒนาที่เห็นเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ชุมชนยังได้เข้าสู่ยุคทุนนิยมการบริโภค

บริบทนิยม : สัญญาการปิดล้อมของทุนเงินตรา

การบริบทนิยม มิใช่เพียงชุมชนที่นิยมการบริโภคในรูปของสินค้าเงินตราแล้ว ยังบริโภคในรูปของความรู้ชุดใหม่ ที่ทุนนิยมสร้างขึ้นจากการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัย ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต และโครงสร้างทางสังคมของชุมชนทำให้สภาพเปลี่ยนไป แท้จริงแล้วนโยบายการพัฒนาประเทศภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน ก่อให้เกิดผลการเปลี่ยนแปลงต่อการดำเนินชีวิตของชาวบ้านทุ่งไปสู่ระบบเศรษฐกิจเพื่อการค้า ตั้งแต่ในระยะแรกๆของการสร้างหมู่บ้านชุมชน เมื่อชาวบ้านได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานของรัฐให้ปลูกฝ้าย เพื่อส่งตลาดภายนอกหมู่บ้าน แต่อย่างไรก็ตามอาจกล่าวได้ว่าการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน เป็นไปตามกระแสนิยมเศรษฐกิจเสรีทุนนิยมอย่างเข้มข้น เมื่อชาวบ้านได้มีคลองชลประทานไหลผ่านชุมชนและนำไปสู่การขยายพื้นที่เพาะปลูกอ้อยขนาดใหญ่

ภายใต้การดำเนินชีวิตเช่นนี้จึงไม่แปลกแต่อย่างอะไรที่จะพบว่า ชุมชนบ้านทุ่งต่างก็มีเป้าหมายของชีวิตเพื่อความมั่นคงทางโภชนาการ กอบกับโดยเชื้อสายที่ชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นคนจีนซึ่งนิยมสร้างควมร่ำรวยให้กับครอบครัวและวงศ์ตระกูลด้วยแล้ว ค่านิยมดังกล่าวจึงกลายเป็นมาตรฐานของชุมชนบ้านทุ่งไปโดยปริยาย นอกจากนั้นเมื่อพิจารณาจากด้านการติดต่อสื่อสารระหว่างสังคมภายในหมู่บ้านกับสังคมภายนอกโดยเฉพาะจากส่วนกลาง ก็จะมีพบว่าชุมชนบ้านทุ่งมิใช่ชุมชนปิด หากแต่ชาวบ้านทั้งรุ่นอดีตและปัจจุบันก็ได้มีการติดต่อสื่อสาร ผ่านทางการค้าขายพืชไร่กับพ่อค้าภายนอกอยู่เสมอมา ด้วยสาเหตุเหล่านี้ชุมชนบ้านทุ่งจึงมีสภาพคล้ายคลึงกับชุมชนอื่นๆ ในเขตภาคกลางที่ต่างก็รับผลการพัฒนาประเทศเพื่อมุ่งสู่ความทันสมัย เช่นเดียวกัน

ทุกวันนี้การดำเนินชีวิตของชาวบ้านจะเป็นไปตามลักษณะการผลิตสินค้าพืชไร่ พืชผัก และการเลี้ยงหมูเพื่อการค้าขายแลกเปลี่ยนเงินตราทั้งสิ้น ครัวเรือนซื้อสินค้าพืชผลจากภายนอกหมู่บ้านเข้ามาติดต่อรับซื้อทุกฤดูกาล หรือชาวบ้านจะนำผลผลิตที่ได้ไปขายเองที่ตลาดในเมืองหรือที่ตลาดในกรุงเทพฯ มิเพียงเท่านั้นชาวบ้านบางคนจึงเปลี่ยนอาชีพไปเป็นคนกลาง คือพ่อค้าขายผลผลิตโดยรับซื้อจากชาวบ้านด้วยกันเองอย่างกรณีของการปลูกผักนึ่งเป็นต้น และใน

ขณะเดียวกันรสดึงสินค้าจากภายนอกก็นำสินค้าประเภท เครื่องดื่ม น้ำอัดลมเครื่องดื่มชูกำลัง และประเภทอาหารแห้งสำเร็จรูปต่างๆ อาทิ ขนมขบเคี้ยว อาหารกระป๋อง บะหมี่ทอดจนสินค้าที่เกี่ยวกับการเกษตรกรรม ได้แก่ ยาฆ่าแมลง ปุ๋ย เครื่องมือการเกษตร นำส่งให้กับร้านค้าในชุมชนอย่างต่อเนื่อง สำหรับอาหารสดจำพวกเนื้อสัตว์ เช่น ไก่ หมู ปลา กุ้ง ฯลฯ นั้น ทางร้านค้าจะออกไปซื้อจากตลาดสดในตัวเมือง นำมาขายให้กับชาวบ้านทุกวัน แต่อาหารประเภทผักและไข่ เจ้าของร้านค้าจะรับซื้อจากแหล่งผลิตในชุมชนแล้วนำมาขายอีกต่อหนึ่ง สภาพการขายของร้านค้าจะคึกคักด้วยบรรยากาศการซื้อขายของชาวบ้าน สิ่งที่เปลี่ยนแปลงหรือปรากฏให้เห็นในช่วงหลังๆ การซื้อขายสินค้าอุปโภคและบริโภคเริ่มเปลี่ยนแปลงไปจากที่เคยซื้อสินค้าตามร้านค้าในชุมชน ก็เป็นการซื้อขายกันในตลาดนัดของชุมชนสัปดาห์ละสองครั้งทั่วทุกหมู่บ้านเป็นสินค้าทุกชนิดที่จำเป็น ต่อการบริโภคทั้งอาหารสด ของกินของใช้ เสื้อผ้า นอกจากนี้ชาวบ้านยังนิยมไปจับจ่ายใช้สอยเลือกซื้อสินค้าในตัวเมือง แต่เปลี่ยนแปลงไปซื้อหาที่ห้างหรือศูนย์การค้าขนาดใหญ่ที่เริ่มเปิดมาได้ไม่กี่ปีนี้ ทำให้ชาวบ้านต้องมีการะที่ต้องใช้จ่ายสินค้าทั้งที่จำเป็นและสินค้าฟุ่มเฟือยอยู่เนืองๆ เสมือนการกระตุ้นการบริโภคทางอ้อมที่เปลี่ยนแปลงไปจากวิถีชีวิตดั้งเดิม สร้างวัฒนธรรมการบริโภคสินค้าสมัยใหม่ในรูปลักษณะของเงินตราเป็นสรณะ

ดังจะเห็นว่าวัฒนธรรมการบริโภคสินค้าอุปโภคและบริโภคของชุมชนได้ก่อตัว และปรับตัวไปตามกระแสของทุนนิยมเงินตรา เข้ามีบทบาทและปัจจัยสำคัญในการเร่งหรือกระตุ้นการผลิต สร้างอัตลักษณ์ของการบริโภคของคนในชุมชน ด้วยการตีค่าว่าเป็นผู้มีรสนิยม มีระดับ สิ่งปรากฏคือ เกือบทุกบ้านจะต้องมีรถยนต์หรือรถปิคอัพ หรือไม่กี่มอเตอร์ไซด์มีทุกหลังคาเรือน อันแสดงถึงสิ่งที่เป็นรูปลักษณะของทุนนิยม ว่าสิ่งนี้คือเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ความเป็นนักบริโภคนิยม

บทที่ 4

การโต้คลื่นหรือทวนกระแสของชุมชน

คลื่นมหาสมุทรของทุนนิยม

เมื่ออำนาจรัฐจากภายนอกเข้ามาสัมพันธ์ โดยเฉพาะเมื่อรัฐรับเอาแนวคิดกระแสหลักทุนนิยมมาเป็นกรอบและเข็มมุ่งในการพัฒนาประเทศ และสั่งแดงอำนาจผ่านชุมชนในรูปแบบของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่ พ.ศ. 2504 ก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนมากมาย พลังทางสังคมถูกบ่อนเซาะลงอย่างรวดเร็ว จนมาถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5-7 โครงสร้างความเข้มแข็งของชุมชนถูกทะลวงทะลายลงอย่างแทบจะสิ้นเชิง การทรงตัวอยู่ได้ของชุมชนใดชุมชนหนึ่งจึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจ มีการปะทะหรือการปรับตัวอย่างไร

การพัฒนาสู่ความทันสมัย ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ชุมชนได้มีการปรับตัวยอมรับเอาการผลิตรูปแบบใหม่ในการดำรงชีวิต การปลูกพืชไร่และการเลี้ยงสัตว์ที่มีลักษณะของพลวัตไปตามกระแสนิยมที่มีการใช้เทคโนโลยีการผลิต การทำอาชีพเกษตรกรรมจึงผสมผสานและหลากหลาย ในลักษณะของการประสานให้สามารถดำรงอยู่ได้ แต่ยังมีคนในชุมชนพยายามที่จะตอบโต้ด้วยการปะทะไม่ยินยอมหรือยอมรับการผลิตของนายทุนหรือทุนนิยมเต็มรูปแบบ เพราะมองว่าเป็นการขูดรีด เอาเปรียบ มีลักษณะของการเป็นทาสแรงงานราคาถูกให้กับนายทุนซึ่งพยายามรักษาเอาไว้เพื่อตัวเองสามารถที่จะขูดรีดต่อไปได้เรื่อยๆ ซ้ำยังไปทำลายการผลิตแบบเดิมโดยสิ้นเชิง

สิ่งหนึ่งของการโต้คลื่น ก็คือการเลี้ยงสัตว์คือการรับจ้างเลี้ยงหมูไปตามกระแสนิยม หากแต่ชาวบ้านส่วนหนึ่งก็ปรับตัวต่อสู้เพื่อการดำรงอยู่ ด้วยการพลิกผันตัวเองจากเกษตรกรผู้เลี้ยงหมูมาเป็นเกษตรกรผู้รับจ้างเลี้ยงหมูของบริษัทใหญ่ 3-4 บริษัทที่ผูกขาดควบคุมการจัดการไว้หมด ตั้งแต่การกำหนดโควตาการเลี้ยง การสร้างโรงเรือน การใช้พันธุ์หมูจากบริษัท การให้อาหาร การดูแลการเจ็บป่วย การจับหมูเมื่อได้กำหนด สิ่งเหล่านี้บริษัทใหญ่จะเป็นผู้กำหนดและผูกขาด เกษตรกรมีรายได้จากการรับจ้างเลี้ยง เพียงตัวละ 140 บาทเท่านั้นโดยที่ชาวบ้านไม่รู้ด้วยซ้ำว่าหมูพันธุ์อะไร เพราะไม่ได้เป็นผู้ผลิตเอง รู้เพียงว่าเป็นหมูสองสายพันธุ์ หรือสามสายพันธุ์ อาหารที่ให้ก็ไม่ชัดเจน ยาและเวชภัณฑ์ที่ใช้ก็ไม่ติดฉลากรู้เพียงยาน้ำใสและยาน้ำข้นเท่านั้น ที่ใช้สำหรับฉีดให้กับหมูที่เจ็บป่วยหรือเป็นการให้วัคซีนป้องกันโรคในหมู บางครั้งยังไม่ว่าด้วยว่ามียาที่ไม่พึงประสงค์ในการเลี้ยงหมูของบริษัทนายทุนอีกด้วย ทำให้เกษตรกรต้องผูกชีวิตเป็นระบบยิ่งกว่าเดิม เพราะจะมีเจ้าหน้าที่บริษัทมาตรวจสอบควบคุมการเลี้ยงตลอดเวลาในรอบ 110-120 วันจนกว่าบริษัทจะมาจับ

หมู ลักษณะนี้จึงทำให้ชาวบ้านไม่สามารถพึ่งตนเองได้ แต่ต้องพึ่งพาอาศัยบริษัทใหญ่เพียงไม่กี่รายเท่านั้นที่มีอำนาจในการกำหนดการเลี้ยงหมู เสมือนเป็นการซื้อเป็นชีวิตายให้กับผู้เลี้ยงหมู เพราะหากทางบริษัทไม่ต่อสัญญาการเลี้ยงหมูผู้เลี้ยงเหล่านี้ก็ต้องเดือนร้อน จึงต้องสยบยอมอยู่ภายใต้กฎ ระเบียบ ข้อกำหนดของบริษัท จากการสัมภาษณ์

ถาม 600 ตัวนี้เป็นของเราเองหรือของบริษัท

ตอบ ก็ของบริษัทเขารับจ้างเลี้ยง ฉันทก็ตั้งเล้าไว้ เลี้ยงเป็นกิโลกรัม

ถาม วิธีการตั้งแต่เริ่ม บริษัทเขามาติดต่อยังไง

ตอบ คนที่จะเริ่มเลี้ยงหมู เขามองคนที่เริ่มๆ มาก่อน คนเลี้ยงเดิมอย่างคนที่ทำไร่อยู่พอเห็นเลี้ยงหมูดี ที่จากทำไร่ก็จะมาเลี้ยงหมู ก็จะเดินไปหาซื้อฟิวจะทำอย่างไร ต้องเตรียมตัวและลงทุนอย่างไร เขาก็จะเริ่มมีสัตว์บาลมาคอยดูแลว่าเขาจะเลี้ยงหมูเท่านี้ตัว จะใช้ทุนเท่าไร จะคำนวณให้ถูก มีสัตว์บาลมาดูแล แก้ปัญหาในบางส่วน ในเรื่องการจัดการในส่วนที่เรายังไม่รู้.....

ตอบ คนที่เลี้ยงอยู่เก่า เขาก็ชักชวนให้ฉันเลี้ยง ฉันก็ไม่อยากเลี้ยง แต่ว่าเขาจ้าง ถ้าราคาไม่ดี เขามาวา มาเอ็ดเราได้ ชวนมา 2 ปี ลองก็ลองดูก็เลยปลูกเล้าขึ้นมาอีก สองหลัง.....อาหารขาด 1 ลูกก็ 500 บาท ต้องดูแลทุกอย่าง อย่างดี.....ก็ขึ้นแหละ ไม่ขึ้นไม่ลง แต่ถ้าเราเรียบร้อยดี สะอาดดี เขาก็ให้เรา เอฟฟี่อาร์

ถาม เอฟฟี่อาร์คืออะไร

ตอบ ก็ให้ค่าโน่น ค่านีเรา เป็นพิเศษ มีรางวัลให้เรา หมูจะถูกจะแพงเป็นเรื่องของเขา ไม่เกี่ยวกับเรา.....เราเลี้ยงเองสบายใจ สกปรกนิดหน่อยเดี๋ยวก็ทำได้ แต่อันนี้มันไม่ได้เดี๋ยวเขามาตรวจเจอ เราจะไม่ดี เราเหนื่อยเราก็ต้องไป ไม่เคยได้นอนกลางวันเลย

ถาม คิดใหม่ว่าเลี้ยงอย่างเก่ากับอย่างใหม่

ตอบ มันดีคนละอย่าง หมูขึ้น หมูลง เราไม่ต้องทุกข์เวลามาจับก็ไม่ต้องกลัวโกง เราได้อย่างเดียว ตายเรากก็ไม่ต้องทุกข์.....

จะเห็นว่าไม่แตกต่างไปจาก ระบบการกักขังหรือคุก โรงพยาบาล โรงเรียนที่ถูกจ้องมองกำจัดขอบเขตให้ปฏิบัติตามได้เท่านั้น เหตุนี้ทำให้ชุมชนผู้เลี้ยงหมูจึงสยบยอมและถูกเบียดขับไปให้มีฐานะเป็นอื่นให้เป็นเพียงผู้รับจ้างให้กับบริษัท ด้วยการเป็นลูกจ้างก็คือรับจ้างเลี้ยงหมูที่อาจจะดูว่าไม่มีความเสี่ยงจากการเลี้ยงแบบเดิม หากแต่ต้องอยู่ภายใต้พันธนาการ

ของการจับจ่ายด้วยการกำหนดตารางเวลา และครอบงำได้อย่างเบ็ดเสร็จ แคมยังถูกขูดรีดอย่างต่อเนื่อง ไม่สามารถที่จะปะทะกับนายทุนเงินตรานี้ได้

แต่จากกรณีศึกษาในการทวนกระแสทุนนิยมกระแสหลักสิ่งที่พบเห็นยังมีผู้เลี้ยงหมูบางรายที่ไม่ยอมตกอยู่ใต้อาณัติของนายทุนบริษัทใหญ่ มีความพยายามที่จะเลี้ยงเองโดยไม่พึ่งพิงบริษัท โดยการกู้เงินกองทุนหมู่บ้านมาช่วยผ่อนคลายภาระจำนวนหนึ่ง โดยการนำเงินกองทุนหมู่บ้านมาซื้อลูกหมูด้วยการคัดเลือกพันธุ์ก็แบ่งปันจากฟาร์มที่นับถือกัน การปลูกโรงเรือน อาหาร ยาและเวชภัณฑ์ที่รักษาหมูก็ซื้อหาจากตลาดในชุมชนข้างเคียงและตลาดในตัวจังหวัด การดูแลด้วยเทคนิคของชาวบ้านถึงแม้จะไม่เพียบพร้อมตามเทคนิคฟาร์มใหญ่หรือบริษัทที่รับจ้างเลี้ยง ทำให้การเลี้ยงต้องใช้เวลามากกว่าเดิมและราคาซื้อขายให้พ่อค้าก็ยังต่ำไม่แน่นอน บางครั้งก็ไม่มีพ่อค้ามารับซื้อต้องไปขายเองที่ตลาดในเมือง จะเห็นว่าผู้เลี้ยงหมูในลักษณะนี้อาจมีความเสี่ยงสูงในเรื่องราคาและความไม่แน่นอน ในการผลิตหรือการเลี้ยงหมูจากการบอกเล่าของผู้ให้สัมภาษณ์แต่ผู้เลี้ยงก็พยายามปรับตัว ด้วยการอาศัยภูมิปัญญาการเลี้ยงแบบพื้นบ้านผสมผสานกับเทคนิควิทยาการสมัยใหม่ การทดลองด้วยตัวเองแต่ขณะนี้ยังติดขัดเรื่องทุนในการประกอบการอยู่มาก ซึ่งจากการศึกษาจะพบว่าวงจรในการประกอบอาชีพการเกษตรจะเป็นพลวัต จากวงจรของการเลี้ยงสัตว์เริ่มจากการเลี้ยงไก่ ต่อมาเป็นหมู และกำลังเริ่มพัฒนามาเป็นวัวนม ทั้งหมดนี้ขึ้นกับราคาและกลไกตลาดที่เอื้อต่อการผลิตในสินค้าเกษตรที่ไม่มีความแน่นอนตามที่รัฐสร้างขึ้นมา จึงเห็นว่าชุมชนคงไม่สามารถทวนกระแสได้นาน หากแต่ได้เพียงแค่อพยพได้เคลื่อนที่ถาถมเข้ามาของคลื่นลูกแล้วลูกเล่าในวิถีชีวิตเกษตรกรมากกว่า คงไม่อาจแหวกวงล้อมออกไปได้ สักวันหนึ่งก็ต้องผันตัวเองไปอยู่ใต้พันธุนาการของผู้รับจ้าง

รัฐได้สร้างวาทกรรมการผลิตแบบใหม่ขึ้นมานั่นคือการผลิตเพื่อการค้า โดยใช้เทคโนโลยีอำนาจในแบบของวินัยและระเบียบ ได้แก่กระบวนการวิธีการและเทคนิค มีความหมายของการอธิบายความหมายอำนาจของความรู้ในการสร้าง/เปิดพื้นที่วาทกรรมการผลิตเพื่อการค้า ด้วยเทคโนโลยีในฐานะที่เป็นวิธีการ หรือกระบวนการเปลี่ยนรูปอำนาจผ่านความรู้และการสร้างวาทกรรมไปสู่การเปิดพื้นที่ในชุมชนชนบท หากปราศจากเทคนิควิทยานี้แล้วการสร้างวาทกรรมของอำนาจที่ผ่านความรู้นั้นก็ถือเป็นสิ่งที่ไร้ความหมาย เพราะเทคโนโลยีรวมทั้งกลยุทธ์ต่างๆช่วยในการสร้างวาทกรรมของอำนาจที่ผ่านความรู้นั้นมีอยู่ในโลกของความจริง ช่วยให้นามธรรมนั้นกลายเป็นคุณภาพหรือความสามารถที่มีอิทธิพลให้ผู้คนจับต้องได้ รู้สึกได้จริง ทั้งนี้เพราะอำนาจที่ผ่านความรู้จะปรากฏได้จริงก็ต่อเมื่อถูกเปลี่ยนไปเป็นการกระทำ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจทุกสิ่งนั้นมักจะมียุทธวิธีในการต่อสู้แย่งมาด้วยเสมอ หรือน้อยก็ต้องมีศักยภาพที่ซ่อนอยู่

การผลิตเพื่อการค้าของชุมชนชนบทเป็นปฏิบัติการในสังคมไทย ที่ถูกเก็บกด/ปิดกั้นของทุนนิยมการเกษตรสมัยใหม่ ไว้ไม่ให้เกิดการผลิตแบบพอเพียงชีพได้ออกมาผองาด เปิดเผยให้เห็นความเป็นไป/ความสำคัญของการพออยู่พอกินที่มีมาตั้งแต่ดั้งเดิม ทำให้ชุมชนชนบทถูกรบงการไว้และการยอมให้ความรู้ที่ถูกเก็บกดนี้ได้เผยตัวออกมา จะทำให้เห็นประวัติศาสตร์ของการต่อสู้ ซึ่งถูกปิดบังอำพรางกระทั่งลบออกไปด้วยการลดทอน กลบฝังข้อมูลประวัติศาสตร์ที่ไม่เข้าสู่ชุดหรือขัดแย้งกับความรู้ที่ถูกต้องเหล่านี้

การผลิตเพื่อการค้าในทิศทางการพัฒนารูปแบบวิธีการใดก็ไม่ต่าง จากความรู้/ความจริงเพื่อให้เกิดการยอมรับในวงกว้าง มิได้ต่างอะไรกับการพัฒนาสู่ความทันสมัยแบบอื่น ๆ ส่งผลให้มีการ “ตีค่า”ของสังคมทันสมัยกับสังคมประเพณี สังคมทันสมัยได้รับการเรียกขานว่าเป็นสังคมที่พัฒนาแล้วและเจริญก้าวหน้า ส่วนสังคมประเพณีเป็นสังคมที่ล้าหลังไม่เจริญและจำเป็นต้องพัฒนานั้นคือสังคมชนบท ด้วยกระแสสังคมต้องการการพัฒนาที่หลากหลายขึ้น แต่จุดที่ต้องกลับมามองอย่างจริงจังของการเกษตรทุนนิยม คือ ประชาชนมีความด้อยโอกาสตามธรรมชาติของระบบและไม่มีอำนาจกำหนดบริการตลอดจนมีทางเลือกน้อย จะเห็นว่าอำนาจรัฐตลาดและทุนหรือกลุ่มผลประโยชน์กับอำนาจของสังคมและประชาชน จึงแตกต่างกันอย่างลิบลับนั่นคือความแตกต่างในอำนาจของความรู้

ดังจะเห็นว่า การช่วงชิงความเป็นใหญ่ในการสร้างนิยาม/ความหมายของสิ่งที่เรียกว่า “การผลิตสมัยใหม่” คนที่มีอำนาจในการกำหนดเท่าที่ผ่านมาไม่ใช่ชาวบ้านแต่เป็นรัฐ จากรัฐบาลกลางที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งแท้ที่จริงแล้วความรู้ชาวบ้านมีลักษณะเป็นปฏิบัติการ(situated knowledge)ที่ผสมผสานความรู้ต่างๆตามเงื่อนไขแต่ละสถานการณ์ตลอดเวลา สังคมในปัจจุบันได้เริ่มมีการตั้งข้อสงสัยกับสิ่งที่ทุนนิยมเข้าครอบงำชุมชนชนบทในรูปการผลิตเพื่อการค้าเป็นหลัก จึงได้มีการเสนอวิธีวิทยาภายใต้กระบวนทัศน์ใหม่ ซึ่งเปิดพื้นที่ให้เจตจำนงและประสบการณ์ส่วนตัวของบุคคล ได้เข้ามามีส่วนสำคัญในการสร้างความรู้และกำหนดความหมายให้กับสิ่งต่างๆ ในรูปของ “เศรษฐกิจพอเพียง” ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่วิธีการมองโลกที่แตกต่างไปจากเดิม แต่หัวใจของการสร้างความรู้อยู่ที่การพยายามเปิดพื้นที่ ให้ความรู้และความจริงแบบอื่นๆก็คือ การผลิตที่เป็นอิสระจากทุนนิยม ที่ถูกกดทับไว้ได้รับการเผยให้เห็นตัวตนที่แท้จริง

การสั่นคลอนของทุนชุมชน : การต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจชุมชน

ชุมชนชนบทของประเทศไทยทุกท้องที่ในขณะนี้ กำลังถูกบ่อนทำลายจากสังคมภายนอกและอำนาจของรัฐ โดยรัฐได้นำเอากระแสหลักแบบทุนนิยม มาเป็นกรอบและเป็นเข็มทิศเพื่อกำหนดทิศทางในการพัฒนาประเทศ ซึ่งจะสำแดงอำนาจดังกล่าวผ่านชุมชนในรูปแบบ

ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เริ่มตั้งแต่แผนพัฒนาฉบับแรกจนก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างมาก พลังทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนถูกกัดเซาะและบ่อนทำลายลงอย่างรวดเร็ว จนมาถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5-7 ทำให้โครงสร้างความเข้มแข็งของชุมชนถูกทำลายลงเกือบสิ้นเชิงโดยบางชุมชนไม่สามารถพึ่งตนเองได้ จะต้องพึ่งพาสังคมภายนอกและหน่วยงานของรัฐเกือบทุกกรณี ชุมชนบ้านทุ่งเป็นชุมชนที่ดูเหมือนมีความมั่นคงแข็งแรง สามารถช่วยเหลือตัวเองและพึ่งพาสังคมภายนอกและหน่วยงานของรัฐน้อยมาก เพราะชุมชนมีภูมิคุ้มกันหรือสิ่งที่เกื้อหนุนเป็นเงื่อนไขปัจจัยที่ก่อให้เกิดความเข้มแข็ง คือการก่อเกิดของอุดมการณ์ชุมชนในการปะทะประสานทุนนิยม ด้วยการสร้างกระบวนการเรียนรู้ ระบบความสัมพันธ์เชิงสังคมที่แน่นแฟ้น และการใช้กลไกที่เอื้อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ในรูปแบบการสร้างตาข่ายชีวิต

การรวมกลุ่มเพื่อสร้างตาข่ายชีวิต ชาวบ้านในชุมชนบ้านทุ่งมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มมานานพอสมควรในระยะแรกการเข้ามาจัดตั้งกลุ่ม เช่น กลุ่มที่รัฐจัดตั้งไม่ว่าจะเป็นกองทุนยาก กลุ่มต่างๆ ที่จัดตั้งโดยรัฐมักมีใช้ความต้องการที่แท้จริง ความไม่จริงใจ ไม่โปร่งใส ในที่กลุ่มที่จัดตั้งโดยรัฐก็ล้มโดยไร้ร่องรอยของเงินที่สะสมต่างคนต่างเข็ดขยาด กลุ่มกันนานพอสมควรเมื่อมีโอกาสรวมกลุ่มกันเองในชุมชนดังเช่น กลุ่มฅาปนกิจสงเคราะห์ที่ได้ก่อรูปและจัดตั้งกันเอง จากบทเรียนที่ผ่านมา และการให้ความช่วยเหลือจากหน่วยงานราชการที่มีความรู้ความเข้าใจ มีหน้าที่เฉพาะกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มสัจจะ กลุ่มจักสาน กลุ่มแปรรูปอาหาร กลุ่มสหกรณ์การเกษตร รวมถึงกองทุนหมู่บ้านสมาคมชาวไร่อ้อยเขต 7 กลุ่มปลูกหน่อไม้ฝรั่ง กลุ่มผู้เลี้ยงหมู กลุ่มออมทรัพย์ฯลฯ จึงเกิดขึ้นทั่วไป กล่าวได้ว่าทุกหมู่บ้านจะต้องมีกลุ่มลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ทำให้ชุมชนมีที่พึ่ง ทั้งเรื่องการอุปโภค บริโภค การเงินที่สำคัญคือกิจการดังกล่าวเป็นของทุกคน ทุกคนมีโอกาสได้รับการปันผล ได้รับการเฉลี่ยคืน จึงมีการดูแลตรวจสอบและช่วยเหลือร่วมมือกันอย่างเต็มแรง

การรื้อรัดทางสังคมในการสร้างตาข่ายชีวิต ดังเช่นกลุ่มฅาปนกิจสงเคราะห์ที่จัดตั้งกันเอง เพื่อความมั่นคงปลอดภัยทางสังคม ด้วยการสร้างหลักประกันให้กับสมาชิกที่เสียชีวิต เสมือนการประกันชีวิตซึ่งได้ดำเนินการมาเกือบ 10 ปีในเบื้องต้นผู้ที่เสียชีวิต ไม่มีค่าทำศพ เป็นการให้ความช่วยเหลือญาติที่เสียชีวิต อันเป็นแนวคิดที่ผู้นำไม่เป็นทางการได้รับการไว้วางใจให้ทำหน้าที่มาตลอด และยังได้รับการเสนอให้เป็นประธานกองทุนหมู่บ้านข้างเคียงอีกด้วย ซึ่งจะเห็นว่าประชาชนศรัทธาและไว้วางใจในตัวประธานคนนี้ในเรื่องของความซื่อสัตย์ กลุ่มฅาปนกิจนี้ยังมีการพัฒนาโดยจัดซื้อข้าวของต่างๆ ให้กับสมาชิกเช่น โต๊ะ เตา แก้วให้สมาชิกไว้ในจัดงานต่างๆ อีกด้วย กิจกรรมของกลุ่มฅาปนกิจเริ่มแรกการสมัครเข้าเป็นสมาชิกแรกเข้ารายละ 10 บาท จ่ายค่าทำศพรายละ 20 บาทโดยจะมีผู้มาเก็บพร้อมใบเสร็จให้หากสมาชิก

ตายจะได้เงิน 46,000 บาทเศษ ชาวบ้านในตำบลเกือบทั้งหมดจะสมัครเป็นสมาชิกกลุ่ม ฅาปนกิจ และได้ขยายสมาชิกออกไปครอบคลุมทั้งตำบล

การรวมกลุ่มอีกอย่างหนึ่งคือกลุ่มออมทรัพย์ได้ตั้งกันมาก่อนกองทุนหมู่บ้าน การออมทรัพย์จึงเป็นกิจกรรมที่ชุมชนได้ร่วมกันทำเพื่อรวมคน รวมเงิน รวมความคิดช่วยเหลือกันเอง และสามารถแบ่งปันหยิบยืมไปใช้ในสิ่งจำเป็น เพราะชุมชนส่วนใหญ่เข้าไม่ถึงแหล่งเงินในระบบ เนื่องจากไม่มีหลักทรัพย์ใดๆไปประกันการกู้ยืม ส่วนเงินที่มาจากหน่วยงานทั่วไป มักมีกฎเกณฑ์มากเกินไป ดังนั้นกลุ่มออมทรัพย์ชุมชน จึงเปรียบเสมือนธนาคารของคนจน กลุ่มออมทรัพย์จะเรียกเก็บเงินจากสมาชิกให้ฝากเงินตั้งแต่ 50 ขึ้นไป สามารถเก็บได้ถึง 100,000 บาทก็ปล่อยกู้ให้กับสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์สามารถกู้ได้ไม่เกินห้าเท่าของเงินที่ฝาก โดยไม่ต้องค้ำประกัน ซึ่งคิดดอกเบี้ยร้อยละ 12 ต่อปีสมาชิกต้องส่งคืนเงินต้นภายในหนึ่งปี หักดอกเบี้ยก่อน ขณะนี้มียอดวงเงินถึง 200,000 บาท สมาชิกที่กู้ส่วนใหญ่กู้ไปใช้เหตุจำเป็น หรือเงินขาดมือ เช่น ทำไร่ ทำผัก กลุ่มออมทรัพย์ของหมู่บ้านจะเป็นแม่แบบให้กับชุมชนอื่น ๆ เพราะจัดตั้งมาก่อนและสามารถจัดการได้ดี จึงเป็นการรวมกลุ่มของชุมชนนี้มีเป้าประสงค์ สร้างตาข่ายชีวิตที่เป็นความสัมพันธ์ของคนในชุมชน อันเป็นแรงเกาะเกี่ยวพัฒนาไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน ทั้งยังเอื้อต่อความสำเร็จในการรวมกลุ่มต่างๆที่ชุมชนมีความคิดที่จะสร้างขึ้น มา หากแต่โอกาสจะอำนวยให้เกิดขึ้นผ่านกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเป็นหลัก

ดังนั้นจะเห็นว่าการรวมกลุ่มสร้างตาข่ายชีวิตเหล่านี้ จะต้องสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และความไว้วางใจเชื่อถือนั้นเป็นอย่างดี เพื่อให้มีความเกะเกี่ยวกันทางสังคม จึงเป็นทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมที่ก่อรูปและปรากฏให้เห็นพลังหรืออำนาจของชุมชน

การเบียดขับชุมชนอำนาจแท้จริงอยู่ที่ไหน

ระบบอำนาจของชุมชนในนัยยะมิได้หมายความว่ามีการมีอำนาจของชาวบ้านคนใดคนหนึ่งแต่เป็นความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลกันกับคนในชุมชนเดียวกัน มิใช่อำนาจรัฐเป็นประการสำคัญ โดยที่รัฐเป็นผู้กำหนดหรือตีตราว่าชุมชนนั้นเข้มแข็ง ชุมชนนั้นอ่อนแอ หากแต่ชุมชนนี้ก็คงหลีกเลี่ยงไม่พ้นการตีค่าดังกล่าว หากแต่รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ และคนกับคนทั้งหลายภายในแต่ละชุมชนและระหว่างชุมชน จากอดีตการใช้ที่ดินเพาะปลูกหรือปลูกบ้าน สามารถจะกักตุนไว้เป็นของตนเองได้มาก แต่ที่ปรากฏคือไม่มีใครจับจองที่ดินไว้เกินกำลังการผลิตของครอบครัว ใครเลิกใช้ที่เพาะปลูก คนอื่นก็สามารถมาใช้ที่ดินนั้นได้และผู้ครอบครองสิทธิ์คนใหม่ยังมีสิทธิ์อยู่ตราบที่ยังใช้ที่ดินนั้นอยู่

แต่ว่าชุมชนมีการติดต่อยุ่ร่วมมือกับชุมชนอื่นด้วย มีการใช้ทรัพยากรร่วมกันภายใต้กฎเกณฑ์เดียวกันเป็นชุมชนหนึ่งเช่นกัน นอกจากนี้ชุมชนยังสร้างเครือข่ายความเป็นชุมชนท้องถิ่น ต่างฝ่ายต่างพึ่งพาอาศัยกันช่วยเหลือกันในการเอาแรงทำนา ปลุกผักการช่วยเหลือกันหรือในงานบุญต่างๆสิ่งที่ปรากฏชัดก็คือการร่วมมือในการรณรงค์ทางสุขภาพอนามัยที่มีร่องรอยปรากฏอยู่อย่างชัดเจน

ฐานที่มาของอำนาจชุมชนที่สามารถกำกับดูแลความสัมพันธ์ดังกล่าวมี สอง ฐานสำคัญคือ ฐานจากอำนาจธรรมชาติและฐานของชีวิตจริง ฐานของอำนาจธรรมชาติเป็นฐานสำคัญของชุมชนตลอดมา เพราะเป็นฐานที่ก่อให้เกิดทั้งวิถีคิด โลกทัศน์ในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์รอบตัวทั้งปรากฏการณ์ทางสังคมและธรรมชาติชุมชน มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติอย่างใกล้ชิดเห็นความสำคัญและพลังของธรรมชาติ ดังเช่นกลุ่มผู้ผลิตและแปรรูปสมุนไพรในชุมชนที่ศึกษา การใช้ชีวิตใกล้ชิดและเป็นส่วนเดียวกับธรรมชาติ ถึงแม้จะมีพิธีกรรมและระบบความเชื่ออำนาจทางศีลธรรมและไสยศาสตร์ โดยเฉพาะพิธีกรรมการดูแลรักษาทางการแพทย์พื้นบ้านที่สืบทอดกันมา และจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของคนมองว่าเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ชุมชนหมู่บ้านจึงสร้างวิถีคิดและโลกทัศน์ขึ้นมาในลักษณะที่ให้ความสำคัญกับธรรมชาติว่ามีอำนาจเหนือธรรมชาติคอยกำกับดูแล ความเป็นไปของธรรมชาติ มนุษย์จะอยู่ร่มเย็นเป็นสุขก็เคารพกับอำนาจในลักษณะนี้

อำนาจอีกลักษณะหนึ่งที่ชุมชนสร้างขึ้นเพื่อดูแลความสัมพันธ์ต่างๆของคนในสังคมคืออำนาจของความเป็นจริงในชีวิตประจำวันแต่ละต้องสัมผัสได้ อำนาจที่เกิดจากผู้นำที่เป็นทางการและผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้านที่มีความเกาะเกี่ยวความสัมพันธ์ในชุมชน และมีการกำหนดกฎเกณฑ์ของชุมชน หากมีการฝ่าฝืนก็จะมีบทลงโทษโดยวิธีการของสังคมในชุมชนนั้น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการลงโทษไม่รุนแรงเช่นการว่ากล่าวตักเตือนโดยผู้อาวุโสสิ่งที่ปรากฏในข้อกำหนดของชุมชนในเรื่องยาเสพติดก็คือการตัดความสัมพันธ์กับบุคคลที่ข้องแวะกับยาเสพติด โดยการไม่ให้มาสมาคมด้วย การไม่ให้กู้ยืมเงินกองทุนหมู่บ้าน และการประจานขับออกจากชุมชน เป็นต้น ระบบอำนาจของชุมชนในการจัดระเบียบสังคมไม่ได้ใช้ระบบกฎหมายอย่างที่คนยุคปัจจุบันคุ้นเคย แต่เป็นการจัดผ่านระบบคุณค่าและระบบความเชื่อที่ผ่านออกมาเป็นข้อห้าม ข้อควรปฏิบัติ พิธีกรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี โดยมีสถาบันสังคมทำหน้าที่สำคัญในการผลิตซ้ำอำนาจดังกล่าวให้มีพลังอย่างต่อเนื่อง

พลังอำนาจของชุมชนต้องเกิดการปะทะกับอำนาจรัฐ ที่ผ่านอุดมการณ์การพัฒนาแบบทุนนิยมที่สร้างภาคปฏิบัติการที่เกิดขึ้นในชุมชน ให้ชุมชนชนบทเร่งหรือมุ่งการผลิตเพื่อการค้าแผนใหม่เป็นหลัก เพียงหวังเพิ่มมูลค่าการผลิต ที่ต้องใช้วิทยาการแผนใหม่ในการผลิต เช่นการเลี้ยงหมูที่ต้องใช้การจัดการแผนใหม่ อาหารสำเร็จรูป เทคนิคและวัคซีนต่าง ๆ การ

ผสมเทียมหรือการบันทึกการเติบโต ตลอดจนการปลูกพืชไร่ที่ใช้เทคนิควิธี การใช้ปุ๋ยและยาฆ่าแมลงซึ่งล้วนแต่ต้องลงทุนในการสร้างหรือเพิ่มผลผลิต ทำให้ชาวบ้านมุ่งหวังที่จะสะสมทุนที่เป็นทุนทางเศรษฐกิจเป็นอันดับแรก ละเลยทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรม ด้วยสังคมสมัยใหม่ได้จุดประกายการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย รัฐต้องการสร้างรายได้ประชาชาติ ชุมชนจึงถูกช่วงชิงให้ออกห่างจากการผลิตเพื่อการบริโภค ด้วยอำนาจของความรู้ที่ถูกสร้างขึ้นให้เป็นเป้าหมายอุดมโอกากับตัวเลขทางเศรษฐกิจ เงื่อนไขที่สำคัญ อุดมการณ์นี้ทำให้ชุมชนตอบรับอย่างไร้ข้อกังขา ซึ่งวาทกรรมนี้ได้สร้างความจริงของการผลิตเพื่อการค้า ที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตที่เป็นการผลิตเพื่อยังชีพไปสู่การผลิตเพื่อการบริโภค

การเปลี่ยนแปลงจากการผลิตแบบยังชีพไปสู่การผลิตแผนใหม่ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่มาจากภายนอก ผ่านระบบราชการที่มีรัฐเป็นผู้กำหนด หรือเป็นการบีบบังคับจากรัฐศักดินาที่ต้องการส่วยเป็นเงินเป็นทอง จากระบบทุนนิยมที่เป็นการค้าและทุนให้กู้ยืมเอาดอกเบี้ยย ใช้การเอาผลประโยชน์ เอาเปรียบ ผูกขาด ฉ้อฉล บังคับเป็นกระบวนการแบบการสะสมทุนทั้งรัฐและนายทุนมีเป้าหมายเข้ามายังชุมชนเพียงเพื่อขนย้ายทรัพยากรออกจากชุมชน ไม่ใช่เข้ามาเพื่อจัดการผลผลิตในชุมชน ดังนั้นชุมชนหมู่บ้านได้ประโยชน์อะไรจากการเปลี่ยนแปลงเป็นการผลิตเพื่อการค้า ที่ชุมชนด้อยพลังอำนาจในการได้ตอบกับกระแสหรือพายุแห่งทุนนิยมนี้ได้ หากแต่ทุนนิยมถือว่าสินค้านั้นคือเมล็ดพืชของทุนนิยม

บทที่ 5

พลังเงินตราการอวตารของกองทุนหมู่บ้าน

การสถาปนาของกองทุนหมู่บ้าน

เดิมมองว่ากองทุนหมู่บ้านเป็นแค่เงินตราแต่จริงๆแล้วกองทุนหมู่บ้านมิใช่เงินตราอย่างเดียว เข้ามาพร้อมกับอุดมการณ์ แนวคิดของการบริหาร จัดการ ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน กับรัฐ กับเจ้าหน้าที่เข้าไปเกี่ยวข้อง แสดงว่ากองทุนหมู่บ้านเป็นการกระจายแหล่งทุนที่ดี ตัวกองทุนหมู่บ้านทำให้เกิดความหลากหลาย มีกระบวนการจัดตั้งคณะกรรมการ แท้จริงกองทุนหมู่บ้านก่อให้เกิดทุนทางสังคม สิ่งที่สะท้อนความรู้สึกของชาวบ้านเมื่อมีกองทุน

ถาม กองทุนเป็นอย่างไรบ้าง

ตอบ นี่ละครับทำไปให้ลูกเรียน จะได้ไม่ลำบากอย่างเรา ลูกก็จะไม่ทำการเกษตรเลย นอกจากบางคนที่ไม่ได้เรียน เขาก็ต้องทำ มันก็วนอยู่กับลูก และเมื่อกองทุนหมู่บ้านมาทางรัฐบาลให้มานี้ มันมีส่วนดีอย่างหนึ่งคือ เรามีเงินสดแหละ เมื่อมีเงินสดนี้ เขาจะทำงานตัว โดยไม่ไปกู้เถ้าแก่และมีเงินสดแล้ว และดอกเบี้ยยก็เก็บทีแรก ทีหนึ่งแล้วก็ยาว 1 ปีจึงมาให้ เพราะมีส่วนดีตรงนี้อาจน้อย อำนาจที่จะซื้อเขาง่าย อย่างน้อยก็บริหารเงินตรงนี้ ซึ่งเขาอาจจะใช้หนี้ได้ เงิน 20,000 บาทเขาได้

กองทุนหมู่บ้านได้เริ่มเข้ามาปลายปี 2544 มี การประชุมชาวบ้าน 2-3 ครั้งเพื่อชี้แจงทำความเข้าใจโดยประกาศผ่านหอกระจายข่าวและบอกต่อกัน ชาวบ้านมาร่วมมากกว่าร้อยละ 80 มีการคัดเลือกประธานกรรมการ ซึ่งผู้ใหญ่ได้รับการไว้วางใจมีมติเอกฉันท์จากการประชุมเลือกให้ผู้ใหญ่บ้านเป็นประธาน ส่วนคณะกรรมการก็มีการคัดเลือกแบบฟรีโหวตได้ 15 คนดังนี้ 1)นายปรีชา ประธานกรรมการกองทุน 2)นายชื่น รองประธานกรรมการกองทุน 3) นายสุนทร เลขานุการกองทุน 4) น.ส.ขวัญเรือน ผู้ช่วยเลขากองทุน 5) นางหมวก เจริญฤๅก 6) นางเจียรไน ผู้ช่วยเจริญฤๅก 7) นายสมชาย ประชาสัมพันธ์ 8) นายพรชัย ผู้ช่วยประชาสัมพันธ์ 9) นายสมพร ผู้ตรวจสอภายใน 10) นางสุคนธ์รัตน์ ผู้ตรวจสอภายใน 11) นางเรณู ผู้ตรวจสอภายใน 12) นางพยอม หัวหน้ากรรมการ 13) นางมุกดา กรรมการ 14) นายนิเวศ กรรมการ 15) นายมนัส กรรมการ โดยที่กรรมการทั้ง 15 คนนี้ส่วนใหญ่เป็นชายใกล้เคียงกับผู้หญิง ชาย 8 คนหญิง 7 คน ชายและหญิงมีบทบาทคล้ายกัน หญิงจะมีบทบาทในการจัดทำบัญชี ชายจะมีบทบาทในการประสานงาน

กำหนดหลักเกณฑ์ตามที่จะเปียบกองทุนกำหนดมา หมู่บ้านนี้จะคิดดอกเบี้ยเหมือนกับหมู่บ้านข้างเคียง กรรมการกองทุนมีความเป็นห่วงใยในระเบียบเพราะคิดว่าเป็นเงินของ

ทางการจิ้งระมัดระวังเป็นพิเศษ การกู้ต้องมีการกำหนดวัตถุประสงค์ชัดเจนตามแบบฟอร์มที่กำหนด โดยต้องสมัครเป็นสมาชิกกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ การกู้สามารถกู้ได้ตั้งแต่ 5,000-20,000 บาท หากสมาชิกกู้เงินเกินกำหนดจะมีคณะกรรมการพิจารณา พบว่ามีผู้ขอกู้ถึง 50,000 บาทจำนวน 7 ราย คณะกรรมการจะพิจารณาตามรายได้และการส่งคืนโดยเฉพาะการเลี้ยงหมูจะได้มากคือ 50,000 บาทคนรับจ้างจะกู้ได้น้อยคือ 5,000 บาทเนื่องจากหมู่บ้านนี้มีจำนวนหลังคาเรือนน้อย 63 หลังคาเรือนมีผู้ขอกู้ 33 คน ส่วนหนึ่งไม่ประสงค์ของกู้ เนื่องจากไม่อยากเป็นภาระในการค้าประกันและสูงอายุแล้วหรือไม่มีความเดือดร้อนแต่อย่างใด ผู้ที่กู้เกินวงเงินที่กำหนด 20,000 บาทจะเป็นคณะกรรมการหรือญาติคณะกรรมการ ซึ่งหลักเกณฑ์การตัดสินใจของคณะกรรมการพิจารณาจากผู้ที่สามารถผ่อนชำระได้ ผู้กู้ส่วนใหญ่กู้เงินมากกว่าหลักเกณฑ์ที่กำหนด การคิดดอกเบี้ย ร้อยละ 6 ต่อปีด้วยการหักดอกเบี้ยล่วงหน้า ส่วนหนึ่งกันไว้เป็นทุนฉุกเฉิน 50,000 บาท วัตถุประสงค์จะเป็นการกู้ไปเพื่อซื้อปุ๋ย ซื้อลูกหมู ลูกไก่ ยาฆ่าแมลง สปริงเกอร์เพื่อจัดระบบพ่นน้ำ เป็นต้น

การกู้เงินเป็นไปตามวัตถุประสงค์ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มของผลผลิตมากกว่าสร้างผลิตภัณฑ์การค้าหรือแปรรูป จากการสอบถามหลายคนการกู้เงินนั้นบางรายไม่สามารถกู้ได้ 2 ราย เพราะหาผู้ค้ำไม่ได้เนื่องจากประพัตติตัวไม่ดีและไม่มีอาชีพแน่นอน(รับจ้าง)เป็นข้อกำหนดของหมู่บ้านว่า หากคนที่กู้เกี่ยวข้องกับยาเสพติด ทั้งผู้เสพ ผู้ขายก็จะไม่ได้รับการกู้เป็นระเบียบหรือข้อกำหนดที่เพิ่มขึ้นมา ในช่วง 6 เดือนมีการประชุมของคณะกรรมการคล้ายกับให้คณะกรรมการติดตามว่า ผู้กู้ไปใช้ในการทำมาหากินอย่างไรบ้าง มีคณะกรรมการติดตามและประชุมอย่างต่อเนื่อง จากการสอบถามบัณฑิตอาสาสมัครว่าไม่ได้มีส่วนช่วยในการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านเท่าที่ควรเนื่องจากหน้าที่ไม่ชัดเจน การขาดการยอมรับและต้องทำสารนิพนธ์ที่ไม่เกี่ยวข้องการดำเนินงานเท่าที่ควร ทั้งขาดประสบการณ์การทำงานกับชุมชน ชุมชนที่ศึกษานี้ นับว่าประสบความสำเร็จในการจัดการกองทุนหมู่บ้านที่เป็นตัวอย่างหมู่บ้านอื่น จากการสัมภาษณ์และเก็บข้อมูลการกู้เงินกองทุน ดังนี้

ข้อมูลการกู้เงิน เปรียบเทียบปี 2544-2545

ยอดเงิน	ปี 2544	ปี 2545
เงิน 50,000 บาท	7	8
45,000	-	1
40,000	3	1
30,000	1	-
25,000	-	1
20,000	10	12
15,000	2	3
12,000	-	1
10,000	7	9
8,000	-	1
5,000	3	3
4,000	-	1

รวมจำนวนผู้กู้ คน/ร้อยละ 33(50.76 %) 43(67.18%)

จากข้อมูลพบว่า การกู้เงินกองทุนหมู่บ้านในปี 2544 มีผู้กู้เงินจำนวน 33 รายคิดเป็นร้อยละ 50.76 เป็นการกู้สูงสุดจำนวน 50,000บาท 7 ราย การกู้เงินต่ำสุด 5,000 บาท จำนวน 3 ราย มีผู้ไม่ได้รับการอนุมัติการกู้ 2 ราย ผู้กู้รายใหญ่จะมีอาชีพเลี้ยงหมู และผู้กู้รายเล็ก จะเป็นผู้รับจ้าง ส่วนในปี 2545 มีผู้กู้เงินจำนวน 43 ราย คิดเป็นร้อยละ 67.18 เป็นการกู้สูงสุดจำนวน 50,000บาทจำนวน 8 ราย การกู้เงินต่ำสุด 4,000 บาท จำนวน 1 ราย มีผู้ไม่ได้รับการอนุมัติการกู้ 2 ราย ผู้กู้รายใหญ่จะมีอาชีพเลี้ยงหมู และผู้กู้รายเล็ก จะเป็นผู้รับจ้างเหมือนปี 2544 ส่วนใหญ่ผู้กู้ปีที่สองจะเป็นรายเดียวกับผู้กู้ปีแรก แต่มีการเฉลี่ยยอดเงินลงมา จึงกู้เงินได้เพิ่มขึ้นอีก 10 รายจากการสัมภาษณ์

ถาม การเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร

ตอบ แคว้นชาวบ้านก็ยืมแล้ว พอได้ข่าวว่าทางรัฐบาลมีเงินมาให้ขนาดนี้ อย่างน้อยก็มีเงินหมุนในราคาถูก รอให้ผู้ใหญ่บ้านมาประชุม ผู้ใหญ่บ้านก็จะเสนอไป เขาก็ยังรออีกนะ ว่าอย่างไรแผนมันได้ไหม มันสำเร็จไหม เขาจะมา

คุยกัน คือเขาดีใจคล้ายว่าจะเป็นผู้สร้างให้หมู่บ้านนี้ได้ และยังเอาดอกเบ๊ย บำรุงหมู่บ้านเปลี่ยนหลอดไฟ สว่างไสว เอากำไรมาลงตรงนี้ แล้วยังมีเงิน ช่วยงานต่างๆอีก เขาก็ดี ถามชาวบ้านจริงๆชาวบ้านบอกว่ามากกว่านี้ก็จะดี ผมว่าน่าจะ 30,000-50,000 บาท ก็จะได้ ถ้าเกิด 10,000-20,000 บาทยัง น้อย 30,000-40,000 ก็น้อยก็พออยู่ได้ ถ้าเกิน 50,000 บาทก็ไม่ไหว.....

สิ่งที่ได้พบเห็นจากการสอบถาม เมื่อตอนเก็บข้อมูลเดือนกรกฎาคม 2545 และติดตามหลังจากการสัมภาษณ์ เห็นว่าชุมชนบ้านทุ่งพัฒนาผู้ที่ได้รับเงินกู้ที่ต่างกันเช่น 5,000 และ 50,000 บาทมีความแตกต่างกันในอาชีพการเกษตรระหว่างการปลูกผักระยะสั้นกับการ เลี้ยงหมู การประกอบอาชีพทั้งสองมีต้นทุนต่างกัน ผู้กู้รายเล็กก็ตั้งข้อสังเกตแต่ก็กลัวว่าไม่สามารถส่งได้ครบหากู้มาเกินไปจำเป็น ผู้ศึกษาเห็นการปรับตัวในการประกอบอาชีพการ ทำมาหากินมีความระมัดระวังมากขึ้น เช่น การปลูกพืชแต่ละชนิดที่ไม่เสี่ยง มีระยะเวลาสั้น และการเลี้ยงลูกหมูก็มีการคุมเวลาการดูแลมากขึ้นเพื่อจับขายได้ทันเวลา

การส่งคืนกองทุนหมู่บ้านในเดือนวันที่ 10 พ.ย.2545 มีการเตรียมการโดยคณะกรรมการเรียกประชุม กำหนดให้มาชำระคืนที่เหรียญหรือที่ประธานกองทุนซึ่งทุกคนที่กู้เงิน สามารถส่งคืนได้หมด จะมีปัญหา 2-3 รายที่ไม่สามารถส่งคืนได้เพราะหมูที่เลี้ยงไว้ยังไม่ถึง กำหนดขาย ต้องไปเยี่ยมญาติในหมู่บ้านข้างเคียงที่ยังไม่ถึงกำหนดส่ง การไม่สามารถส่งได้ครบ กำหนดนี้คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านมีความเห็นว่าหากสามารถชำระครบได้ถือว่าไม่มี ปัญหา จะหาทางโดยวิธีการใดก็ได้แล้วแต่ ซึ่งคนในชุมชนที่ไม่ได้กู้เงินกองทุนกลับคิดว่า การมี ปัญหาในทำนองนี้หากู้หรือยืมเงินจากที่อื่นมาก็เสมือนเป็นดินพอกหางหมูอาจก่อปัญหาในปี ต่อๆไปได้ จึงสมควรต้องพิจารณาไว้ด้วย

การประชุมมีการจัดสรรดอกเบ๊ยที่ได้รับมา 50,100 บาทในกิจกรรมสาธารณะ ประโยชน์ ดังนี้

- เงินปันผลค่าหุ้น ร้อยละ 15	เป็นเงิน	7,515 บาท
- เงินประกันความเสี่ยง ร้อยละ 20	เป็นเงิน	10,020 บาท
- เงินเฉลี่ยเงินคืนให้กู้ ร้อยละ 5	เป็นเงิน	2,505 บาท
- เงินทุนการศึกษาและอาชีพของประชาชน ร้อยละ 10	เป็นเงิน	5,010 บาท
- เงินเพื่อสมทบกองทุน ร้อยละ 10	เป็นเงิน	5,010 บาท
- ทุนสวัสดิการให้แก่สมาชิกผู้กู้ ร้อยละ 20	เป็นเงิน	10,020 บาท
- ทุนสาธารณะประโยชน์ของหมู่บ้าน ร้อยละ 15	เป็นเงิน	7,515 บาท
- อื่นตามที่คณะกรรมการกองทุนเห็นสมควร ร้อยละ 5	เป็นเงิน	2,505 บาท
รวมเป็นเงิน	50,100 บาท	จำนวนหุ้น 106 หุ้น

เงินปันผล 7,515 บาท เฉลี่ยปันผลหุ้นละ 70.89 บาท

ดอกผลที่ได้จากกองทุนหมู่บ้าน เป็นผลกำไรที่นำกลับมาใช้ให้เกิดประโยชน์กับชุมชนท้องถิ่น ชุมชนมีความพึงพอใจในการจัดสรรให้เกิดประโยชน์ มากกว่าจะนำกลับไปทบทเป็นทุนการกู้เพื่อเพิ่มยอดวงเงิน

การเลือกตั้งกรรมการชุดใหม่นั้นใช้วิธีการให้กรรมการชุดเก่าลาออกครึ่งหนึ่งคือ 8 คน ซึ่งทุกคนลาออกหมด แต่จากการประชุมชาวบ้านก็ยังเลือกคณะกรรมการชุดเดิมทำหน้าที่ด้วยอ้างว่าเข้าใจงานไม่ต้องศึกษาใหม่ แต่เปลี่ยนตัวจากผู้ช่วยเลขากองทุนหมู่บ้านมาเป็นเลขากองทุนหมู่บ้านแทนส่วนตำแหน่งอื่นเหมือนเดิม มีการกู้รอบใหม่ในวันที่ 20 พ.ย.2545 จำนวนผู้ขอู้เพิ่มขึ้นอีก 10 รายรวมเป็นผู้กู้ 43 ราย ซึ่งผู้กู้รอบใหม่จะลดวงเงินการกู้ลงมาเพื่อกระจายยอดวงเงินกู้ และมีผู้กู้ปีที่แล้วประสงค์ไม่กู้หนึ่งราย

จุดหักเหส่งผลต่อชุมชน

จากข้อมูลการกู้เงินกองทุน พบว่าแบบแผนการกู้เงินจากกองทุน ชุมชนมองว่ากองทุนหมู่บ้านเป็นแหล่งเงินทุนที่สำคัญสำหรับการกู้ยืมของหมู่บ้าน ในอดีตให้ความสำคัญกับการกู้ธนาคารหรือ ธกส. ลักษณะเด่นของกองทุนหมู่บ้านคือ มีการให้กู้ยืมกันโดยชุมชนร่วมกันกำหนดอัตราดอกเบี้ยกันเอง โดยทั่วไปจะคิดดอกเบี้ยต่ำกว่าแหล่งเงินกู้อื่นๆ ทำให้คนสนใจมีความต้องการกู้ยืมเงิน ในการกู้เงินนั้น จำนวนเงินที่กู้ได้ถูกกำหนดไว้โดยระเบียบกองทุนหมู่บ้านว่า ให้ครัวเรือนกู้ได้ไม่เกิน 20,000 บาทแต่จากข้อมูลพบว่ามีผู้ขอกู้มากกว่าที่กำหนด หากแต่การพิจารณาปล่อยกู้มิได้ใช้ระบบหารเฉลี่ยแต่พิจารณาตามความเหมาะสมที่จะได้รับเงินกู้คือ พิจารณาตามสถานภาพรายได้และอาชีพเป็นหลักในความสามารถส่งเงินคืน

วัตถุประสงค์ในการกู้ ระเบียบกองทุนหมู่บ้านกำหนดเพดานเงินกู้ไว้ค่อนข้างต่ำและกำหนดช่วงระยะเวลาในการใช้คืนสั้นคือ 1 ปี ดังนั้นจึงมักนำไปทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่มีการลงทุนต่ำและเป็นกิจกรรมที่คุ้นเคยเช่น การเลี้ยงหมูและการทำพืชไร่ระยะสั้น มากกว่าที่จะนำไปริเริ่มทำกิจกรรมการผลิตอื่นๆที่เป็นนวัตกรรมที่ต้องมีการลงทุนสูงหรือเสี่ยงต่อการขาดทุนหรือใช้คืน เช่นหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล วนนึ่งพื้นบ้าน หรือการเลี้ยงหมูของเกษตรกรบางคน นอกจากนี้การกู้เงินที่ปรากฏอีกประการหนึ่งจะเป็นเพื่อลดรายจ่าย ซึ่งเป็นการลงทุนที่มีอัตราดอกเบี้ยต่ำ ตามปกติเกษตรกรก็หาแหล่งเงินกู้จากเงินนอกระบบ เงินสหกรณ์หรือ ธกส. อยู่แล้วซึ่งแม้ว่าจะไม่ได้นำไปเพื่อการผลิตโดยตรงอย่างเช่นเอามาซื้อสปีดเกอร์น้ำแต่การกู้เงินนี้ก็สามารคลายภาระดอกเบี้ยได้ อีกประเด็นหนึ่งการกู้เงินจากกองทุนมีแนวโน้มที่ใช้ในวิธีการผลิตแบบเดิม ไม่มีการผลิตที่แตกต่างจากเดิมอย่างการทำดอกไม้จันทน์ก็ประสบปัญหาไม่สามารถแข่งขันหรือหาตลาดได้ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะยังไม่มีการพัฒนาความรู้โดยเฉพาะการ

จัดการตลาดในสินค้าที่ผลิตทุกประเภท และการสร้างระบบที่จะช่วยให้ชุมชนสามารถนำเงินจากกองทุนไปใช้ในมิติอื่น ๆ ในการดำรงชีวิต

การดำรงอยู่ของกองทุนหมู่บ้าน ในหมู่บ้านนี้ไม่มีผู้ไม่ประสงค์ขอกู้ จุดหลักอาจเป็นไปได้ว่าไม่ยอมรับผิดชอบการค้ำประกัน หรือไม่เดือดร้อนในกลุ่มคนที่มีฐานะ จากการสำรวจผู้ปล่อยเงินกู้ในระบบจะไม่มีให้เห็น ชุมชนมีการนำเงินที่กู้มาพัฒนาด้วยการเลี้ยงหมูและทำพืชไร่ได้มากขึ้นเป็นการกระตุ้นชุมชนในการพัฒนาเป็นรูปธรรมขึ้น แต่ความวิตกกังวลของคณะกรรมการและชาวบ้านว่าเงินนี้เป็นเงินของทางราชการและปีต่อๆ ไป จะมีการปล่อยให้กู้เงินแบบนี้อีกหรือไม่ดังนั้นในการบริหารจัดการที่มอบให้แต่ละหมู่บ้านบริหารจัดการ ซึ่งในความจริงชุมชนบางส่วนก็ยังไม่มีความพร้อม ในส่วนของความเข้มแข็งของชุมชน ความร่วมมือของชุมชนโดยเฉพาะหมู่บ้านแยกใหม่ที่มีพื้นฐานของความขัดแย้งในการเลือกผู้ใหญ่บ้าน อบต. สิ่งเหล่านี้อาจบั่นทอนความร่วมมือและความไว้วางใจในการดำเนินงานกองทุน ดังตัวอย่างหมู่บ้านข้างเคียงหรือการรวบอำนาจของผู้นำชุมชน อีกประการหนึ่งรูปลักษณะของการจับแพะชนแกะที่พบในการส่งเงินคืน ที่ชาวบ้านไม่สามารถส่งคืนได้ต้องกู้หนี้จากที่อื่นหรือหมู่บ้านอื่นเอามาคืนกองทุนแล้วจึงค่อยกู้ใหม่ ทำให้ชาวบ้านตกอยู่ภายในวัฏจักรของการเป็นหนี้กองทุนหมู่บ้านเหมือนกับแหล่งเงินกู้อื่นๆ ที่มีอยู่แล้วในชุมชน

รัฐควรสนับสนุนให้องค์กรชุมชน ได้คิดค้นและดำเนินการประเมินและตรวจสอบการดำเนินงานกันเอง เพราะการตรวจสอบในความหมายของชาวบ้าน ไม่ใช่เพียงแค่การตรวจสอบการดำเนินงานและฐานะการเงินของกองทุนเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงการศึกษาเรียนรู้ข้อดีข้อด้อย ซึ่งกันและกัน โดยในกระบวนการนี้หน่วยงานของรัฐและเอกชน น่าจะมีบทบาทในการสนับสนุนความรู้ด้านวิชาการและทักษะเทคนิคที่เหมาะสมให้กับชาวชุมชน สิ่งเหล่านี้คือการสร้างความรู้ให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในวิถีชีวิตของชุมชน ดังคำกล่าวของผู้นำชุมชนที่ศึกษาว่า

“ในการตรวจสอบ ควรเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้จัดการกันเอง ชาวบ้านมีระบบเครือข่ายที่จะหนุนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพราะการตรวจสอบของชาวบ้านไม่ใช่เป็นการจับผิด แต่เป็นการให้การศึกษา แนะนำเรียนรู้ และหนุนช่วยซึ่งกันและกัน”

ข้อสรุปจุดแข็ง จุดอ่อนของกองทุนหมู่บ้าน

จากมุมมองของผู้ให้ข้อมูลหลักที่ได้สัมภาษณ์หลายรายและ พุดคุยหลังจากการสัมภาษณ์เพิ่มเติม เห็นจุดแข็ง จุดอ่อนที่เกิดขึ้นกล่าวคือ

จุดแข็ง

ชุมชนบ้านทุ่ง สามารถสร้างแผนที่ชีวิต หมายถึงสามารถกำหนดชะตาชีวิตในการพัฒนา เริ่มมีการก่อรูปการพัฒนาในหลายด้านโดยเฉพาะด้านสุขภาพ ชุมชนมีบทบาทสูงในกิจกรรมต่างๆ เช่น การร่วมรณรงค์กำจัดลูกน้ำยุงลาย การรณรงค์การใช้สมุนไพร ผลิตภัณฑ์ธรรมชาติ การสร้างการเรียนรู้ร่วมกันในหลายด้าน การมีระบบความสัมพันธ์ที่ดีถือเป็นทุนทางสังคม มีผู้นำที่เป็นทางการและผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ขนาดของหมู่บ้านไม่ใหญ่มากทำให้การบริหารจัดการง่ายขึ้น ความร่วมมือของชาวบ้านจัดว่าอยู่ในระดับดี มีอาชีพที่หลากหลาย สิ่งสำคัญชุมชนนี้เริ่มก่อรูปสู่ความเข้มแข็งที่ไม่ต้องพึ่งพิงทางเศรษฐกิจมากนัก ยกเว้นผู้มีอาชีพรับจ้างเลี้ยงหมูให้กับบริษัทนายทุนที่ใช้เวลาในการเลี้ยงหมูช่วงเช้าและช่วงเย็น แต่ทางออกขณะนี้คือชาวบ้านก็พยายามแสวงหาอาชีพเสริมเช่นการปลูกพืชผักกระยะสั้น การรวมกลุ่มอาชีพ สร้างกลไกการต่อรอง สิ่งที่เป็นคือนายทุนเงินกู้ยืมในระบบในชุมชนไม่มีให้เห็น

ลักษณะของกองทุนหมู่บ้านมีความแตกต่างจากแหล่งทุนอื่นๆ ที่รัฐได้จัดสรรลงไปให้กับชุมชน จากหลักการกระจายอำนาจที่สำคัญมีผลกระทบกับชุมชน กล่าวคือ 1) ชุมชนมีอิสระในการเลือกคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านด้วยตนเอง การกำหนดกติกาว่าสมาชิกในชุมชนต้องมาประชุมร่วมกันไม่ต่ำกว่าครึ่งหนึ่ง ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมคิดร่วมทำมีการรวมกลุ่มกัน แม้บางครั้งการเลือกกรรมการอาจได้ผู้นำชุมชนหรือผู้ที่เป็นที่นับหน้าถือตา เพื่อให้เกิดความไว้วางใจแต่ระเบียบก็กำหนดให้หญิงชายเท่าเทียมกันโดยต้องมีคณะกรรมการทั้งหนึ่งของคณะกรรมการชายและหญิง 2) ชุมชนสามารถกำหนดดอกเบี้ยเงินกู้ได้เอง คณะกรรมการกองทุนมีสิทธิที่จะกำหนดได้เองแต่ในทางปฏิบัติก็จะสอบถามสมาชิกส่วนใหญ่ว่าอย่างไร จึงเป็นการสร้างประชาธิปไตยหรืออีกประการหนึ่งจะดูจากหมู่บ้านข้างเคียงให้เหมือนกันไม่สูงต่ำกว่ากันมากนักตั้งแต่ร้อยละ 6 ถึงร้อยละ 12 ขึ้นกับเสียงส่วนใหญ่จึงเป็นการช่วยผ่อนคลายภาระค่าใช้จ่าย 3) ชุมชนสามารถกำหนดวงเงินให้กู้ได้เอง การกำหนดวงเงินกู้แต่ละชุมชนขึ้นอยู่กับสมาชิกที่ต้องการกู้เงินมากน้อยแค่ไหน อย่างชุมชนที่ศึกษามีผู้ขอกู้เพียงครั้งเดียวของหมู่บ้านทำให้ไม่มีปัญหาการกู้ แต่ระเบียบกำหนดไว้ให้สมาชิกกู้ได้ไม่เกิน 20,000 บาท ส่วนที่เกินนั้นให้คณะกรรมการพิจารณา จุดนี้บางหมู่บ้านอาจมีปัญหาระบบอุปถัมภ์พวกพ้องตนเองได้ หรือค่านึงฐานะอาชีพและการส่งคืนเป็นหลัก หรือเกิดจากสัมพันธภาพระหว่างคณะกรรมการกับผู้ขอกู้ ทำให้คนจนที่ต้องการเงินจริงๆ เกิดความลังเลในการสร้างปัจจัยการผลิตอื่นๆ 4) ชุมชนเป็นผู้ดำเนินการติดตามและตรวจสอบความสามารถในการใช้คืนเงินตามสัญญา การปฏิบัติของคณะกรรมการอาจไม่เป็นทางการเพราะว่าในหมู่บ้านก็รู้ข้อมูลกัน ทั้งความใกล้ชิดผูกพันกัน ต่างรับรู้ข้อมูลข่าวสารหรือเกรงใจกัน ทำให้การตรวจสอบต่างจากเจ้าหน้าที่ 5) ชุมชนสามารถวางแผนการใช้ดอกเบี้ยหรือผลได้จากกองทุน ดอกเบี้ยที่ได้ชุมชน

สามารถจัดสรรให้กับสาธารณะประโยชน์หรืออาจเอามารวมเป็นเงินต้นปล่อยกู้ต่อไปเพื่อเพิ่มมูลค่าของกองทุน ซึ่งคณะกรรมการและสมาชิกจะพิจารณาตามที่เห็นสมควรเหมาะสมกับชุมชนแต่ละแห่ง อย่างหมู่บ้านที่ศึกษาก็จัดแบ่งให้กับสาธารณะประโยชน์ก็เป็นกรณีหนึ่ง

จุดอ่อน

การที่ต้องพึ่งพาภายนอกมากเกินไปในระบบทุนนิยม ทำให้ต้องมีการบริโภคที่เพิ่มขึ้น ชุมชนยังไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ทั้งหมด ความเสี่ยงจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรมและกลไกราคาตลาดในสินค้าเกษตรที่ไม่มีความแน่นอน การใช้เงินกองทุนหมู่บ้านต้องสนองต่อการสร้างผลผลิต ตามวัตถุประสงค์มีการดำเนินงานที่ต่อเนื่อง

ข้อเสนอเชิงนโยบาย

1) การสร้างทุนความรู้ของชุมชนเป็นสิ่งสำคัญที่สุด โดยเฉพาะความรู้ชุดเดิมได้มีพื้นที่หรือที่ทางที่ชุมชนสามารถพึ่งตนเองและไม่ต้องพึ่งพิงรัฐ แม้กระทั่งการเลือกสรรความรู้ชุดใหม่ที่ต้องมีการคัดกรองความรู้ของแหล่งวิชาการและแหล่งความรู้เพื่อเป็นเกาเขากำบังสร้างพลังของชุมชน ทั้งยังสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน มากกว่าที่จะสร้างวัตถุในรูปแบบอื่นที่อาจหลอมละลายไปกับกาลเวลา

2) รัฐควรสนับสนุนการส่งเสริมอาชีพให้มากขึ้น การสนับสนุนการประกันราคาผลผลิตการเกษตรการส่งเสริมการรวมกลุ่มอาชีพเพื่อมีโอกาสในการเป็นกลไกต่อรองและการหาตลาดรองรับสินค้าหรือผลผลิตที่ได้

3) กองทุนหมู่บ้านควรดำเนินการต่อเนื่อง เป็นกองทุนของคนจนส่วนใหญ่มีความเห็นว่ากองทุนนี้มีประโยชน์กับชุมชน โดยเฉพาะผู้เดือนร้อนรายย่อยที่ต้องกู้เงินนอกระบบสามารถกู้เงินมาทำทุน สร้างผลผลิตเพิ่มขึ้นทั้งยังเป็นทุนหมุนเวียนยามฉุกเฉิน ทั้งควรมีการจัดตั้งแหล่งฉุกเฉินให้คนจน

4) การดำเนินงานกองทุนหมู่บ้าน รัฐควรให้อิสระไม่แทรกแซงการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้าน ระเบียบบางอย่างไม่เอื้อต่อการปฏิบัติ ควรปล่อยให้ประชาชนบริหารจัดการกันเอง รัฐทำหน้าที่สนับสนุนการดำเนินงาน

จากที่กล่าวมาเมื่อกองทุนหมู่บ้านเข้ามาในชุมชนชนบท กลับไม่ได้รับการต่อต้านจากชุมชน ในทางกลับกันกลับได้รับกระแสการตอบรับว่า เป็นนโยบายหรือแนวคิดที่ดีที่จะปลดปล่อยหรือกระตุ้นเศรษฐกิจฐานรากในชุมชน ช่วยผ่อนคลายน้สินหรือค่าใช้จ่าย ชุมชนจึงรับรู้ข้อมูลของกองทุนมาก่อน สิ่งสำคัญของหมู่บ้านได้แฝงการพัฒนาในการกระตุ้นทางเศรษฐกิจ ทั้งยังเป็นแหล่งทุนการกู้ยืมช่วยในการเพิ่มผลผลิตในอาชีพที่ทำมากกว่าจะสร้างมูลค่าของสินค้าที่หลากหลายมากขึ้น การร้อยรัดและร่วมมือของชุมชนที่สร้างทุนทางสังคม

ให้เกิดวัฒนธรรมองค์การร่วมในการพัฒนาชุมชน /ครัวเรือน มากกว่าที่จะเกิดการขัดแย้งกันในการแย่งชิงแหล่งเงินทุนจากกองทุนหมู่บ้าน

บทที่ 6

บทสรุป

นับแต่ชุมชนชนบทก่อนการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยมีความอุดมสมบูรณ์ มีวิถีการผลิตแบบพออยู่พอกิน ไม่ใช่เทคโนโลยีในการผลิต มีการแลกเปลี่ยนไม่เน้นเงินตรา ชุมชนมีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น การเปลี่ยนแปลงของชุมชนไปตามกระแสของการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยโดยรัฐและนายทุนศักดินาที่พยายามรุกคืบเข้าสู่ชุมชนชนบท ในการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยมีการสร้างสาธารณูปโภค ไฟฟ้า และถนนต่างๆทำให้วิถีชีวิตของชุมชนเปลี่ยนไปจากการผลิตเพื่อยังชีพแบบพออยู่พอกินไปสู่การผลิตเพื่อการค้า แบบการเกษตรทุนนิยมมีการใช้เทคโนโลยี/เทคนิค ปุ๋ยวิทยาศาสตร์ สารเคมีในการเพิ่มผลผลิต จึงเป็นการพัฒนาเข้าสู่ระบบทุนนิยมเต็มรูปแบบ เกิดการแทรกแซงจากรัฐเพื่อทำการเกษตรแผนใหม่ จากการทำนาไปสู่การทำพืชไร่และเลี้ยงสัตว์ ความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนเข้าสู่สังคมแห่งการบริโภคมากขึ้น จึงต้องเร่งรัดการผลิตให้มากขึ้น ตั้งแต่การปลูกอ้อยเกิดการตกต่ำของราคา จึงเปลี่ยนมาเป็นการเลี้ยงไก่ แต่เกิดโรคระบาดและราคาตกต่ำทำให้ต้องขายที่ดินทำกิน ที่เรียกว่า “ไก่วิกฤต” มาสู่การปลูกผัก 30 วัน ได้แก่ ต้นหอม , ผักบุ้ง , สารแหน่ ฯลฯ โดยเฉพาะการปลูกผักบุ้ง ที่เป็นผู้กำหนดราคาและผูกขาดได้เอง สามารถสร้างเป็น “ผักบุ้งเงินล้าน” และบางส่วนเริ่มมีการปลูกหน่อไม้ฝรั่ง เป็นอาชีพที่ทำรายได้ดี แต่ต้องถูกพันธนาการของเวลา ในช่วงการเก็บเกี่ยวผลผลิต 2-3 เดือน และไม่สามารถกำหนดราคาได้เอง การเลี้ยงหมูซึ่งเดิมก็เลี้ยงอยู่ แต่การเลี้ยงหมูเป็นวัฏจักรขึ้นๆลงๆ กำไร/ขาดทุน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมาเป็นการรับจ้างเลี้ยงหมูให้กับบริษัทนายทุน แต่ก็ถูกระเบียบในการกำหนดมากมายให้ปฏิบัติตาม การเปลี่ยนแปลงเป็นทุนนิยมมีเป้าหมายเพื่อดูดซับทรัพยากรจากชนบทเข้าสู่เมือง ด้วยการสร้างอุดมการณ์และภาคปฏิบัติการให้คนในชุมชนเชื่อถือและยอมรับการผลิตแผนใหม่

การสร้างอำนาจจากความรู้ โดยการใช้เทคโนโลยีของอำนาจให้ทุนนิยมทะลุทะลวงเปิดพื้นที่เข้าสู่ชุมชนชนบท มีการดำเนินชีวิตไปตามกระแสบริโภคแบบทุนนิยมตามกระแสวัฒนธรรมการบริโภค วัฒนธรรมเงินตราที่กระตุ้นการสร้างอัตลักษณ์ของการบริโภคของคนในชุมชน เกิดรูปลักษณะของทุนนิยมเต็มรูปแบบ

ชุมชนนี้ส่วนใหญ่มีการไต่คลิ่นเพื่อปรับตัวให้ดำรงอยู่ อย่างเช่นการมีอาชีพรับจ้างเลี้ยงหมู แต่บางรายมีการทวนกระแสพยายามแหวกวงล้อมไม่ยอมอยู่ภายใต้อาณัติของบริษัทนายทุน มีบางรายพยายามเลี้ยงด้วยลำแข้งตัวเอง แต่ก็ยากที่จะฝ่าฟันอุปสรรคต่าง ๆ ส่วนใหญ่มีอาชีพที่ต้องสยบยอมต่อระบบทุนนิยม ตามที่รัฐสร้างวาทกรรมการผลิตแบบใหม่ที่พยายามเก็บกดปิดกั้น การเกษตรแบบยังชีพ ไม่ให้มีพื้นที่ พร้อมทั้งถูกรอบำด้วยเทคโนโลยี

ของอำนาจ สิ่งที่เห็นและเป็นอยู่ ชุมชนพยายามต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจชุมชน ในการรวมกลุ่มสร้างตาข่ายชีวิต ในรูปแบบของกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มสัจจะ ร้านค้าชุมชน กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ เกิดการรวมกลุ่มร่วมกันนับเป็นทุนทางสังคม แต่ความจริงในการสร้างพลังอำนาจของชุมชนที่ยังไม่สามารถปะทะกับอุดมการณ์ทุนนิยมที่รัฐสร้างขึ้นมาได้

การปะทะ ที่เกิดระหว่างรัฐกับชาวบ้านในหลายกรณีไม่ว่าจะเป็นที่ดินทำกิน เชื้อน ป่าไม้ หรือทรัพยากรธรรมชาติฯ มากกว่าจะเป็นการประสาน เพราะรัฐเป็นรัฐที่มีอำนาจที่จะสร้างภาคปฏิบัติการกระทำกับชาวบ้านในรูปแบบต่างๆในรูปแบบของอำนาจ ความรุนแรงหรืออำนาจอันแยบยลที่ผ่านระบบความรู้ ผู้เชี่ยวชาญ สถาบันทางสังคมแม้กระทั่งการใช้ระเบียบวินัยให้ชาวบ้านสยบยอมในทุกด้าน หากแต่การเกษตรทุนนิยมของรัฐก็ไม่ต่างจากภาคปฏิบัติการที่ชุมชนชนบทถูกสร้างให้เป็นสนามวาทกรรมที่รัฐใช้อำนาจในการสร้างความจริง การผลิตแผนใหม่เป็นการผลิตเพื่อการค้าสร้างทุนทางเศรษฐกิจมากกว่าทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรม ไปเบียดขับการยังชีพแบบพออยู่พอกิน ทำให้ชาวบ้านถูกสร้างความเป็นอื่น ไม่สามารถพึ่งตนเองได้ ถูกผลักไปอยู่ชายขอบของสังคมในโลกทุนนิยมนั่นคือ การเป็นแรงงานราคาถูกหรือลดคุณค่าคนลงรับใช้ทุนนิยมของโรงงานอุตสาหกรรมเป็นโชครวนที่ถูกวาทกรรมสร้างขึ้นไม่สามารถหลุดออกจากวาทกรรมการเกษตรทุนนิยมนี้ได้

กล่าวได้ว่า อำนาจของชุมชนแท้จริงอยู่ที่ไหน ชุมชนได้ถูกกัดเซาะหลาย สันคลอนด้วยอุดมการณ์และภาคปฏิบัติการของทุนนิยม ทำให้อำนาจของชุมชนที่จะเกาะเกี่ยวให้เกิดการปะทะ ต่อต้านอำนาจทุนนิยมอ่อนแรงลงไปทุกขณะ มีเพียงส่วนน้อยที่ยังยืนหยัดต่อสู้ต่อต้านหรือการประสาน ด้วยการไม่เชื่อฟังหรือปฏิบัติตาม ขึ้นกับตามแต่โอกาสที่ชุมชนมีอำนาจ ตาข่ายชีวิตยิ่งต้องเร่ร่อน การถักทอก่อรูป มิฉะนั้นชาวบ้านต้องสยบยอมต่ออำนาจของระบบทุนนิยมตลอดไป อย่างการรับจ้างเลี้ยงหมูเป็นลูกจ้างที่ถูกพันนาการด้วยทุนนิยมเบ็ดเสร็จ วาทกรรมนี้ได้สร้างการยอมรับให้ปฏิบัติการจนฝังรากลึกในชุมชนชนบท จนเป็นกระแสหลักของสังคมไปแล้ว

สิ่งที่สะท้อน เมื่อกองทุนหมู่บ้านเข้ามาเปรียบเสมือนเป็นบ่อน้ำใหญ่ของหมู่บ้านที่สมาชิกสามารถตักเอาไปใช้ประโยชน์ นั่นคือ ได้มีการจัดสรรกำไรนี้เป็นสวัสดิการต่างๆแก่ชาวบ้าน คือเป็นการใช้กลไกการจัดการและการกู้เพื่อประโยชน์ในการสร้างทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรม พร้อมทั้งกระจายอำนาจในการตัดสินใจดำเนินการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ ก่อให้เกิดการพัฒนาร่วมกัน มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน การสร้างความเป็นประชาธิปไตยในหมู่บ้านชุมชน ในการแสดงออกซึ่งความคิดเห็น ปราศจากการครอบงำจากรัฐและองค์กรต่างๆ และการใช้พลังร่วมในการสร้างพลังชุมชนที่สังคมมีรากฐานมายาวนานตลอดจนวิถีชีวิตที่อยู่บนพื้นฐานของความเกาะเกี่ยวกันทางสังคม จึงต้องเป็นการเผยให้เห็น

ความแยบยลของอำนาจ/ความรู้ ที่สร้างความจริงขึ้นในสังคม ของวาทกรรมการผลิตแบบทุนนิยม

การดำเนินการกองทุนหมู่บ้านที่ถูกสร้างจากระบบราชการไทยที่เป็นทายาทของระบบราชการที่เคยกุมอำนาจรัฐ สืบเนื่องกันมาเป็นเวลาหลายทศวรรษ วิธีการสำคัญที่ทำให้ระบบราชการคุมอำนาจได้อย่างสืบเนื่องยาวนาน ก็คือสถาปนาความจริงขึ้นครอบงำความรู้ของสังคม ความจริงนี้อาจสถาปนาขึ้นเพื่อรับใช้ผลประโยชน์ของระบบราชการเอง วิธีการอย่างที่สองที่ระบบราชการจะกุมอำนาจรัฐเอาไว้ได้ คือการสร้างวัฒนธรรมให้ผู้คนยอมรับข้อมูลของราชการคือความจริง โดยผ่านระบบการศึกษาและสื่อสาธารณะที่ราชการกุมไว้ได้ เหมือนกับการพัฒนาที่ผ่านมา เมื่อเป็นดังนี้หลักใหญ่กองทุนหมู่บ้านต้องสร้างจากรากฐานองค์กรชุมชน นั่นคือการสร้างพลังทุนชุมชน

รัฐควรส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนหมู่บ้าน มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการหรือเป็นเจ้าของที่แท้จริงในหลากหลายรูปแบบ เช่นให้มีการออมสมทบเข้ากองทุนเป็นต้น เพื่อให้กองทุนมีความยั่งยืน และให้สมาชิกเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของกองทุนร่วมกัน ในการบริหารจัดการกองทุนควรมีกกลไกที่มีอิสระในการคิดเองทำเองอย่างครบวงจร รัฐและหน่วยงานต่างๆ ควรทำหน้าที่เป็นเพียงที่ปรึกษาเท่านั้น กองทุนไม่เพียงทำหน้าที่ให้กู้ยืม เพื่อนำไปประกอบอาชีพเท่านั้น แต่ควรเปิดโอกาสให้ชุมชนได้มีอิสระในการกำหนดหลักเกณฑ์ต่างๆในการบริหารกองทุน โดยชุมชนเอง เช่น ระบบการฝาก การกู้ การชำระคืนรวมทั้งขยายผลของกองทุน ควรส่งเสริมให้เกิดเครือข่ายระดับตำบล เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างชุมชนที่เข้มแข็ง มีประสบการณ์กับชุมชนที่เพิ่งเริ่มต้น นอกจากนี้ยังเป็นการถ่วงดุลซึ่งกันและกันระหว่างหมู่บ้าน/ชุมชนในพื้นที่เดียวกัน

ในการตอบคำถามการวิจัย ชุมชนชนบทที่ศึกษายังไม่สามารถเลือกที่จะปรับตัวในการดำรงอยู่ของการเลี้ยงสัตว์เพื่อการค้าในรูปของการรับจ้างเลี้ยง ด้วยการเป็นเพียงแรงงานราคาถูกและยังมีรายย่อยที่เลี้ยงเอง ส่วนการทำพืชไร่ก็มักตามแบบกันจึงไม่สามารถสร้างกลไกตลาดในการกำหนดราคาได้ ดังนั้นกลุ่มอาชีพที่ประสบความสำเร็จจะต้องมีเทคโนโลยีของตนเอง รูปแบบการผลิตเป็นของตนเองและสามารถผูกขาดการตลาด รวมถึงกำหนดราคาได้ ถึงจะประสบความสำเร็จอย่างกรณีของผักบุ้งเป็นต้น พลัสสร้างสรรค์ที่เอื้ออำนวยให้สมาชิกประสบความสำเร็จนั้นคือต้องมีทุนทางสังคมในการร่วมมือ ในการรวมกลุ่มสร้างแผนที่ชีวิตที่เป็นขั้วโยของอำนาจชุมชนสร้างทุนชุมชน สิ่งสำคัญคือเมื่อกองทุนหมู่บ้านเข้ามาชุมชน ต้องสามารถปรับตัวในการสร้างประโยชน์เป็นเสมือนแหล่งน้ำจากกองทุนหมู่บ้าน และมีการบริหารจัดการด้วยพลังของชุมชนที่จะสามารถพลิกฟื้นให้เกิดทุนชุมชนขึ้นมา

ความเป็นไปได้ของกองทุนหมู่บ้านควรที่จะเพิ่มการสะสมทุนชุมชน ควรจะมีการสร้างความหลากหลายในการผลิต/บริการที่ก่อให้เกิดรายได้มากกว่าที่จะมา 의존ประโยชน์สิน สร้างโอกาสในการทำงานร่วมกันของชุมชน สร้างความรู้เกี่ยวกับการจัดสรร การติดตาม การกู้ สร้างความสัมพันธ์กับรัฐในรูปแบบใหม่ และสร้างความรู้สึของการเป็นเจ้าของกองทุนซึ่งเป็นสมบัติร่วมกันของชุมชน

บรรณานุกรม

- กาญจนา แก้วเทพ.(มปป.) *การพัฒนาบ้านกับเมือง* กรุงเทพฯ : สมาคมทอริกแห่งประเทศไทย
เพื่อการพัฒนา.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2540) *บ้านกับเมือง* กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
-(2543) *ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย* กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและคณะ. (2541) *ทฤษฎีและแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนชาวนา* กรุงเทพฯ :
วิถีวรรณ.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2541) *รัฐ* กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ดำรง สุานดี.(2538) *รัฐกับการพัฒนา* กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธีรนาถ กาญจนอักษร.(2542) “ระบบเศรษฐกิจและสังคมของชาวเขาในประเทศไทย” ใน
หนังสือ *ชายกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วรวิทย์ เจริญเลิศ(บรรณาธิการ)*
กรุงเทพฯ : เอนดีสัน เพรส โปรดักส์.
- ธีระ นุชเปี่ยม.(2541) *การเมืองหลังโลกสมัยใหม่* กรุงเทพฯ : ศิลปสยามบรรจภัณฑ์และการ
พิมพ์.
- นภาพรณ หะวานนท์,เพ็ญสิริ จีระเดชากุลและ สุรวุฒิ บัดไธสง.(2541) *โครงการพัฒนา
ดัชนีความเข้มแข็งชุมชน โครงการวิจัยเพื่อขอรับการวิจัยจากสำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย.*
-(2543) เอกสารการวิจัยหมายเลข 1 *วิธีวิทยาในการศึกษาปรากฏการณ์ความเข้ม
แข็งของชุมชน เอกสารประกอบการสัมมนา องค์ความรู้ในเรื่องความเข้มแข็งของ
ชุมชน: จากปรากฏการณ์สู่ทฤษฎีฐานราก ณ ห้องสัมมนานายทหารโรงเรียนนาย
ร้อยพระจุลจอมเกล้า จ.นครนายก 28-29 กุมภาพันธ์ 2543.*
-(2544) *โครงการวิจัยและประเมินผลกองทุนหมู่บ้าน* กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- เนาวรัตน์ หงษ์ไพโรจน์.(2522) *อุปทานการตอบสนองของสุกรต่อจำนวนสุกรที่ฆ่าแล้ว*
กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เมธี เอี่ยมวรา (2542) *เศรษฐศาสตร์การเมือง* กรุงเทพฯ : ธีรวรรณ.
- พัชรินทร์ ลีรสุทธ. (2545) “ภูมิปัญญาไทย: รากเหง้าของการเรียนรู้ที่ถูกละเลย” ใน *รวมบท
ความจากการสัมมนา สังคมแห่งการเรียนรู้ การประยุกต์สังคมศาสตร์และ
มนุษยศาสตร์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยนเรศวร.*

เพ็ญศิริ จีระเดชากุล ,สุรวิมล ปัดโธสง, พนารักษ์ ปรีดาภรณ์ ,พรใจ ลีทองอิน.(2543) เอกสาร
การวิจัยหมายเลข 5 ความเข้มแข็งของชุมชนบนฐานของเศรษฐกิจพอเพียง
เอกสารประกอบการสัมมนา องค์ความรู้ในเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน : จาก
ปรากฏการณ์สู่ทฤษฎีฐานราก ณ ห้องสัมมนานายทหารโรงเรียนนายร้อยพระ
จุลจอมเกล้า จ.นครนายก 28-29 กุมภาพันธ์ 2543.

พระเทพเวที(ประยุทธิ์ ปยุตโต).(2531) *อารยธรรมไทย* : ทางเลือกออกจากยุคพัฒนา
ปาฐกถาปาจารย์สาร ประจำปี 2531 กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เทียนวรรณ.

ภาคพัฒน์ ทิพย์ประไพ.(2540) *แนวคิดวิถีการผลิตแบบเอเชียกับการอธิบายหมู่บ้านไทย*
กรุงเทพฯ : กองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ยศ สันตสมบัติ. (2539) *ท่าเกวียน* : บทวิเคราะห์เบื้องต้นว่าด้วยการปรับตัวของชุมชนชา
วนาไทยท่ามกลางการปิดล้อมของวัฒนธรรมอุตสาหกรรม กรุงเทพฯ : คบไฟ.

เรย์ มาร์แชลและมาร์ค ทักเกอร์เขียน.(2540) *รู้คิด รู้หากิน การศึกษากับความมั่นคงของ
ประเทศ* วิจารณ์ ตูยานนท์ แปล กรุงเทพฯ : คบไฟ.

เลิศชาย ศิริชัย. (2544) “สิทธิชุมชนท้องถิ่น : ศึกษาชุมชนท้องถิ่นภาคใต้” ในวารสารไทยคดี
ศึกษา มหาวิทยาลัยรังสิต สิทธิพลธิชา สัตยวัฒนา (บรรณาธิการ) ปีที่ 1 : 1 ม.ค.-
มิ.ย. 2544.

วิมลรัตน์ เศรษฐภักดี ,วินัย ประถมพิทักษ์,สุรพล ชลดำรงกุล.(2525) *ปฏิบัติการการผลิต
สุกร* สงขลา : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

ศุภชัย เจริญวงศ์. (2544) *ถอดรหัสการพัฒนา อรัญญา ศิริผลและสุรสม* กฤษณะจุฑะ
(บรรณาธิการ)กรุงเทพฯ ; สถาบันพัฒนาการเมือง.

สุรวิมล ปัดโธสง , นภาพร หะวานนท์ ,ศศิธร ศิริประเสริฐกุล.(2543) เอกสารการวิจัยหมายเลข
3 สร้างชุมชนเข้มแข็งบนฐานการผลิตข้าวเพื่อการค้า : ศึกษากรณีความร่วมมือ
ระหว่างชุมชนกับองค์กรเอกชน เอกสารประกอบการสัมมนา องค์ความรู้ในเรื่อง
ความเข้มแข็งของชุมชน : จากปรากฏการณ์สู่ทฤษฎีฐานราก ณ ห้องสัมมนานาย
ทหารโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า จ.นครนายก 28-29 กุมภาพันธ์ 2543.

สุรวิมล ปัดโธสง ,เพ็ญศิริ จีระเดชากุล.(2543) เอกสารการวิจัยหมายเลข 7 การสร้างความเข้ม
แข็งชุมชนจากกลุ่มออมทรัพย์ เอกสารประกอบการสัมมนา องค์ความรู้ในเรื่อง
ความเข้มแข็งของชุมชน : จากปรากฏการณ์สู่ทฤษฎีฐานราก ณ ห้องสัมมนา
นายทหารโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า จ.นครนายก 28-29 กุมภาพันธ์ 2543.

สุรเชษฐ เวชพิทักษ์.(2533) *รากฐานแห่งชีวิต วัฒนธรรมชนบทกับการพัฒนา* กรุงเทพฯ ; สำนักพิมพ์หมู่บ้าน.

สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ สำนักงานเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. (2544) *ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วย คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน และชุมชนเมืองแห่งชาติ พ.ศ. 2544 และแก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ 2) พ.ศ.2544.*

ส. อาจสาลี. (2518) *คู่มือการเลี้ยงสุกรและวิธีบำรุงรักษา* กรุงเทพฯ : พิตยาการ.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข.(2536) *การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม แนวทางศึกษา : วิเคราะห์และวางแผน ขอนแก่น คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย ขอนแก่น.*

เสน่ห์ จามริก.(2541) *ฐานคิดสู่ทางเลือกใหม่ของสังคมไทย* กรุงเทพฯ : วิถีวรรณ.

อารียา เสวตามร์.(2542) *ผ้าป่าข้าว : บทสะท้อนวิถีคิดของชุมชน* กรุงเทพฯ : สำนักงาน กองทุนสนับสนุนการวิจัย.

อนุสรณ์ ลิ้มมณี.(2542) *รัฐ สังคมและการเปลี่ยนแปลง : การพิจารณาในเชิงอำนาจนโยบาย และเครือข่ายความสัมพันธ์* กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เด็อนตุลาคม.

Foucault, Micheal. (1970) " The order of Discourse" in Robert Yong (Ed) *Untying the Text : A Post-Structuralist Reader* Boston : Routledge and Kegan Pual 1981 pp.48-78.

.....(1976) *The History of Sexuality volume 1 : An Introduction* Translated by Robert Hurley USA: Penguin First published 1978,1979 Reprinted 1981, 1984, 1990.

.....(1980) *Power/Knowledge Selected Interviews and Other Writing 1972-1977* edited by Colin Gardon New York : HARVERTER WHEATSHAF.

..... (1991) *Discipline and Punish : The Birth of the Prison* Translated by Sheridan ,Alan London : Penguin Books.

.....(1991) *The Foucault Effect Studies in Governmentality* edited by Graham Burchell ,Colin Gardon and Peter Miller London : HARVESTER WHEATSHEAF.

Gutting, Gary. (1989) *Michel Foucault's Archaeology of Scientific Reason* USA : Cambridge University Press.

Glaser, G. Berney. (1978) *Theoretical Sensitivity* San Francisco : University of California.

- Hawkes, David. (1996) *Ideology* London : Routledge.
- Howarth David. (2000) *Discourse* Buckingham : Open University Press.
- Hoy, Couzens David. (1986) *Foucault : A Critical Reader* USA. : Blackwell.
- Inkeles, Alex. (1966) "The modernization of man" in *Modernization : The Dynamic of Growth* edited by Myron Weiner , New York : Basic pp.151-163.
- Kendall, Gavin and Gary Wickham. (1999) *Using Foucault's Methods* London : SAGE Publications.

ทุนชุมชน: รากแก้วของการเติบโตของกองทุนหมู่บ้าน

วิจัยเชิงปฏิบัติการ

เศรษฐกิจครัวเรือนกับสถาบันสินเชื่อ

อภิชาติ ทองอยู่

ชุดที่ 1: บทเรียนจากภาคเหนือ

การสะสมเงินตราของชุมชนชายขอบในกระแสความเปลี่ยนแปลง

ดร. พรใจ ลีทองอิน

สืบสานความรู้สวนโบราณไทยเลื่อง

ศรีชัย พรประชาธรรม

พลิกฟื้นหัตถกรรมพื้นบ้านเพื่อสืบสานชุมชน

ดร. เกตุมนี มากมี

เกาะสินธุ์เคียง: สู่การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ดร. เกตุมนี มากมี

บ้านน้อทราย: ความเข้มแข็งจากอดีตสู่ปัจจุบัน

ดร. ศศิธร ศิริประเสริฐกุล

หนี้สินของชุมชนชายขอบและกองทุนหมู่บ้านในกระแสความเปลี่ยนแปลง

ดร. พรใจ ลีทองอิน

ชุดที่ 2: บทเรียนจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ทุนชุมชน ยุทธศาสตร์ครอบครัว และกองทุนหมู่บ้าน

ดร. มณีนัย ทองอยู่

ชุดที่ 3: บทเรียนจากภาคกลาง

ชุดที่ 3.1: บทเรียนจากภาคกลางตอนบน

ทุนชุมชนภายใต้การจัดการของนายทุนท้องถิ่นในจังหวัดนครสวรรค์

ดร. พิสมัย รัตนโรจน์กุล

ทุนชุมชนภายใต้การจัดการของประชาคมในจังหวัดนครสวรรค์

ดร. พิสมัย รัตนโรจน์กุล

ชุดที่ 3.2: บทเรียนจากภาคกลาง

ทุนชุมชน: ภาพสะท้อนแห่งความเป็นชุมชนบ้านมะกอกใต้

ดร. พนารัช ปรีดากรณ์

บ้านกุลแก้ว: จากชาวนาสู่ผู้ค้าและการแปรรูปผลผลิตรายย่อย

ดร. อุษณีย์ ธโนสวรย์

การต่อยอดทุนชุมชนจากภูมิปัญญาด้านการจักสาน

ดร. พนารัช ปรีดากรณ์

น้ำตาลมะพร้าว: รสหวานที่จางหาย

ผศ.ดร. ทศพร มณีศรีจำ

จากนา...สู่สวนส้มแลร์สอร์ทิมภู

พ.อ.ดร. จิรศักดิ์ สุขวัฒนา

อาชีพทำนา: วิถีแรงงานที่เปลี่ยนแปลงไปในสังคมโลกาภิวัตน์

ดร. อภิชัย ศรีโสภิต

ทุนชุมชน:รากแก้วของการเติบโตของกองทุนหมู่บ้าน

ชุดที่ 4 : บทเรียนจากภาคตะวันออก

การดำรงอยู่ของชุมชนชาวสวน

ผศ.ดร.สุรวุฒิ ปัดไธสง

ชาตรี ทองสารี

คนสู่ทะเล: วิธีการเปลี่ยนแปลงของชุมชนชาวประมง

ผศ.ดร.สุรวุฒิ ปัดไธสง

วัลยา ภูมิภักดีพรรณ

กองทุนหมู่บ้านริมฝั่งทะเลกับการปรับพื้นที่ทุนชุมชน

ดร.ศิริกาญจน์ โกสุมภ์

กองทุนหมู่บ้านเขามัน: ภาพสะท้อนจากผู้แปรรูปผลผลิตกลุ่มย่อย

ดร.ศิริกาญจน์ โกสุมภ์

ชุดที่ 5: บทเรียนจากภาคตะวันตก

พลวัตการเรียนรู้เพื่อการดำรงอยู่ของชุมชน

ผศ.ดร. เพ็ญศิริ จีระเดชากุล

มณฑนา พิพัฒน์เพ็ญ

ทุนชุมชนในกระแสการพัฒนา

ดร.พรเพ็ญ ทับเปลี่ยน

ปฏิบัติการทุนนิยม: การปะทะ ประสานของสังคมเกษตรกรรม

นรินทร์ สังข์รักษา

ชุดที่ 6: บทเรียนจากภาคใต้

การจัดการกองทุนภายใต้ศรัทธาแห่งอิสลาม

ดร.พิทักษ์ ศิริวงศ์

ดวงรัตน์ ดีแม

การจัดการกองทุนหมู่บ้านกับการเปลี่ยนแปลงแห่งจินตนา

ดร.พิทักษ์ ศิริวงศ์

กองทุนเงินล้านกับการสร้างโอกาส

การเติมเต็มความมั่นคงทางสังคมของชุมชน

ดร. อัจฉรา วงศ์วัฒนามงคล

บ้านโคกสัก: วิถีชีวิตจากชานาสู่สวนยาง

ผศ.ดร. วันชัย ธรรมสังการ

บ้านหาดไข่เต่า: วิถีชาวเลกับการเปลี่ยนแปลง

ผศ.ดร. วันชัย ธรรมสังการ

กองทุนหมู่บ้านจังหวัดท่องเที่ยว

ดร.จิรพันธ์ ไตรทิพจรัส

กองทุนหมู่บ้านจังหวัดเขียวจี

ดร.จิรพันธ์ ไตรทิพจรัส